

Mensenrechtenrapportage 2012

Voorwoord

De bevordering van universele mensenrechten is van oudsher een prioriteit van het Nederlands buitenlandse beleid. Nederland was in 2012 wereldwijd actief. Deze rapportage, die ik mede namens de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking verstuur, gaat in op de ontwikkelingen op het gebied van mensenrechten in 2012 en de inzet van middelen ter bevordering van mensenrechten. In november van 2012 is de huidige regering aangetreden. In april 2013 zal de regering een nieuwe mensenrechtenbrief aan de Tweede Kamer sturen met daarin opgenomen de prioriteiten en instrumenten om dit kernelement van het Nederlands buitenlands beleid te realiseren.

Het afgelopen jaar werd gekenmerkt door grootschalige veranderingen, in positieve en in negatieve zin. In de Arabische regio zijn voor het eerst sinds lange tijd vrije verkiezingen gehouden in Tunesië, Egypte en Libië. Het was ook het jaar waarin de Birmese oppositieleidster Aung San Suu Kyi zitting nam in het parlement. Ontwikkelingen elders gaven minder reden voor optimisme. In Syrië bleef het geweld aanhouden. In de steeds grimmiger wordende strijd kwamen tienduizenden burgers om het leven. Daarnaast staan fundamentele vrijheden, waaronder de vrijheid van meningsuiting, in veel landen onder druk. De veroordeling van de muzikanten van de Russische band Pussy Riot is een van de vele voorbeelden daarvan.

Nederland heeft in 2012, bilateraal en in multilaterale fora mensenrechten op de agenda gezet en zich wereldwijd ingespannen deze te bevorderen. Hierbij werd prioriteit gegeven aan de vrijheid van meningsuiting (waaronder internetvrijheid), het tegengaan van discriminatie, steun aan mensenrechtenverdedigers en het bevorderen van godsdienstvrijheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO).

Nederland zoekt bij uitvoering van het beleid naar praktische en innovatieve antwoorden op hedendaagse mensenrechtenproblematiek. Een voorbeeld daarvan is Den Haag *Shelter City* dat in september 2012 van start ging. Mensenrechtenactivisten zonder verblijfsvergunning krijgen tijdelijke opvang geboden in De Haag. De afgelopen maanden verbleef de advocaat Magamed Abubakrov uit Noord-Kaukasus in Nederland. Hij zet zich in voor de rechten van verdachten in strafzaken. Vanwege zijn werk is hij bedreigd. In zijn periode hier had hij de kans op adem te komen. Hij is inmiddels weer teruggekeerd. Ik put hoop uit de uitzonderlijke moed die mensenrechtenverdedigers en non-gouvernementele organisaties wereldwijd tonen door het beschermen en bevorderen van de rechten van hun medeburgers, soms met gevaar voor eigen leven. Mensen als Magamed Abubakrov verdienen onze blijvende steun.

Frans Timmermans

Minister van Buitenlandse Zaken

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	1
Inhoudsopgave	2
Lijst met afkortingen	3
1. Thema's.....	8
1.1 Vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid	8
1.2 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging	10
1.3 Gelijke rechten voor iedereen	11
1.4 Stelselmatige en grove mensenrechtenschendingen	17
1.5 Ondersteuning van mensenrechtenverdedigers.....	21
1.6 Fundamentele arbeidsnormen en gelijk speelveld	22
1.7 Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO).....	23
1.8 Mensenrechten als bijdrage aan ontwikkeling	24
2. Instrumenten.....	25
2.1 EU buitenland beleid.....	25
2.2 Verenigde Naties.....	27
2.3 Versterking regionale organisaties binnen Europa	28
2.4 Versterking regionale organisaties buiten Europa	30
3. Mensenrechtenontwikkelingen en – beleid per regio	31
3.1 Noord-Afrika en Midden-Oosten.....	31
3.2 Azië.....	37
3.3 Sub-Sahara Afrika.....	41
3.4 Westelijk Halfrond.....	45
3.5 Europa en Centraal- Azië	50
Bijlage: Overzicht activiteiten ambassades 10 december 2012	57

Lijst met afkortingen

ASEAN - Association of Southeast Asian Nations

AU - Afrikaanse Unie

AVVN – Algemene Vergadering van de Verenigde Naties

CDDH - Steering Committee for Human Rights

COHOM - Commission de Droits de l’Homme, EU-Raadswerkgroep voor de Mensenrechten.

CPT – European Committee for the Prevention of Torture

DRC - Democratische Republiek Congo

ECRI - Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie

EDEO – Europese Dienst voor Extern Optreden

EHRM – Europees Hof voor de Rechten van de Mens

EU – Europese Unie

EVRM - Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

FOC – Freedom Online Coalition

HDIM - Human Dimension Implementation Meeting

HV – Hoge Vertegenwoordiger

IACHR - Inter-American Commission on Human Rights

ICC - International Criminal Court

ICTR - International Criminal Tribunal for Rwanda

ICTY – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

IDAHO - International Day Against Homophobia

IGF - Internet Governance Forum

ILO - International Labour Organisation

LHBT - Lesbiennes, Homo’s, Biseksuelen en Transgenders

MRA – Mensenrechtenambassadeur

MRR – Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties

MVO – Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

NGO – non-gouvernementele organisatie

OESO - Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

OHCHR – Office of the High Commissioner for Human Rights

OVSE – Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa

RtoP - Responsibility to Protect

SGVN – Secretaris-generaal van de Verenigde Naties

SSD- Security Sector Development

STL - Speciaal Tribunaal voor Libanon

UNHCR – United Nations Office of High Commissioner for Human Rights

UPR – Universal Periodic Review

VN – Verenigde Naties

Samenvatting

1. Voor deze mensenrechtenrapportage 2012 vormt de in juni 2011 geactualiseerde strategie 'Verantwoordelijk voor vrijheid' het uitgangspunt voor een uiteenzetting van de ondernomen activiteiten en behaalde resultaten. De prioriteiten in die strategie betreffen vrijheid van meningsuiting (inclusief internetvrijheid), vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, gelijke rechten voor iedereen, ondersteuning van mensenrechtenverdedigers, maatschappelijk verantwoord ondernemen en aandacht voor de ernstigste schendingen en schenders. In april 2013 zal de regering een nieuwe mensenrechtenbrief aan de Tweede Kamer sturen met daarin opgenomen de prioriteiten en instrumenten van het Nederlands mensenrechtenbeleid in het buitenland. Nederland streeft nauwe samenwerking en een werkverdeling met andere gelijkgestemde landen na. De beleidsprioriteiten worden behandeld in het eerste hoofdstuk. In hoofdstuk twee komen de multilaterale instrumenten aan bod. Hoofdstuk drie gaat in op de mensenrechtensituatie per regio, voornamelijk gericht op de landen uit het mensenrechtenfonds, en bevat eveneens voorbeelden van Nederlandse interventies.
2. Nederland zette zich 2012 in voor ondersteuning van mensenrechtenverdedigers. Met een focus op het vergroten van de zelfredzaamheid en veiligheid van mensenrechtenverdedigers vroeg Nederland bilateraal en in EU- en VN-verband zoveel mogelijk aandacht voor hun werk. Nederland financierde diverse projecten, waaronder Den Haag *Shelter City* dat in 2012 van start ging. Binnen dit project wordt aan mensenrechtenactivisten tijdelijk noodopvang geboden in Den Haag. Op 9 januari 2013 reikte Minister Timmermans de vijfde Mensenrechtentulp symbolisch uit aan de Indiase activist Marimuthu Bharathan. Hij ontving de prijs voor zijn inzet voor betere leef- en werkomstandigheden voor de Dalits in India.
3. Als oprichter en voorzitter van de Freedom Online Coalition heeft Nederland in 2012 zijn rol als aanjager van het wereldwijde debat over internetvrijheid versterkt. Tijdens conferenties en in multilaterale fora heeft Nederland het initiatief genomen om internetvrijheid op de kaart te zetten. Daarnaast vroeg Nederland aandacht voor de vrijheid van meningsuiting in landen waar deze beperkt wordt, zoals in Rusland en China. Nederland financierde in 2012 tevens diverse projecten om de vrijheid van meningsuiting te bevorderen. De nadruk lag hierbij op projecten die mediadiversiteit stimuleren. In 2012 heeft Nederland ook aandacht besteed aan de rol van bedrijven bij de bevordering van internetvrijheid.
4. Nederland heeft zich ingespannen voor de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, waarbij de scheiding van kerk en staat het uitgangspunt vormde. Nederland voerde een dialoog met landen waar deze vrijheid onder druk staat. Daarnaast werden projecten ondersteund ter bescherming van godsdienstige en levensbeschouwelijke minderheden en individuen. Nederland was in 2012 ook in de EU, VN, OVSE en de Raad van Europa actief op het thema vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. Nederland leverde o.a. een inhoudelijke bijdrage aan de EU-richtlijnen godsdienstvrijheid.
5. De bestrijding van discriminatie op basis van seksuele geaardheid of genderidentiteit heeft met gezamenlijk EU-optreden in derde landen een impuls gekregen. In VN-verband maakte Nederland zich sterk voor rechten voor Lesbiennes, Homo's, Biseksuelen en Transgenders (LHBT). In het kader van de Universal Periodic Review verzocht Nederland o.a. Zambia en Tsjechië om deze rechten beter te waarborgen. Daarnaast organiseerde Nederland samen met het kantoor van de

Hoge Vertegenwoordiger voor Mensenrechten op 11 december, de dag van de mensenrechten, een LHBT-side event bij de VN in New York. De bijeenkomst -voorzeten door de Secretaris-generaal van de Verenigde Naties en popster Ricky Martin - trok een groot aantal bezoekers en kreeg via sociale en traditionele media veel internationale aandacht. In december 2012 heeft Minister Timmermans daarnaast bij de ministeriële Raad in Dublin aandacht gevraagd voor de situatie van LHBT en mensenrechtenverdedigers.

6. Nederland heeft een leidende rol op gebied van vrouwenrechten wereldwijd en werkte in 2012 intensief aan mondiale vrouwenemancipatie. Zo steunde Nederland in Pakistan een project dat rurale vrouwen traint voor het ontplooiën van economische activiteit en hen bewust maakt van hun rechten. Ook zette Nederland zich in VN-verband in voor bestrijding van geweld tegen vrouwen. Samen met Frankrijk presenteerde Nederland in dit kader een resolutie die met consensus werd aangenomen en zette Nederland zich in voor resoluties tegen genitale verminking, fistels en moedersterfte. Tot slot steunde Nederland via het fonds Funding Leadership for Women 34 organisaties die wereldwijd strijden tegen geweld tegen vrouwen.
7. Nederland heeft in 2012 meer malen ernstige schendingen van mensenrechten veroordeeld en passende acties in EU- of VN-verband geïnitieerd. Nederland levert via ondersteuning van het Internationaal Strafhof en via de diverse ad hoc tribunalen een belangrijke bijdrage aan het tegengaan van straffeloosheid bij ernstige mensenrechtenschendingen. Verder gaf Nederland in 2012 steun aan mensenrechtenverdedigers, onder meer met het project *Shelter City* van de Gemeente Den Haag.
8. Nederland maakte zich in 2012 sterk voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. In 2012 is de ontwikkeling van een nationaal actieplan ter implementatie van de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* van start gegaan, dat in het voorjaar van 2013 zal worden gepresenteerd. Daarnaast faciliteert Nederland in een groot aantal landen de samenwerking tussen bedrijven, overheid en maatschappelijke organisaties. Doel is respect voor mensenrechten in het productie- en handelsproces te bevorderen. In 2012 zijn Bangladesh, Birma, Jordanië, Kazachstan, Nigeria, Panama, Costa Rica en Tunesië toegevoegd aan de landen waar Nederland actief is op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen.
9. Nederland heeft zich in 2012 ingezet voor het vergroten van samenwerking in de EU op gebied van mensenrechten. Dit komt de effectiviteit en efficiëntie van het Nederlands beleid ten goede. Nederland draagt actief bij aan de implementatie van het in 2012 aangenomen *Strategisch raamwerk en actieplan mensenrechten* van de EU, o.a. door uitwerking van de richtlijnen godsdienstvrijheid en het organiseren van een seminar over LHBT-rechten in januari 2013. Verder heeft Nederland zich actief ingezet voor aandacht in VN-verband voor landenspecifieke mensenrechtensituaties. Mede dankzij een effectieve EU-lobby, waaraan ook Nederland deelnam, zijn zowel in de VN-Mensenrechtenraad als de Algemene Vergadering van de VN verschillende landenresoluties aangenomen, o.a. over Syrië, Birma en Noord-Korea. Nederland investeerde als de op-een-na-grootste donor van het kantoor van de Hoge Commissaris voor Mensenrechten ook in de slagkracht van het VN-apparaat zelf.
10. In 2012 is ook gewerkt aan versterking van regionale organisaties buiten Europa. Nederland verwelkomde de in 2012 aangenomen Mensenrechtenverklaring van de Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) en was positief over de actieve rol die de Arabische Liga in 2012 speelde

bij de veroordeling van mensenrechtenschendingen in de regio. In het kader van de Afrikaanse Unie financiert Nederland de beginfase van het *African Union Human Rights Memorial*, die moet leiden tot verbetering van de mensenrechtencultuur in Afrika.

11. Nederland heeft grote waardering voor het werk van nationale en internationale mensenrechtenorganisaties en hun rapportages, waaronder de jaarlijkse mensenrechtenrapportages van Human Rights Watch en Amnesty International. In reactie op het verzoek van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van 20 februari 2013, onderstreept de regering dat zij ook in 2012 in de uitvoering van het Nederlands mensenrechtenbeleid veelvuldig gebruik heeft gemaakt van rapportages van de hand van genoemde en andere mensenrechtenorganisaties. De rapportages brengen de mensenrechtensituatie in verschillende landen in de wereld op basis van uitvoerig onderzoek in kaart. De aanbevelingen van deze organisaties ter bevordering van fundamentele mensenrechten, bijvoorbeeld op het gebied van vrouwenrechten en LHBT, worden door Nederland gewaardeerd en waar mogelijk gebruikt in de uitvoering van het mensenrechtenbeleid.

1. Thema's

1.1 Vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid

12. De bevordering van de vrijheid van meningsuiting wereldwijd was in 2012 voor Nederland prioriteit. Bilateraal, in multilaterale fora en via steun aan projecten in tientallen landen heeft Nederland internationaal het voortouw genomen om vrije meningsuiting, zowel offline als online, te bevorderen. Als oprichter en voorzitter van de Freedom Online Coalition (FOC) is de rol van Nederland als aanjager van het wereldwijde debat over internetvrijheid daarbij verder versterkt.

Vrijheid van meningsuiting

13. In 2012 is, ondanks verbetering in landen als Tunesië en Birma, de vrijheid van meningsuiting in diverse regio's verder onder druk komen te staan. Via de ambassades, bilaterale gesprekken en in multilaterale fora heeft Nederland het belang van de vrijheid van meningsuiting consequent aan de orde gesteld.
14. In augustus nam Nederland duidelijk stelling in de zaak van de gearresteerde en later veroordeelde muzikanten van de Russische band *Pussy Riot*. Nederland sprak zich expliciet uit tegen deze veroordeling, die indruist tegen de internationale verantwoordelijkheden van Rusland voor het garanderen van de vrijheid van meningsuiting. De Mensenrechtenambassadeur heeft deze kwestie en de bredere problematiek van beperking van de vrijheid van meningsuiting ook besproken met ngo's en lokale autoriteiten tijdens zijn bezoek aan Rusland in oktober.
15. De minister van Buitenlandse Zaken benadrukte tijdens zijn werkbezoek aan China in oktober dat vrijheid van meningsuiting voor de ontwikkeling van het land van groot belang is. De Mensenrechtenambassadeur bracht in december een bezoek aan China, waarbij hij een lezing gaf over de vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid. Ook sprak hij met diverse mensenrechtenactivisten over hun dagelijkse ervaringen op dit gebied.
16. Nederland heeft in 2012 diverse projecten gefinancierd om de vrijheid van meningsuiting wereldwijd te bevorderen. Hierbij lag de nadruk op projecten die de diversiteit in het medialandschap vergroten in landen waar deze beperkt is. Op die manier krijgen mensen in deze landen de mogelijkheid om hun eigen mening te vormen en te uiten. Zo zijn in 2012 onder meer onafhankelijke media in Zuid-Sudan, DRC, Zimbabwe, Birma, Iran, Egypte en Syrië ondersteund.

Internetvrijheid

17. Het internet is in toenemende mate een fundament geworden voor de vrijheid van meningsuiting. Juist daarom doen diverse landen pogingen het gebruik van internet in te perken. In 2012 heeft Nederland zijn leidende rol bij het aanjagen van het wereldwijde debat over internetvrijheid verder uitgebreid.
18. De FOC is in december 2011 in Den Haag opgericht door 15 landen die zich inzetten voor de bevordering van internetvrijheid. De FOC werd in 2012 uitgebreid met drie nieuwe leden: Costa Rica, Finland en Tunesië. Het door Nederland en de VS opgerichte Digital Defenders Partnership (DDP), dat per 1 januari 2013 van start is gegaan en door Hivos wordt beheerd, heeft inmiddels ook bijdragen van het Verenigd Koninkrijk en Estland ontvangen. Het totale budget van het DDP is daarmee gegroeid tot 2,6 miljoen Euro, waarmee *rapid response* projecten voor de

ondersteuning van bloggers en cyberactivisten worden gesteund. In 2012 is bovendien de steun voor diverse andere projecten ter bevordering van internetvrijheid doorgezet. Voorbeelden daarvan zijn trainingen voor journalisten en bloggers, de ontwikkeling van technologie voor het veiliger kunnen opereren op internet en het aanbieden van mediadiversiteit op internet in landen met autoritaire regimes zoals Iran en Syrië.

19. In 2012 heeft Nederland als voorzitter van de FOC tijdens conferenties en in multilaterale fora het initiatief genomen om internetvrijheid steviger op de kaart te zetten. Zo organiseerde Nederland bij de VN-Mensenrechtenraad (MRR) in Genève vergaderingen van de FOC om tot een gedegen resultaat te komen in de 20e sessie van de Raad in juni. Op initiatief van FOC-lid Zweden werd daarin met 70 co-sponsors een sterke resolutie over internetvrijheid met consensus aangenomen. De Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging bij de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) in Wenen gebruikte het netwerk van de FOC in 2012 om aandacht te vragen voor digitale rechten bij de OVSE-lidstaten. Nederland speelde een centrale rol bij de OVSE-conferentie over internetvrijheid in Dublin in juni, waar onder meer de Mensenrechtenambassadeur sprak. Nederland organiseerde daar een brainstorm met bloggers, activisten en journalisten uit de oostelijke landen van de OVSE-regio over hun concrete ideeën om internetvrijheid in de regio te bevorderen.
20. Als een van de oprichters van de FOC besloot Kenia om naar voorbeeld van de *Freedom Online* Conferentie in Den Haag een vergelijkbaar evenement te organiseren in Nairobi. Focus lag op Afrika en het belang van toegang tot internet. Op verzoek van het Keniaanse ministerie van ICT nam Nederland de inhoudelijke voorbereidingen en uitvoering voor zijn rekening. Dit succesvolle evenement, dat plaatsvond op 6 en 7 september 2012, trok meer dan 400 bloggers, activisten, diplomaten en journalisten uit de hele wereld. Met een financiële bijdrage maakte Nederland de deelname van tientallen activisten en non-gouvernementele organisaties (ngo's) mogelijk. Tunesië kondigde in Nairobi aan in 2013 de derde *Freedom Online* Conferentie te zullen organiseren, die vooral gericht zal zijn op internetvrijheid in de Arabische regio.
21. In 2012 heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken ook in Nederland aandacht besteed aan het belang van de rol die bedrijven hebben bij de bevordering van internetvrijheid. In juni 2012 is onder meer een informatiesessie voor een tiental Nederlandse bedrijven georganiseerd met Jermyn Brooks, de president van het Global Network Initiative (GNI). Het GNI is een onafhankelijke organisatie die een gedragscode heeft ontwikkeld i.s.m. bedrijven, ngo's, experts en investeerders waarin duidelijke regels zijn opgesteld voor het respecteren van mensenrechten online. Ook heeft Nederland concrete voorstellen gedaan om de export van filtertechnologie naar landen die daarmee mensenrechten schenden te beperken. Zo pleitte Nederland in EU-verband voor het toevoegen van een bepaling aan de bestaande *dual use* verordening.
22. De Mensenrechtenambassadeur nam in november deel aan diverse panels binnen het Internet Governance Forum (IGF) in Baku, Azerbeidzjan. Bij het IGF werden bijeenkomsten gehouden met tientallen bloggers en activisten van over de hele wereld, die hun specifieke problemen en uitdagingen met Nederland deelden. Bovendien nam Nederland, en marge van het IGF, het initiatief om namens alle FOC-leden een brief te sturen naar het secretariaat van het IGF, waarin opheldering werd gevraagd over de tegenwerking van de lokale autoriteiten die Azerbeidzjaanse bloggers en activisten zouden hebben ondervonden in aanloop naar de conferentie.

23. In december 2012 hebben de ministeries van Buitenlandse en Economische Zaken in nauwe samenwerking onderhandelingen gevoerd bij de *World Conference on Information Technology* van de International Telecommunications Union in Dubai. Via de FOC werd dagelijks geëvalueerd welke impact de uitkomst van de onderhandelingen zou kunnen hebben op digitale rechten. Op initiatief van Nederland, Zweden en de VS werd uiteindelijk een referentie naar mensenrechten opgenomen in de preambule van de herziening van het verdrag. EU-landen stemden uiteindelijk niet in met de verdere inhoud van het verdrag, aangezien zij vreesden dat het de openheid en vrijheid op internet teveel zou aantasten. Opvallend was dat Costa Rica en Kenia – beiden aangesloten bij de FOC - de enige landen waren in hun eigen regio die geen steun verleenden aan het verdrag. Ze toonden hiermee aan serieus te staan voor internetvrijheid.

1.2 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

24. Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging bleef in 2012 een beleidsprioriteit in het bredere mensenrechtenbeleid. Nederland zette zowel multilaterale als bilaterale instrumenten in om de rechten van individuen op dit terrein te waarborgen en te bevorderen. De voortdurende problematiek op dit terrein toont het belang aan van de blijvende aandacht van Nederland voor vrijheid van godsdienst en levensovertuiging wereldwijd.
25. Bij het bevorderen van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is de scheiding van kerk en staat voor Nederland uitgangspunt. De regering hanteert een brede opvatting over de reikwijdte van godsdienstvrijheid: onder de bescherming van dit recht als neergelegd in artikel 18 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (BuPo-verdrag) en in artikel 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, vallen ook theïstische, niet-theïstische, en atheïstische opvattingen, evenals het recht om zonder religieuze activiteit of overtuiging te leven. Nederland vraagt bijzondere aandacht voor de individuele keuzevrijheid en het recht om van geloof te veranderen of om zonder godsdienstige overtuiging of activiteit te leven. In een geselecteerd aantal landen waar de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging onder druk staat, trad Nederland in dialoog met de overheid en werden projecten ondersteund ter bescherming van godsdienstige en levensbeschouwelijke minderheden en individuen. Deze beleidsintensivering werd in het voorjaar van 2012 uitgebreid tot tien landen.
26. Op multilateraal vlak spande Nederland zich op gebied van vrijheid van godsdienst en levensovertuiging in voor een ambitieus EU-optreden in de VN-mensenrechtenfora. De resoluties die in de MRR en de Derde Commissie van de Algemene Vergadering van de VN (AVVN) door de EU en door de Organisatie voor Islamitische Samenwerking worden ingediend, zijn de facto aan elkaar gekoppeld. Deze ‘houdgreep’ zorgt ervoor dat daadwerkelijke verbetering van de EU-resolutie lastig is. Nederland heeft zich met gelijkgezinde EU-partners ingespannen voor een acceptabel ambitieniveau in de EU-resolutie. Nederland verzette zich in 2012 tevens tegen elementen die godsdienstvrijheid ondermijnen in andere resoluties.
27. Nederland organiseerde samen met Canada en Senegal een *high level side event* en marge van de ministeriële week van de AVVN. Minister Rosenthal vroeg bij deze gelegenheid expliciet aandacht voor de individuele vrijheid om van geloof te veranderen. Nederland bood in VN-verband politieke steun aan de VN-Speciaal Rapporteur, onder meer bij de presentatie van diens rapport over atheïsme en bekering. Tenslotte organiseerde de Permanente Vertegenwoordiging in

Genève een expertbijeenkomst over de juridische basis van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging met medewerking van diezelfde Speciaal Rapporteur.

28. Nederland leverde een inhoudelijke bijdrage aan de EU-richtlijnen godsdienstvrijheid. Het is de verwachting dat de richtlijnen in het voorjaar van 2013 worden aangenomen. De richtlijnen bevatten onder andere een overzicht van relevante standaarden, checklists om te bezien wanneer er sprake is van schendingen en uitleg over de beschikbare EU-instrumenten. Deze richtlijnen moeten een handvat bieden voor EU-delegaties en ambassades van lidstaten voor de concrete bevordering en bescherming van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging op lokaal niveau. Nederland heeft aangedrongen op uitgebreide consultatie van het maatschappelijk middenveld voor de totstandkoming van de richtlijnen en op evaluatie en rapportage.
29. Ook in de OVSE en de Raad van Europa was Nederland in 2012 actief op dit thema. Nederland verzorgde het EU-statement over godsdienstvrijheid tijdens de jaarlijkse *Human Dimension Implementation Meeting* (HDIM) van de OVSE. Nederland initieerde verder, samen met Polen, Oostenrijk en Noorwegen, een thematisch debat over de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging in de Raad van Europa.
30. De minister van Buitenlandse Zaken ontmoette in maart 2012 een aantal religieuze leiders in Nederland met wie hij discriminatie en vervolging van religieuze minderheden besprak.
31. Op bilateraal vlak nam Nederland in 2012 initiatief om de dialoog over godsdienstvrijheid aan te gaan. In maart 2012 stuurde de Minister de - bescheiden maar bemoedigende - uitkomsten van de eerste fase van de pilot vrijheid van godsdienst en levensovertuiging naar de Tweede Kamer (uitgevoerd in China, India, Kazachstan, Egypte en Eritrea; in dat laatste land blijkt het niet langer mogelijk de pilot concreet vorm te geven - Kamerstuk 32735-49). De ambassades in Nigeria, Soedan en Pakistan en de ambassades geaccrediteerd voor Armenië en Noord-Korea zullen de komende jaren ook intensief aandacht besteden aan de situatie in deze landen ten aanzien van vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. Activiteiten in dit kader variëren van een regionale thematische conferentie in Armenië tot inzet om misbruik van de blasfemiewetgeving in Pakistan tegen te gaan, in lijn met de motie-Voordewind van december 2012.
32. Het mensenrechtenfonds is in 2012 ingezet voor de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. Nederland bleef een aantal projecten steunen gericht op de bevordering van godsdienstvrijheid in landen als Irak en Pakistan, maar ook in bijvoorbeeld Centraal-Azië en de Kaukasus. Tenslotte stond in 2012 de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging prominent op de agenda van de Mensenrechtenambassadeur. Tijdens zijn reizen naar onder andere Saudi-Arabië, Nigeria, Indonesië en China besprak de hij dit thema met autoriteiten en lokale organisaties.

1.3 Gelijke rechten voor iedereen

Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT)

33. De bestrijding van discriminatie op basis van seksuele oriëntatie of genderidentiteit is een prioritair beleidsthema voor Nederland. De mensenrechten van lesbiennes, homo's, biseksuelen en transgenders (LHBT) staan wereldwijd onder druk. Het patroon van mensenrechtenschendingen vanwege seksuele oriëntatie en genderidentiteit rechtvaardigt een voortdurende Nederlandse inzet. Nederland vraagt in binnen- en buitenland geregeld aandacht voor sociale acceptatie, gelijke rechten en decriminalisatie.

34. Het *Strategisch raamwerk en actieplan mensenrechten* van de EU bevat concrete actiepunten ter bevordering van mensenrechten voor LHBT. Dit raamwerk zal het gemeenschappelijke optreden van de EU ten goede komen. Nederland heeft om uitvoering van het EU- actieplan te bevorderen in januari 2013 een tweedaags LHBT-seminar georganiseerd in Amsterdam met ngo's, alle EU-partners en een aantal andere landen dat LHBT-rechten nastreeft.
35. Ook in het kader van het uitbreidingsbeleid van de EU dringt Nederland aan op respect voor LHBT-rechten. Het waarborgen van rechten van LHBT vormt een integraal onderdeel van de politieke Kopenhagen-criteria van de EU en het *acquis communautaire*. Nederland ziet er in de Raad van Ministers van de EU op toe dat de bescherming en bevordering van de rechten van LHBT-personen wordt meegewogen in de besluitvorming over EU-toetreding. Zo heeft Nederland daags na de aankondiging van de Servische autoriteiten dat de *Gay Pride* geen doorgang zou vinden (oktober 2012) hierover in EU-kader zijn teleurstelling geuit.

Strijden voor LHBT-rechten met Ricky Martin

Op 11 december 2012 organiseerde Nederland met de Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) een LHBT- evenement in de VN in New York: "*leadership in the fight against homophobia*". Gedegen voorbereiding en het brede co-sponsorschap leidden tot een volle zaal met 500 à 600 belangstellenden. Het panel bestond uit Secretaris-generaal van de Verenigde Naties Ban Ki-moon, de Franse vrouwenrechtenminister, popster Ricky Martin en de Zuid-Afrikaanse zangeres Yvonne Chaka-Chaka. De twee laatste belichaamden beroemdheden als voorvechters van LHBT-rechten. Aartsbisschop Desmond Tutu droeg als religieus leider via een videoboodschap bij. Nederland opende de bijeenkomst en Nederlandse journalist Michiel Vos interviewde panelleden over hun persoonlijke ervaringen in de strijd voor LHBT- rechten. Ban Ki Moon, die zich stelselmatig profileert op dit nog steeds gevoelige onderwerp, benadrukte dat leiderschap op diverse niveaus noodzakelijk is om LHBT-rechten te bevorderen. Het evenement heeft wereldwijd via sociale en traditionele media veel aandacht gekregen.

36. Nederland heeft zich ook in VN-verband ingezet voor rechten van LHBT. Een van de instrumenten is het landenexamen van de Universal Periodic Review (UPR) dat iedere VN-lidstaat periodiek aflegt. In 2012 heeft Nederland o.a. Zambia gevraagd om de strafbaarstelling van homoseksualiteit af te schaffen. Daarnaast heeft Nederland tijdens de UPR van Tsjechië de Tsjechische autoriteiten verzocht om extra maatregelen te nemen tegen *hate crimes* (waaronder tegen LHBT), zoals het structureel verzamelen van gegevens over *hate crimes* en vervolging van verdachten. Verder lobbyde Nederland actief voor erkenning van LHBT-rechten in de VN. Nederland was ook in 2012 co-voorzitter van de LHBT-*core group* en organisator van een LHBT-*side event* en marge van de AVVN.
37. In de Raad van Europa heeft Nederland LHBT-rechten hoog op de agenda gehouden. Nederland wordt als gewaardeerde speler op dit terrein gezien. Ondanks de gevoeligheid van het onderwerp heeft de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) besloten monitoring van LHBT-kwesties (*hate speech* en geweld) te betrekken in de aankomende monitoringscyclus (2013) van ontwikkelingen in Europa.

38. Op verzoek van het secretariaat van de Raad van Europa is een Nederlandse detachering op de LHBT-eenheid per 2013 overeengekomen. Deze wordt gefinancierd uit de eerder toegezegde Nederlandse meerjarige financiële bijdrage (2011-2013). Het Nederlands lid van het stuurcomité mensenrechten (CDDH) is rapporteur voor toezicht op de uitvoering door lidstaten van de in 2010 aangenomen aanbeveling van het Comité van Ministers m.b.t. bestrijding van discriminatie op grond van seksuele oriëntatie en gender identiteit.
39. Nederland heeft getracht een verbod op discriminatie o.b.v. seksuele oriëntatie en genderidentiteit in 'OVSE-commitments' opgenomen te krijgen. Ook streefde Nederland naar een mandaat voor toezicht hierop in het mensenrechtenkantoor (Office for Democratic Institutions and Human Rights) van de OVSE. Tot op heden wordt in de OVSE verankering van LHBT-rechten stelselmatig afgewezen door het Vaticaan. De tegenstand vindt weerklank bij Rusland en andere landen van de voormalige Sovjetunie. Niettemin blijft Nederland samen met gelijkgestemde landen, waaronder Zweden, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, zich hiervoor inzetten. Minister Timmersmans heeft hier tijdens de ministeriële bijeenkomst in Dublin opnieuw voor gepleit. Ook spreekt Nederland, al dan niet in EU-verband, andere OVSE-lidstaten aan in geval van schendingen van LHBT-rechten, door middel van verklaringen in de Permanente Raad van de OVSE die wekelijks in Wenen bijeenkomt. Via het mensenrechtenfonds financiert Nederland projecten die gericht zijn op verbetering van de LHBT-situatie in de OVSE-regio.
40. Het ministerie van Buitenlandse Zaken werkt voor de bevordering van LHBT-rechten nauw samen met het maatschappelijk middenveld en andere ministeries. De Nederlandse belangenvereniging voor lesbiennes, homo's, transseksuelen en transgenders, het COC, ontvangt meerjarige steun uit het mensenrechtenfonds ten behoeve van een project voor versterking van de internationale lobby. Daarnaast ontvangt Hivos financiële steun voor capaciteitsopbouw bij lokale LHBT-organisaties in Afrikaanse landen.
41. De samenwerking met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OC&W) op LHBT-emanipatie is intensief. De minister van OC&W heeft op 25 februari 2012 in New York tijdens het VN Committee on the Status of Women (CSW), samen met Zuid-Afrika, Argentinië, Noorwegen en Verenigd Koninkrijk, een ministerieel side event gehouden over de aanpak van geweld tegen LBT-vrouwen. In Europa voert de minister van OC&W het secretariaat van het informele Netwerk van Koploperlanden. Effectievere inzet van instrumenten en het zoveel mogelijk samen optrekken op o.a. Europees niveau staan voorop. Voor de bevordering van de LHBT-rechten in Europa werkt OC&W nauw samen met Europese anti-discriminatie-netwerken. Omdat de LHBT-rechten aanpak ook een onmiskenbare lokale dimensie heeft, steunt OC&W de inzet van Rainbow Cities - koplopergemeenten- en het tijdelijke secretariaat daarvan. Ter gelegenheid van de *International Day Against Homophobia (IDAHO)* op 17 mei 2013 bereidt OC&W met enkele hoofdsteden de bijeenkomst in Den Haag voor.
42. De overheidsboot tijdens *Canal Parade* 2012 in Amsterdam had ook vertegenwoordigers van buitenlandse LHBT-organisaties, van het corps diplomatique en van het ministerie van Buitenlandse Zaken aan boord. Daarnaast is Buitenlandse Zaken aangesloten bij het Informal Network of Governmental LHBT Focal Points, een Europees samenwerkingsverband van overheidsvertegenwoordigers die zich inzetten voor nationale emancipatie van LHBT. De jaarlijkse bijeenkomst vond op 27 en 28 september plaats in Oslo.

43. In 2012 richtte Nederland zich in de bilaterale inspanningen vooral op Afrika, Oost-Europa en Centraal-Azië bij bevordering van rechten voor LHBT. In deze regio's staan LHBT-rechten nog steeds onder druk. Nederland heeft diverse malen, in EU-verband of met gelijkgezinden, bij de autoriteiten aandacht gevraagd voor zorgelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld in Rusland, Oekraïne en Uganda. Nederlandse ambassades in een groot aantal landen monitoren de ontwikkelingen op het gebied van LHBT-rechten en zetten zich actief in om de rechten van LHBT te bevorderen. Nederlandse ambassades in o.a. Albanië, China, Kroatië, Rusland, Wit-Rusland en Turkije hebben in het kader van de IDAHO of de Internationale mensenrechtendag (10 december) aandacht besteed aan de bevordering van rechten en emancipatie van LHBT. De ondersteuning van activiteiten als *Gay Prides* (inclusief parades) is een concreet en zichtbaar instrument, waarbij niet alleen wordt geappelleerd aan het recht voor een ieder zichzelf te mogen zijn, maar ook aan het recht op demonstratie en vrijheid van meningsuiting. De steun van ambassades aan lokale initiatieven van LHBT-organisaties omvat ook het afgeven van publieke steunverklaringen en het organiseren van of deelname aan evenementen rondom een *Gay Pride* (waaronder discussie- en themabijeenkomsten, tentoonstellingen en filmvertoningen). De wijze van ondersteuning is afhankelijk van de lokale context. Hierbij wordt de effectiviteit, maar ook de veiligheidssituatie nauw afgewogen. Meelopen van Nederlandse vertegenwoordigers bevordert niet alleen publiciteit, maar draagt ook bij aan de zichtbaarheid en veiligheid van een *Gay Pride Parade*.

Vrouwenrechten

44. Vrouwen speelden een belangrijke rol in de revoluties in de MENA-regio (Midden-Oosten en Noord-Afrika). Zo gingen Jemenitische vrouwen massaal de straat op om te demonstreren en maakten en verspreidden Syrische vrouwen activistische kranten waarin zij mensen opriepen zich te blijven verzetten tegen het regime. Eén derde van de Egyptische demonstranten was vrouw. Nederland heeft al jaren een leidende rol in de bevordering en bescherming van de mensenrechten van vrouwen wereldwijd. Minister Timmermans benadrukte deze prioriteit in het Nederlands mensenrechtenbeleid ook tijdens de begrotingsbehandeling in de Tweede Kamer in december 2012. Inzet voor rechten voor vrouwen is een heldere vertaling van waarden die breed gedeeld worden in de Nederlandse samenleving, zo stelde hij. Nederland steunt om die reden vrouwen in hun strijd voor gelijke rechten in hun samenlevingen na de genoemde revoluties. In het eerste kwartaal van 2013 zal een driejarig initiatief van start gaan voor ondersteuning en versterking van vrouwenorganisaties in de MENA-regio. Nu is het moment voor vrouwen om mee te praten over een nieuwe grondwet en staatsinrichting in de landen in transitie. Organisaties voor vrouwenrechten in de transitielanden hebben steun nodig om effectief invloed uit te kunnen oefenen op processen die hun toekomst en die van hun kinderen bepalen. Naast dit initiatief steunt Nederland projecten ter versterking van de positie van vrouwen in onder andere Egypte, Libië, Libanon, Marokko en Tunesië. Het internationale Pro Deo advocatenkantoor Public International Law and Policy Group (PILPG) is in 2012 in Libië een project begonnen. PILPG geeft trainingen aan vrouwelijke parlementariërs, van alle partijen, en aan vrouwen actief in het maatschappelijk middenveld over de manier waarop zij invloed uit kunnen oefenen op de totstandkoming van de grondwet.
45. Overal ter wereld wordt effectief gewerkt aan de uitdagingen voor mondiale vrouwenemancipatie. Met de Indiase *Bell Bajiao* campagne bijvoorbeeld wordt door videoclip bewusmaking gestimuleerd over geweld tegen vrouwen. Door de aansprekende manier van filmen en omdat de

clips deel vormen van populaire Tv-programma's heeft de campagne een vlucht genomen. Andere landen nemen de campagne over. Daarnaast wordt getracht om met de wereldwijde campagne *We can end all violence against women* ongelijkheid tussen mannen en vrouwen tegen te gaan en geweld tegen vrouwen te stoppen. De campagne, die sinds 2009 ook in Nederland loopt, bestaat uit mensen die zelf kleine en grote acties ondernemen. In 2012 heeft in de vorm van We Can Young een uitbreiding van de campagne naar jongeren plaatsgevonden in samenwerking met gemeenten en gefinancierd door de rijksoverheid. Daarnaast verkent het kabinet of We Can Young ook een goede aanpak is voor het Caribische deel van het Koninkrijk.

46. Culturele factoren, waaronder traditionele machtsverhoudingen, belemmeren vrouwen nog steeds om van gelijke rechten te kunnen genieten en om bescherming te krijgen tegen discriminatie en geweld. De inzet van Nederland is gericht op zowel multilaterale, bilaterale, regionale als lokale initiatieven. Het afgelopen jaar was de wereld opnieuw getuige van verschillende geweldsmisdrijven tegen vrouwen. Malala Yousufzai, voorvechtster voor onderwijs voor meisjes in Pakistan, werd in haar hoofd geschoten. In een ziekenhuis vocht een Indiase studente twee weken voor haar leven als gevolg van een groepsverkrachting. Uiteindelijk overleed zij aan haar verwondingen. Cijfers elders in de wereld stemmen ook somber. In de laatste maand van 2012 en de eerste van 2013 hebben er in Zuid-Afrika alleen al voor zover bekend 9000 verkrachtingen plaatsgevonden. In Oost-Congo leven 2,5 miljoen ontheemden; vooral vrouwen en kinderen in moeilijke omstandigheden. Door het aanhoudend geweld is verkrachting door bandieten en militieleden wijdverbreid. Bovendien blijft seksueel geweld veelal onbestraft. In Mexico zijn verkrachting en femicide aan de orde van de dag. Deze voorbeelden tonen dat anno 2012 de Nederlandse inzet voor vrouwenrechten urgent en actueel blijft.
47. Nederland zette zich in 2012 in voor beëindiging van geweld tegen vrouwen. In VN-verband presenteerde Nederland samen met Frankrijk de tweejaarlijkse resolutie over geweld tegen vrouwen, die met consensus werd aangenomen en met meer co-sponsors dan ooit. Tevens steunde Nederland actief de resoluties betreffende genitale verminking en fistels. Daarnaast organiseerde Nederland een succesvol *side event* over geweld tegen vrouwen tijdens de Derde Commissie van de AVVN in New York in september 2012.
48. Nadat de Raad van Europa het Verdrag inzake preventie en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld in 2011 aannam, heeft Nederland het in november 2012 ondertekend. Het proces van ratificatie is in gang gezet en zal ongeveer een jaar duren. De ratificatie is belangrijk, omdat het verdrag in werking treedt als tien landen hebben ondertekend. Nederland wil graag bij deze kopgroep horen. Nederland probeert andere landen aan zetten tot het ondertekenen van het verdrag. Het verdrag is het enige intra-Europese verdrag voor bestrijding van geweld tegen vrouwen.
49. In 2012 steunde Nederland via het fonds Funding Leadership for Women (FLOW) 34 organisaties die wereldwijd strijden tegen geweld tegen vrouwen. De door Nederland gesteunde Indiase vrouwenrechtenorganisaties Breakthrough en CREA bereikten miljoenen mannen, vrouwen en jongeren via hun campagnes over geweld tegen vrouwen, huiselijk geweld en geweld tegen sekswerkers.
50. Nederland zet zich tot slot in voor het recht op een veilige zwangerschap en geboorte en voor het recht van vrouwen om te beslissen wanneer en of ze kinderen willen krijgen. Ook in 2012 waren

seksuele en reproductieve rechten een belangrijk onderdeel van het Nederlandse mensenrechtenbeleid. Nederland speelde tijdens de Wereldgezondheidsassemblee in mei een hoofdrol in het streven een tweede editie van de WHO-richtlijn *Safe Abortion: technical and policy guidance for health systems* gepubliceerd te krijgen en wereldwijde bekendheid te geven. Tijdens de VN Commission on Population and Development werd een resolutie aangenomen over het recht van jongeren om toegang te hebben tot voorbehoedsmiddelen naast goede informatie en dienstverlening met betrekking tot seksualiteit en reproductieve gezondheid. Meer jonge vrouwen moeten hun eigen keuzes kunnen maken en in staat worden gesteld om hun eigen leven vorm te geven. Nederland organiseerde in het voorjaar twee conferenties in Den Haag met en voor sekswerkers waarin veel aandacht uitging naar hun mensenrechten.

Veiligheidsraadresolutie 1325

51. De actieve bijdrage van zowel mannen als vrouwen aan het bereiken van vrede is een belangrijke basis voor het bestendigen van politieke en economische stabiliteit. Vrouwen dienen rechten en kansen te hebben om gelijkwaardig deel te nemen aan vredes- en wederopbouwprocessen. Nederland gaf daarom actief uitvoering aan Veiligheidsraadresolutie 1325.
52. Op 19 december 2011 is het tweede Nationaal Actieplan 1325 gelanceerd. Met dit Actieplan willen Nederlandse ministeries, maatschappelijk organisaties en kennisinstituten samen systematische aandacht, erkenning en ondersteuning voor de rol van vrouwen in (post)conflictsituaties verkrijgen. Daarnaast brengen de ca. 40 ondertekenaars meer focus in de onderlinge samenwerking aan. In 2012 zijn in de zes focuslanden (Afghanistan, Burundi, Colombia, Democratische Republiek Congo, Soedan en Zuid-Soedan) van het Actieplan in dit kader reeds projecten geformuleerd die in de komende jaren samen met lokale vrouwenorganisaties worden uitgevoerd. In de MENA-regio, die vanwege de recente politieke omwentelingen als focus is toegevoegd, steunde Nederland programma's van non-gouvernementele vrouwennetwerken en VN-organisaties.

Mensenhandel

53. Zowel in eigen land als internationaal heeft Nederland zich actief ingezet voor de preventie en bestrijding van mensenhandel. Voornamelijk (jonge) vrouwen worden slachtoffer van mensenhandel in de vorm van gedwongen prostitutie, een van de ergste vormen van geweld tegen vrouwen. Maar ook jongens en mannen zijn slachtoffer van verschillende vormen van mensenhandel, voornamelijk arbeidsuitbuiting.
54. Via het mensenrechtenfonds en andere financieringsinstrumenten zijn in diverse landen projecten van ngo's en internationale organisaties gesteund met als doel de bescherming van slachtoffers en de oprichting van opvangfaciliteiten. Daarnaast werden projecten opgezet die zich meer specifiek richten op capaciteitsopbouw in landen die de bron zijn van mensenhandel naar Nederland. In Europa gold dit de afgelopen jaren voor landen als Bulgarije en Roemenië en nu in toenemende mate ook voor Hongarije. Technische assistentie en capaciteitsopbouw stellen deze landen in staat op meer effectieve wijze met Nederland samen te werken bij de opsporing en vervolging van daders. Bij deze projecten wordt ook aandacht besteed aan verbetering van de opvangstructuren voor slachtoffers in deze landen.
55. Teneinde de aanpak van mensenhandel met het oogmerk van arbeidsuitbuiting te intensiveren heeft Nederland in 2012 trainingen op dit gebied gefinancierd ten behoeve van 14 landen in

Midden- en Zuidoost-Europa. Naast de activiteiten in Europa, wordt samengewerkt met 'bronlanden' in Azië en Afrika. Zo worden momenteel trainingen gegeven aan het Nigeriaanse agentschap voor de bestrijding van mensenhandel. Dit moet het agentschap in staat stellen de vrouwenhandel van Nigeria naar Europa, inclusief naar Nederland, krachtiger tegen te gaan. In Azië is in 2012 de samenwerking met de Filipijnen geïntensiveerd na de ontdekking van Filipijnse slachtoffers op Nederlandse binnenvaartschepen. In multilaterale fora, vooral in de VN, de Raad van Europa en de EU, zet Nederland zich in voor betere naleving van internationale verdragen en EU-richtlijnen. Op deze wijze versterken de bilaterale en multilaterale inspanningen elkaar.

1.4 Stelselmatige en grove mensenrechtenschendingen

56. Nederland zet zich consequent in voor het tegengaan en veroordelen van bijzonder grove mensenrechtenschendingen (buitengerechtelijke executies, foltering, verdwijning, oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid). Ook in 2012 heeft Nederland ernstige mensenrechtenschendingen veroordeeld en acties geïnitieerd in EU- en VN-verband.
57. Nederland pleit ervoor dat ernstige mensenrechtenschendingen goed worden vastgelegd, zodat de daders van die misdrijven niet vrijuit gaan. In Syrië bijvoorbeeld steunt Nederland daartoe mensenrechtenactivisten die schendingen vastleggen. Ook steunt Nederland het Syrian Justice and Accountability Center, dat streeft naar zorgvuldige documentatie van schendingen voor een toekomstig verantwoordingsproces.
58. Tijdens de reizen van de regering en de Mensenrechtenambassadeur wordt consequent aandacht gevraagd voor individuele gevallen van mensenrechtenschendingen. Zo vroeg de Mensenrechtenambassadeur in Rusland aandacht voor de zaak van Sergei Magnitsky en sprak hij in Saoedi-Arabië zijn zorgen uit over de zaken van Hamza Kashgari en Rezana Nazeek. Ondanks de inspanningen van Nederland en de EU werd Rezana Nazeek begin 2013 alsnog geëxecuteerd.
59. Nederlandse ambassades zetten zich consistent in voor individuele gevallen, zoals de Iraanse mensenrechtenadvocate Nasrin Sotoudeh. Zij zit sinds 2010 in de gevangenis op beschuldiging van propaganda en het in gevaar brengen van de staatsveiligheid. Sinds haar arrestatie is zij twee keer (ruim een maand) in hongerstaking gegaan om aandacht te vragen voor de manier waarop haar familie en zij behandeld werden. In oktober 2012 is zij door het Europees Parlement onderscheiden met de Sacharovprijs. Haar zaak heeft wereldwijd voor veel protest gezorgd. Nederland heeft aan de basis gestaan van een verklaring van de EU Hoge vertegenwoordiger Catherine Ashton en van herhaaldelijke demarches in Teheran. Op 4 december jl. heeft Nasrin Sotoudeh haar hongerstaking beëindigd, nadat de Iraanse autoriteiten aan haar bezwaren tegemoet waren gekomen. Op 19 januari 2013 werd zij drie dagen op borgtocht vrijgelaten. Zij zit nog altijd vast.
60. Nederland heeft ook bevriende staten aangesproken op mensenrechtenschendingen. Nederland sprak Italië aan op de lange duur van de Italiaanse rechtsgang. Daarnaast wees Nederland Israël op zijn nederzettingenbeleid en op de ingevoerde wetgeving die de positie van ngo's bemoeilijkt.
61. Nederland blijft zich, al dan niet in EU-verband, uitspreken tegen het opleggen en uitvoeren van de doodstraf. Zo stond Nederland aan de basis van de EU-verklaring van Ashton waarin de executie van negen ter dood veroordeelden in Gambia sterk werd veroordeeld. De doodstraf was in Gambia al sinds 1981 niet meer ten uitvoer gelegd en er bestond een 'de facto moratorium'. Na de storm

van internationale kritiek zijn de overige executies die gepland stonden stopgezet. Ook ten aanzien van de Verenigde Staten intervenieerde Nederland via de EU in doodstrafzaken. Het aantal executies in de Verenigde Staten lijkt zich te stabiliseren. In de Amerikaanse staat Connecticut werd de doodstraf in april zelfs afgeschaft.

62. In VN-verband blijft Nederland zich inzetten voor krachtige landenresoluties. Zo namen de AVVN en de MRR resoluties aan over Birma, Syrië, Noord-Korea en Jemen. Tijdens de herfstzitting van de AVVN werden daarnaast de resoluties over de doodstraf, marteling en buitengerechtelijke executies met een goed resultaat aanvaard. Maar liefst 110 van de 193 lidstaten stemden voor de resolutie *Moratorium on the Use of the Death Penalty* (twee jaar eerder waren dat er 107). De aanname van deze resolutie is van internationaal belang, omdat 57 landen nog steeds de doodstraf in hun wetgeving hebben opgenomen en deze ook toepassen. Deze nieuwe resolutie roept staten op relevante informatie beschikbaar te stellen over de toepassing van de doodstraf (o.m. over het aantal ter dood veroordeelde personen, het aantal personen in de dodencel en het aantal uitgevoerde executies). Staten worden ook opgeroepen het *Tweede Optionele Protocol* bij het BuPo-verdrag te ratificeren dat is gericht op de afschaffing van de doodstraf.

Responsibility to Protect

63. Genocide, misdrijven tegen de menselijkheid, etnische zuivering en oorlogsmisdrijven behoren tot de ernstigste mensenrechtenschendingen. Sinds de aanname van het principe in 2005 is het draagvlak voor de *Responsibility to Protect* (RtoP) toegenomen. De wijze waarop het principe in de praktijk geïmplementeerd moet worden is onderwerp van discussie, specifiek de omstandigheden waaronder militair ingrijpen geoorloofd is.
64. In 2012 heeft Nederland vooral aandacht gevraagd voor de mogelijkheden die de internationale gemeenschap ter beschikking staan tussen niets doen en militair ingrijpen. In maart 2012 organiseerde Nederland samen met het Genocide Prevention Advisory Network een conferentie over genocidepreventie in Den Haag. De toenmalig Speciaal Adviseur Genocide Preventie van de SGVN, Francis Deng, was hierbij aanwezig. Tijdens deze conferentie sprak de minister van Buitenlandse Zaken over de keten van preventie, ingrijpen en vervolging die ten grondslag ligt aan RtoP. Het bezoek van de minister aan Brazilië in mei 2012 bood gelegenheid voor een seminar over RtoP dat hij samen met zijn Braziliaanse collega voorzat. Nederland benadrukte dat elementen van het Braziliaanse concept *Responsibility while Protecting*, dat een aantal voorwaarden voor militair ingrijpen stelt, het principe van RtoP kunnen versterken. Ook organiseerde Nederland in 2012 net als voorgaande jaren een *side event* en marge van de ministeriële week van de AVVN samen met Brazilië, Botswana en Denemarken. In navolging van het jaarlijks rapport van de SGVN stonden ook hier de mogelijkheden centraal voor interventie door de internationale gemeenschap om RtoP-misdrijven te voorkomen.
65. Ter verbreding van het draagvlak voor RtoP is Nederland de dialoog met kritische landen aangegaan. Nederland blijft daarnaast co-voorzitter van de Group of Friends on Responsibility to Protect.
66. Nederland heeft in 2012 de banden met de VS op dit onderwerp aangehaald: de VS is lid geworden van de Group of Friends en Nederland voerde informele dialoog met de VS over preventie van massale wrede daden. Daarnaast neemt Nederland actief deel aan het RtoP-*focal point* netwerk en andere informele netwerken op dit gebied.

67. Nederland biedt tot slot financiële ondersteuning aan het Global Center for RtoP en de International Coalition for RtoP. Beide organisaties richten zich op het creëren van draagvlak voor het principe bij staten en het maatschappelijk middenveld.

Internationaal Strafhof

68. Het Strafhof fungeert als sluitsteen van de (inter)nationale praktijk van strafvervolging. Het Strafhof komt in actie als landen niet bereid of in staat zijn om vervolging van de meest ernstige misdrijven zelf ter hand te nemen. Op deze manier fungeert het Strafhof als katalysator voor versterking van de nationale rechtsorde en opbouw van justitiële capaciteit. Het Strafhof heeft daarmee ook een preventieve werking. Voor de legitimiteit en effectiviteit van het Internationaal Strafhof is universele ratificatie van het statuut van Rome van groot belang. De minister brengt toetreding daarom actief onder de aandacht van internationale partners (dit in lijn met de motie Sjoerdsma (69 33400-V) van 19 december 2012). In 2012 ratificeerde Guatemala het Statuut van Rome. Daarmee telt het ICC momenteel 121 statenpartijen. Van 3 tot 5 december 2012 bracht de Maleisische minister van Justitie een bezoek aan Nederland, waarbij hij onder meer werd ontvangen door de minister Timmermans en de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. Het voornaamste doel van het bezoek was om het Maleisische proces van toetreding tot het Statuut van Rome te stimuleren. Daarnaast is voor Nederland de zogeheten ICC-clausule een belangrijk onderdeel van de nieuwe overeenkomsten die de EU met derde landen aangaat. Met deze clausule wordt vastgelegd dat landen voortgang moeten maken met de ratificatie en implementatie van het Statuut van Rome.
69. Het ICC doet momenteel formeel onderzoek naar 8 situaties: Uganda (sinds 2004), Democratische Republiek Congo (sinds 2004), Centraal-Afrikaanse Republiek (sinds 2007), Darfur, Sudan (sinds 2005), Kenia (sinds 2010), Ivoorkust (sinds 2011), Libië (sinds 2011) en Mali (sinds 2012). Op 16 januari 2013 maakte de aanklager van het ICC bekend het voorlopig onderzoek naar Mali te hebben afgerond en een formeel onderzoek in te stellen. De volgende mogelijke stap is dat de aanklager aan de rechters van het ICC goedkeuring vraagt om aanhoudingsbevelen uit te mogen vaardigen.
70. Op 17 oktober 2012 vond in de VN-Veilighedsraad (VNVR) een debat plaats over de samenwerking tussen het ICC en de VNVR. Nederland heeft tijdens dit debat opgeroepen tot doorverwijzing van de situatie in Syrië naar het ICC, gepleit voor een actievere houding van de VNVR ten aanzien van de situaties die het heeft doorverwezen en landen opgeroepen het Statuut van Rome te ratificeren. Op 14 januari heeft Zwitserland een brief gestuurd aan de VNVR waarin wordt opgeroepen tot doorverwijzing van de situatie in Syrië naar het ICC. Nederland heeft deze brief samen met 55 andere landen ondertekend.
71. Van 14 tot 21 november 2012 vond de Vergadering van Statenpartijen van het ICC plaats in Den Haag. Tijdens de Vergadering werden onder meer voorstellen van de Study Group on Governance aangenomen die de procesgang efficiënter maken. Nederland was voorzitter van de groep. Bij aanvang van de Vergadering organiseerde Nederland een plechtige bijeenkomst in de Ridderzaal ter ere van het 10-jarig bestaan van het Internationaal Strafhof. Minister Timmermans, ICC-president Song en de president van de Vergadering van Statenpartijen Intelmann spraken bij deze bijeenkomst die plaatsvond in aanwezigheid van Hare Majesteit Koningin Beatrix en de Senegalese president Macky Sall. 'Het Internationaal Strafhof is onmisbaar voor de preventie van

misdrijven, de bescherming van mensen, en het veroordelen van daders. Er is veel bereikt, maar er is ook nog veel te doen.' Zo stelde minister Timmermans in zijn toespraak.

Overige Internationale Hoven en Tribunalen

72. Door het tegengaan van straffeloosheid voor daders van genocide, misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven leveren de diverse ad hoc tribunalen en hoven een belangrijke bijdrage aan de bevordering van gerechtigheid in de wereld. Door zowel actieve politieke als substantiële financiële steun te bieden, heeft Nederland zich het afgelopen jaar ingezet voor goed, transparant en onafhankelijk functioneren van deze tribunalen.
73. In april 2012 werden de Kroatische generaals Gotovina en Markac door het Joegoslaviëtribunaal (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY) veroordeeld tot gevangenisstraffen van 18 en 24 jaar. Zij werden verantwoordelijk gehouden voor gewelddadigheden tijdens de Balkan-oorlog 1995. Op 19 november 2012 werden beide generaals in hoger beroep vrijgesproken. Deze ontwikkeling, gevolgd door vrijspraak in de berechting van de Kosovaarse legerleider Haradinaj en diens twee handlangers, leidde tot een verkilling in de verhoudingen tussen het ICTY en Servië. Servië zegde de samenwerking op bij een mede door Nederland gefinancierde conferentie over het ICTY in Belgrado. In Zagreb en Sarajavo hebben vergelijkbare conferenties wel plaatsgevonden. Deze hadden tot doel hadden ook in de regio zelf aandacht te schenken aan het belang van het Joegoslaviëtribunaal voor gerechtigheid en rechtsontwikkeling.
74. Voor het Speciaal Tribunaal voor Libanon (STL) was 2012 opnieuw een bewogen jaar. De situatie in Libanon wordt negatief beïnvloed door de crisis in Syrië. Met de aanslag in Beiroet op 19 oktober 2012, waarbij onder meer het hoofd van de Libanese veiligheidsdienst omkwam, is een einde gekomen aan een relatief geweldloze periode. Het STL zelf heeft de voorbereidende werkzaamheden voor de eerste vier zaken (vier Libanezen die worden verdacht opdracht te hebben gegeven voor de moord op voormalig premier Hariri) beëindigd; bezwaren van de verdediging aangaande de legaliteit van het STL, de in absentia procedure en het toepasselijke recht zijn alle afgewezen. De nieuwe aanklager kan nu toewerken naar de voorlopige startdatum van het proces, die door de pre-trial judge is gesteld op 25 maart 2013. Nederland en het STL zijn overeengekomen dat Nederland de huur van het gebouw van het STL blijft financieren tot het einde van het (verlengde) mandaat eind februari 2015.
75. Op 26 april 2012 heeft het Speciale Hof voor Sierra Leone (Special Court for Sierra Leone, SCSL) in haar laatste – in Nederland gevoerde – zaak, voormalig Liberiaans President Charles Taylor veroordeeld tot vijftig jaar gevangenisstraf voor oorlogsmisdaden en misdrijven tegen de menselijkheid in buurland Sierra Leone. Uitspraak in het hoger beroep dat Taylor hiertegen aanspande wordt rond september 2013 verwacht. Hierna zal het SCSL zijn deuren sluiten. Financiering van het Hof, dat volledig afhankelijk is van vrijwillige bijdragen, was moeizaam. Eind 2012 dreigde acuut geldgebrek en slechts door een nooddonatie van Nederland kon sluiting worden voorkomen. Financiering voor afronding van de werkzaamheden in 2013 werd zekergesteld doordat de VN een – met steun van Nederland ingediend - verzoek voor een overbruggingssubsidie heeft goedgekeurd.
76. Nederland werkt momenteel in samenwerking met enerzijds de VN en anderzijds het SCSL, ICTY en Rwandatribunaal (International Criminal Tribunal for Rwanda, ICTR) aan de transitie van deze

tribunalen naar de zogeheten restmechanismes. Deze mechanismes gaan de verantwoordelijkheid dragen voor de getuigenbescherming, eventuele herzieningsprocedures en het beheer van de archieven. ICTY en ICTR gaan samen over in het International Residual Mechanism for Criminal Tribunals (IRMCT), met dependances in Arusha en Den Haag. Het IRMCT dat wordt voorgezeten door huidig ICTY-president Theodor Meron. Het SCSL krijgt een apart restmechanisme in Den Haag. Voor beide restmechanismes moet Nederland een zetelverdrag afsluiten, waarvoor de onderhandelingen in zomer 2013 worden afgerond.

77. Op 20 juli 2012 oordeelde het Internationale Gerechtshof in Den Haag dat Senegal Tsjaads voormalige dictator Hissène Habré diende te berechten of uitleveren aan België, dat hiertoe een zaak had aangespannen. De in april 2012 aangetreden nieuwe regering van Senegal kiest ervoor om serieus werk te maken van berechting. In augustus werden in samenwerking met de Afrikaanse Unie *Chambres Extraordinaires* opgericht, een speciale hybride Strafkamer met Senegalese en internationale Afrikaanse rechters. Nederland steunt, in samenwerking met andere internationale donoren als de Europese Unie, Afrikaanse Unie, Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, deze Strafkamer financieel en zal zitting nemen in het comité dat toezicht houdt op een transparante berechting. Daarbij gaat speciale aandacht uit naar het *outreach*-programma dat de slachtoffers van het Habrébewind in Tsjaad betrokken zal houden bij de rechtsgang. Nederland ondersteunde in 2012 eveneens de mensenrechtencoalitie die slachtoffers zal bijstaan als civiele procespartij.

1.5 Ondersteuning van mensenrechtenverdedigers

78. Nederland zette zich ook in 2012 in voor ondersteuning van mensenrechtenverdedigers, zodat zij zich in hun eigen land effectief kunnen inzetten voor de bescherming en bevordering van mensenrechten. Nederland vraagt zoveel mogelijk aandacht voor hun werk, waarbij de EU-richtsnoeren voor mensenrechtenverdedigers als leidraad dienen. Uitgangspunten zijn het vergroten van de zelfredzaamheid en veiligheid van mensenrechtenverdedigers.

79. De regering heeft op 8 maart 2012 het Actieplan Mensenrechtenverdedigers aan de Tweede Kamer aangeboden. De Nederlandse inzet gebeurt veelal in EU-verband. Daarnaast werkt Nederland samen met de VN, met name met de Speciale Rapporteur inzake mensenrechtenverdedigers, en de OVSE. Minister Timmermans vroeg tijdens de ministeriële OVSE-Raad in Dublin expliciet aandacht voor mensenrechtenverdedigers, individuen en ngo's. Hij sprak met een groot aantal ngo's voorafgaand aan de bijeenkomst. Ook is Nederland bilateraal actief, via ambassades en het mensenrechtenfonds.

80. Reeds in 2011 gestarte projecten liepen in 2012 door en behaalden goede resultaten. Zo werkt Frontline aan de (digitale) veiligheid van mensenrechtenverdedigers en biedt bescherming en tijdelijke opvang buiten het land waar de mensenrechtenverdediger werkzaam is. International Service for Human Rights trainde mensenrechtenverdedigers om hun effectiviteit bij de VN en regionale organisaties te vergroten.

81. In september 2012 ging Den Haag *Shelter City* van start; een project waarbij mensenrechtenactivisten zonder verblijfsvergunning tijdelijk noodopvang wordt geboden in Den Haag. In dit kader werd drie maanden opvang geboden aan een mensenrechtenverdediger uit Rusland. De Gemeente Den Haag is initiatiefnemer en eindverantwoordelijk en delegeert de

uitvoering aan de ngo Justitia et Pax. Het ministerie van Buitenlandse Zaken draagt financieel bij en adviseert mede over de uit te nodigen mensenrechtenverdedigers.

82. Ook in 2012 gebruikte Nederland voor ondersteuning van mensenrechtenverdedigers in nood de mogelijkheid om een tijdelijk respijtvisum voor drie maanden te verlenen. Het ministerie van Buitenlandse Zaken adviseerde enkele malen bij de mensenrechtenaspecten van een dergelijke visumaanvraag en gaf in drie gevallen een positief advies voor het afgeven van een tijdelijk respijtvisum. Gezien de veiligheid van de betreffende mensenrechtenverdedigers kan niet worden ingegaan op specifieke gevallen.
83. Nederland blijft financieel bijdragen aan het door de VS opgerichte fonds Lifeline dat noodhulp geeft aan maatschappelijke organisaties die bedreigd worden. Naast Nederland en de VS dragen Australië, Benin, Canada, Chili, Denemarken, Estland, Litouwen, Mali, Noorwegen, Polen, Tsjechië, VK en Zweden bij. De Mensenrechtenambassadeur is voor Nederland aanspreekpunt voor individuele urgente verzoeken van Lifeline. In 2012 kwamen twee verzoeken binnen waarop Nederland reageerde. Vanwege de veiligheid van betrokkenen kan niet worden ingegaan op specifieke gevallen.
84. Op 9 januari 2013 reikte minister Timmermans de vijfde Mensenrechtentulp symbolisch uit aan de Indiase Marimuthu Bharathan. Hij ontving de prijs voor zijn inzet voor betere leef- en werkomstandigheden voor de Dalits in India. Minister Timmermans benadrukte bij die gelegenheid dat mensenrechtenbeschermers prioritair zullen blijven in het Nederlands mensenrechtenbeleid. De winnaar kon niet aanwezig zijn, maar heeft inmiddels de prijs in India ontvangen. Deze uitreiking was de laatste van de huidige jury.

1.6 Fundamentele arbeidsnormen en gelijk speelveld

85. Op het snijvlak van mensenrechten en welvaart wil Nederland de wereldwijde eerbiediging van fundamentele arbeidsnormen bevorderen, zoals het verbod op kinderarbeid. Dat is niet alleen een kwestie van het bestrijden van onrecht, het levert ook een bijdrage aan een gelijk speelveld voor (Nederlandse) bedrijven.
86. Regelmatig wordt gesproken met vertegenwoordigers vanuit verschillende sectoren over het respecteren van de fundamentele arbeidsnormen en het uitbannen van kinderarbeid. Zo sprak minister Ploumen in december 2012 met vertegenwoordigers uit de textielsector over de manier waarop zij hun ketenverantwoordelijkheid vormgeven. Hierbij is het actieplan aan de orde gekomen dat de textielsector zal opstellen naar aanleiding van de motie Braakhuis, Gesthuizen en Voordewind, (nr. 135 – 26485). De verwachting is dat de textielsector halverwege 2013 dit actieplan gereed zal hebben.
87. Wereldwijd zijn in 2012 op initiatief van Unicef en Save the Children de *Children's Rights and Business Principles* gelanceerd. In Nederland vond de lancering op 10 december plaats op het hoofdkantoor van ING.
88. In Vietnam financierde Nederland in 2012 het door de International Labour Organisation (ILO) opgezette *Better Work* programma, dat onder meer tot doel heeft naleving van arbeidsstandaarden in de textielindustrie. Nederland steunde in India een project van de organisatie Global March Against Child Labour dat voorziet in het creëren van een forum van bedrijven, vakbonden, internationale organisaties en overheden om kinderarbeid in de textielindustrie te bestrijden.

89. In november 2012 gaf minister Ploumen tijdens haar bezoek aan Ankara het startsein voor een project van de ILO in Turkije om kinderarbeid ten gevolge van seizoenmigratie in de hazelnootsector tegen te gaan. De ILO zal met steun vanuit het mensenrechtenfonds en in samenspraak met de Turkse autoriteiten een actieplan opstellen om het probleem integraal aan te pakken.
90. De Nederlandse ambassade in Madrid onderstreepte in november 2012 tijdens een congres over kinderarbeid in Toledo het belang van de *roadmap for the elimination of the worst forms of child labour*. Deze is aangenomen tijdens de internationale kinderarbeidconferentie in Den Haag in 2010. Het evenement werd georganiseerd door Proyecto Solidario, een organisatie die opkomt voor kinderrechten in Europa, Noord-Afrika, Latijns-Amerika en de Carriben.
91. Vanuit de Nederlandse ambassade in Costa Rica is in 2012 een project van de Panamese werkgeversorganisatie CoNEP gesteund. Het project bestaat uit het opstellen van een nationaal certificeringssysteem voor kinderarbeid-vrije producten in verschillende bedrijfsketens. De deelnemende bedrijven werken aan het tegengaan van kinderarbeid binnen hun bedrijf, maar ook binnen de gehele bedrijfsketen. De eerste fase van het project is succesvol verlopen: er deden meer bedrijven mee dan verwacht en er was veel interesse vanuit de media en overheid. Door vervolgfianciering van de tweede fase van het project via het mensenrechtenfonds zijn de activiteiten verder uitgebreid.
92. Het vanuit het mensenrechtenfonds gefinancierde project van de campagne *Stop Kinderarbeid* richt zich naar succesvol Indiaas voorbeeld op het creëren van lokale *child labour free zones* in een aantal Afrikaanse landen. Het project liep vertraging op, omdat de internationale conferentie over dit onderwerp, die was voorzien in Ethiopië in november, werd afgezegd. Naar verwachting zal de conferentie in april 2013 in Uganda plaatsvinden.
93. Het rapport van de Europese Commissie over de relatie tussen ergste vormen van kinderarbeid en handel waartoe de EU Raadsconclusies kinderarbeid uit 2010 opriepen is in 2012 nog niet verschenen.

1.7 Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO)

94. In 2012 is onder coördinatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken het proces van start gegaan om te komen tot een Nationaal Actieplan ter implementatie van de VN *Guiding Principles on Business and Human Rights*. Er is een interdepartementale werkgroep gevormd waarin de ministeries van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, Financiën, Veiligheid en Justitie en Sociale Zaken en Werkgelegenheid vertegenwoordigd zijn. Interviews zijn afgenomen met stakeholders (bedrijven, maatschappelijke organisaties, uitvoeringsorganisaties en andere experts). Naar verwachting zal het actieplan voorjaar 2013 aan de Tweede Kamer worden aangeboden.
95. Vanuit het mensenrechtenfonds werd het afgelopen jaar samen met het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie een project van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling gefinancierd. De vereniging vergrootte de aandacht voor mensenrechten, het Ruggie-framework en de herziene richtlijnen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) tijdens de voorbereiding van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA's) van 71 Nederlands beursgenoteerde bedrijven. Daarnaast organiseerde zij een conferentie voor bedrijven, investeerders, overheden en maatschappelijke

organisaties over de mogelijkheden tot operationalisatie van genoemd raamwerk en richtlijnen. Tot slot publiceerde zij *Take a Closer Look*. Dit rapport bevat *best practices*, dilemma's en de huidige stand van zaken bij 40 Nederlandse beursgenoteerde bedrijven. Het rapport bevat ook conclusies en aanbevelingen over de operationalisatie van het Ruggie-framework en de herziene OESO-richtlijnen.

96. Nederlandse ambassades faciliteerden de samenwerking tussen bedrijven, overheid en maatschappelijke organisaties o.a. in Turkije, Rusland, India, China en Zuid-Afrika. In 2012 is Nederland op het gebied van MVO ook in een aantal nieuwe landen actief geworden, waaronder Birma, Jordanië, Nigeria, Costa Rica en Tunesië. Doel van de samenwerking is respect voor mensenrechten in het productie- en handelsproces te bevorderen. Basis daarvoor vormen de VN *Guiding Principles on Business and Human Rights* en de OESO-richtlijnen. Daarnaast is het streven om de uitdagingen op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) en mensenrechten voor alle stakeholders te verduidelijken. De lokale context is daarbij leidend. Zo werd in Turkije een seminar georganiseerd over MVO, waarbij minister-president Rutte sprak. Zowel bedrijven (multinationals, grote lokale firma's en MKB) als de media volgde de sessies voorgezeten door Nederlandse en Turkse experts. Tijdens de sessies stond de balans tussen *people, planet en profit* centraal. De ambassade in Jordanië organiseerde samen met de *Amman Chamber of Commerce* in mei een workshop over *Corporate Social Responsibility*. In China is MVO standaard onderdeel van gesprekken tussen Nederland en het bedrijfsleven. Nederland wijst zowel lokale Chinese als Nederlandse bedrijven op de risico's en verantwoordelijkheden en adviseert over aspecten als *due diligence*.
97. In 2012 is een online portal opgezet ten behoeve van uitwisseling tussen verschillende partijen op het gebied van MVO. Hierop kunnen zowel de overheid, maatschappelijke organisaties als op termijn bedrijven met elkaar communiceren over kernthema's en nieuwe ontwikkelingen op het gebied van internationaal MVO.
98. Op 28 en 29 maart 2012 vond in Ottawa de jaarvergadering plaats van het multi-stakeholder initiatief van de *Voluntary Principles on Security and Human Rights* (VPs). Doel van de VPs is het bevorderen van respect voor mensenrechten bij de bewaking van energie- en grondstoffenbedrijven die opereren in conflictgebieden. De VPs geven een praktische invulling aan mensenrechten en veiligheid. Basis vormen de OESO-richtlijnen en de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*. Nederland heeft na de jaarvergadering in Ottawa het voorzitterschapsstokje overgenomen voor de periode april 2012 - maart 2013. Het Nederlandse voorzitterschap staat vooral in het teken van *outreach*, vooral in Nigeria en Zuid-Afrika. Verder heeft Nederland in 2012 zorggedragen voor de oprichting van de rechtspersoon (de Voluntary Principles Association) met statutaire zetel in Den Haag. De opgerichte rechtspersoon stelt de VPs in staat het financieel en administratief beheer verder te professionaliseren. Het Nederlandse voorzitterschap wordt afgesloten met jaarvergadering in maart 2013 te Den Haag.

1.8 Mensenrechten als bijdrage aan ontwikkeling

99. Respect voor mensenrechten en de rechtsstaat is belangrijk voor economische groei en sociale vooruitgang in ontwikkelingslanden. In VN-verband heeft Nederland actief deelgenomen aan de onderhandelingen over resoluties op het gebied van het recht op voedsel, het recht op ontwikkeling en het recht op water en sanitatie. De EU neemt actief deel aan de Intergouvernementele

Werkgroep over het Recht op Ontwikkeling van de MRR en tracht de impasse tussen de Non-Aligned Movement (NAM) en de westerse landen te doorbreken door met concrete voorstellen te komen. De EU is geen voorstander van een bindend instrument dat verplichtingen van staten tegenover andere staten vastlegt ten aanzien van het recht op ontwikkeling.

100. Nederland heeft zich samen met enkele andere donoren sterk gemaakt voor het initiatief *Sanitation and Water for All* dat vooral is gericht op landen die achterblijven op de Millenniumdoelstelling t.a.v. water. In 2012 ondersteunde Nederland verschillende ngo's die zich sterk maken voor het recht op water en sanitatie, waaronder de Nederlandse WASH-Alliantie en de internationale Water Supply and Sanitation Collaborative Council. Tevens is in de bilaterale dialoog met partnerlanden het recht op water en sanitatie onderstreept. Ook droeg in deze landen Nederland bij aan verbeterde toegang tot drinkwater en sanitatie via bilaterale en centraal gefinancierde programma's.
101. Nederland nam in juli 2012 deel aan een conferentie voor Europese diplomaten over Economisch, Sociale en Culturele (ESC) rechten. Onderwerp van de bijeenkomst was onder andere welke initiatieven de EU zou kunnen ontplooiën ter bevordering van ESC-rechten. De EU zal hier in de Raadswerkgroep Mensenrechten verder opvolging aan geven.
102. In mei 2012 heeft de Commission on World Food Security van de Food and Agriculture Organisation de *Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of tenure of land, fisheries and forests in the context of national food security* aangenomen. Nederland heeft zich hiervoor de afgelopen jaren actief ingezet en richt zich op een aantal praktische activiteiten ter bevordering van voedselzekerheid.

2. Instrumenten

2.1 EU buitenland beleid

103. Nederland heeft zich in 2012 ingezet voor vergroten van samenwerking in de EU op het gebied van mensenrechten. Nederland heeft het initiatief genomen om in Brussel een taakverdeling overeen te komen. Dit laatste voorkomt dubbel werk en creëert mogelijkheden voor landen en EU-instituties om zich meer te kunnen specialiseren. Nederland heeft er belang bij dat het buitenlandse mensenrechtenbeleid van de EU een succes wordt. De EU manifesteert zich extern als verdediger van mensenrechten. Dit vereist natuurlijk wel dat de EU ook intern mensenrechten moet waarborgen.

Extern EU-mensenrechtenbeleid

104. Mensenrechten en democratie hebben een centrale plaats in het externe beleid van de EU. HV Ashton heeft in haar mededeling over mensenrechten van 2010 gesproken over mensenrechten als een zilveren draad in het externe EU-optreden, waarbij een op maat gesneden aanpak per land wordt beoogd. De in ontwikkeling zijnde EU-mensenrechtenstrategieën voor meer dan 150 landen zijn daarbij van groot belang. Nederland speelt bij de totstandkoming van deze landstrategieën een actieve rol en steunt de HV in het vervlechten van mensenrechten in het externe optreden van de EU. Ook bij de financiering van het externe beleid van de EU spelen mensenrechten en democratisering een cruciale rol. Conditionaliteit wordt niet geschuwd: er wordt gewerkt op basis van het *more for more-principe* waarbij respect voor mensenrechten een belangrijke toets is. Hoe

meer een land kan aantonen te werken aan de verbetering van mensenrechten, hoe meer steun het van de EU kan krijgen.

105. Door haar soortelijk gewicht in de mondiale verhoudingen kan de EU vaak effectiever zijn in haar mensenrechtenbeleid dan Nederland alleen. Dat vereist wel dat de EU met één stem spreekt.

106. HV Ashton blijft het gezicht van het EU-mensenrechtenbeleid; bij de uitwerking en uitvoering van het EU-mensenrechtenbeleid is een leidende en coördinerende rol voor de HV haar dienst, de EDEO, weggelegd. Nederland steunde de instelling van permanente capaciteit voor mensenrechten en democratie binnen de Raad van de Europese Unie. Daarnaast geeft de instelling van een EU Speciale Vertegenwoordiger voor Mensenrechten een extra impuls aan het Europese beleid. Nederland blijft in EU-kader pleiten voor betrekken van het (Europese) maatschappelijk middenveld bij de uitvoering van de EU-mensenrechtenstrategie.

EU-mensenrechtenraamwerk

107. De Raad heeft in juni 2012 een impuls gegeven aan het EU-mensenrechtenbeleid door een *Strategisch raamwerk voor mensenrechten en democratie* overeen te komen. Dit Raamwerk bevestigt de principes en prioriteiten. Universaliteit is hierbij het uitgangspunt. In het raamwerk komen Nederlandse prioriteiten goed naar voren. Het betreft vooral de vrijheid van meningsuiting waaronder internetvrijheid, het tegengaan van discriminatie en steun aan mensenrechtenverdedigers, het bevorderen van godsdienstvrijheid en aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.

108. Aan het Raamwerk is een actieplan gekoppeld. Nederland leverde een inhoudelijke bijdrage aan de EU-richtlijnen godsdienstvrijheid die momenteel in ontwikkeling zijn en naar verwachting in het voorjaar van 2013 worden aangenomen. Daarnaast draagt Nederland bij aan het opstellen van EU-richtlijnen ten behoeve van LHBT-rechten.

EU-landenstrategieën

109. De EU-landenstrategieën hebben tot doel alle politieke, economische en andere instrumenten van de EU-delegaties en die van de diplomatieke vertegenwoordigingen van de EU-lidstaten in het land op elkaar af te stemmen. In de strategieën worden per land prioriteiten en doelstellingen vastgesteld. In 2012 gaf de EU aandacht aan de implementatie van landen specifieke EU-mensenrechtenstrategieën. In 2012 werden 48 landenstrategieën gefinaliseerd. De strategieën zullen een grote bijdrage leveren aan de effectiviteit van het EU-mensenrechtenbeleid en aan een betere werkverdeling tussen lidstaten. In 2012 is in de EU-mensenrechtenraads werkgroep (Commission de Droits de l'Homme, COHOM) afgesproken dat in 2013 de laatste groep van landen waarvoor nog geen strategie is opgesteld aan bod zullen komen.

EU-coördinatie

110. Op voorstel van Nederland is in 2012 met alle EU-partners gesproken over een efficiëntere en effectievere taakverdeling binnen de EU op het gebied van mensenrechten. Nederland streeft naar meer synergie en coördinatie tussen Genève, New York en Brussel en een eensluidend optreden van de EU in andere multilaterale fora, zoals de Raad van Europa en de OVSE. In de EU is afgesproken dat de manier waarop dat verwezenlijkt kan worden in 2013 wordt uitgewerkt.

111. De COHOM kwam in 2012 vaker bijeen dan voorheen. Ook kon de Raad een beroep doen op de lidstaten voor capaciteit en deskundigheid inzake mensenrechten en democratie. COHOM ziet ook toe op de uitvoering van enkele specifieke EU-richtlijnen op het gebied van mensenrechten. Nederland nam hier actief aan deel en richtte zich in het bijzonder op bestrijding van geweld tegen vrouwen, mensenrechtenverdedigers, kinderrechten, vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en bescherming van de rechten van LHBT's.

Toetreding van de EU tot het EVRM

112. De onderhandelingen tussen de EU en de Raad van Europa over toetreding van de EU tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) zijn in 2012 voortgezet. Het integreren van twee verschillende Europese rechtsordes met eigen regels en eigen Hoven is een gecompliceerd proces, dat zorgvuldig dient te geschieden. Nog uitstaande problemen betreffen met name de toedeling van verantwoordelijkheid onder het EVRM in gevallen waarin het Hof van Justitie van de Europese Unie geen bevoegdheid heeft en de stemverhouding tussen EU-lidstaten en niet-EU-lidstaten in het Comité van Ministers van de Raad van Europa. Een laatste onderhandelingsronde is voorzien voor begin april 2013. De Nederlandse inzet is dan een concept-toetredingsverdrag met bijbehorende toelichting gereed te hebben, dat kan worden aangenomen door beide Europese organisaties en vervolgens voor goedkeuring aan de nationale parlementen wordt voorgelegd.

2.2 Verenigde Naties

113. Nederland heeft zich in 2012 actief ingezet voor aandacht in VN-verband voor landenspecifieke mensenrechtensituaties. Mede dankzij effectievere EU-lobby, waaraan ook Nederland heeft bijgedragen, zijn zowel in de MRR als de AVVN verschillende landenresoluties aangenomen. De AVVN nam voor het eerst zónder stemming de door de EU ingediende landenresoluties over Birma en Noord-Korea aan. Daarnaast heeft Nederland, met Jemen zelf, de Palestijnse Autoriteit en de VS, opnieuw een voortrekkersrol gespeeld bij de totstandkoming van twee resoluties over Jemen in de MRR. Tot slot co-sponsorde Nederland de resoluties over Syrië in de MRR en de AVVN.

114. Nederland zette zich in 2012 in VN-verband ook in voor een aantal thematische prioriteiten. In de MRR trad Nederland namens de EU op als onderhandelaar voor de resolutie inzake geweld tegen vrouwen. Ook heeft Nederland zich ingezet om blokvorming binnen de VN te doorbreken door coalities met landen waarmee traditioneel minder wordt samengewerkt op mensenrechtendossiers, maar die op specifieke thema's wel relatief gelijkgestemd zijn. Een goed voorbeeld hiervan is een *side event* over individuele godsdienstvrijheid, dat samen met Senegal en Canada werd gehouden tijdens de ministeriële week van de AVVN.

115. Nederland rapporteerde in 2012 in Koninkrijksverband aan de comités die toezicht houden op de implementatie van de verschillende VN-mensenrechtenverdragen: het *Optional Protocol for Children in Armed Conflict* en de *Convention Against Torture* en een tussentijdse rapportage voor de *Convention for the Elimination of Discrimination Against Women*. Daarnaast onderging Nederland voor de tweede keer een landenexamen in het kader van de UPR van de MRR. Nederland werd geprezen om het grote aantal overgenomen aanbevelingen. Kritische noten gingen

over racism, xenofobie, mensenhandel en de behandeling van migranten. Nederland leverde daarnaast een actieve bijdrage aan de landenexamens van derde landen.

116. Nederland investeerde in de slagkracht van het VN-mensenrechtenapparaat zelf. Nederland was de op-één-na grootste donor van het kantoor van de Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens (OHCHR) met een bijdrage van 8 miljoen Euro, waarvan 2,5 miljoen Euro voor de ondersteuning van VN-verdragscomités en de speciale procedures van de MRR. Nederland heeft zich er in EU-verband sterk voor gemaakt dat in de MRR en de AVVN aangenomen resoluties de slagkracht en onafhankelijkheid van het VN-mensenrechteninstrumentarium steunen.

2.3 Versterking regionale organisaties binnen Europa

Raad van Europa

117. De bewaking van de Europese normen en waarden op het gebied van mensenrechten, democratie en rechtsstaat, blijft voor Nederland de unieke toegevoegde waarde van de Raad van Europa. Voor Nederland staan in Europa rechtsstatelijkheid, democratie en mensenrechten centraal. Alleen in dat Europa kan men vrij reizen, spreken, werken en ondernemen.

118. De betekenis van zowel het EVRM als het Europees Hof voor Rechten van de Mens (EHRM) is ontegenzeggelijk groot. Het Hof is een belangrijke katalysator voor de goede borging van de rechtsstaat in heel Europa. Hierbij dient te worden bedacht dat een stevige verankering van rechtsstatelijke beginselen in andere Europese landen ook in het (economisch) belang van Nederland is. In 2012 zijn aan de Kamer diverse brieven gestuurd inzake het belang van het Hof voor Nederland. Zoals ieder jaar ontvangen de beide Kamers binnenkort een rapportage inzake Nederlandse zaken voor het Hof, met daarin opgenomen cijfermateriaal en samenvattingen van relevante uitspraken en beslissingen van het Hof uit het jaar 2012. In 2012 is in de CDDH de verklaring over de hervormingen van het Hof aangenomen door de ministeriële conferentie van Brighton in april 2012, verder uitgewerkt. Zo zijn twee conceptteksten opgesteld voor nieuwe protocollen bij het EVRM.

119. De regering heeft er ook in 2012 op toegezien dat aandacht voor thema's als LHBT-rechten ook vanuit de Raad van Europa gehandhaafd is, en waar nodig geïntensiveerd. Nederland blijft dat doen en zal kijken naar het structureel inbedden van LHBT-expertise in de Raad van Europa. Voorts zal Nederland actief meewerken aan de tenuitvoerlegging van de resolutie van het Comité van Ministers van 2010 over LHBT-rechten.

120. De minister van Buitenlandse Zaken heeft in mei 2012 deelgenomen aan het Comité van Ministers en daar de belangrijke rol benadrukt die de Raad van Europa speelt in het bevorderen van internetvrijheid en LHBT-rechten. Nederland heeft ook aangegeven kansen voor een stevige borging van mensenrechten te zien in het nabuurschapsbeleid van de Raad van Europa. Het nabuurschapsbeleid moet wel vraaggestuurd zijn, gericht zijn op praktische samenwerking en afgestemd zijn met VN-, OVSE- en EU-beleid. Bovendien moet gewaakt worden voor overlap met VN-, OVSE- en EU-beleid. Nederland steunt de drie doelen van het nabuurschap van de Raad van Europa: politieke democratische transitie faciliteren, goed bestuur promoten en het tegengaan van grensoverschrijdende misdaad zoals mensenhandel, cybercrime, georganiseerde misdaad en terrorisme.

121. De Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) heeft van 24 tot 28 september 2012 Nederland bezocht in het kader van de vierjaarlijkse monitoring van Nederland. Het comité heeft gesproken met minister Leers (Asiel en Migratie), minister Opstelten (Veiligheid en Justitie) en experts van beide en andere ministeries. Ook werd gesproken met de Raad voor Journalistiek, het Sociaal Cultureel Plan Bureau, de gemeente Rotterdam en rechters. Tot slot heeft ECRI ook met College voor de Rechten van de Mens en de Nationale Ombudsman gesproken en met verschillende ngo's. ECRI gaf aan tevreden te zijn over het bezoek en onder de indruk te zijn van de openheid waarmee de Nederlandse overheid vragen beantwoordde. Het uiteindelijke rapport van ECRI zal in najaar 2013 gereed zijn.
122. De Venetië commissie, de Europese Commissie voor Democratie en Recht, van de Raad van Europa heeft in 2012 adviezen uitgebracht, die door lidstaten in hoge mate worden gewaardeerd. Onder meer waren er adviezen over de nieuwe grondwet van Hongarije. De Venetië Commissie constateert dat gedeeltelijk rekening is gehouden met de aanbevelingen die zij in maart 2011 heeft gedaan aan Hongarije. De Venetië commissie gaf ook advies over enkele constitutionele zaken in Roemenië en werd door Oekraïne om een advies gevraagd over een wetshervorming.
123. Nederland heeft op 5 april 2012 een rapport van het European Committee for the Prevention of Torture (CPT) ontvangen n.a.v. het bezoek aan Nederland van 10 tot 21 oktober 2011. Het CPT toont zich tevreden over de getoonde samenwerking, zowel op nationaal niveau als op het niveau van de bezochte instellingen. Inhoudelijk vraagt het rapport om meer informatie op verschillende onderwerpen van detentie, de rol van de politie, (geestelijke)verzorging en voorzieningen. Daarnaast worden enkele aanbevelingen gedaan. Begin 2013 zal een regeringsreactie naar de Kamer worden gestuurd.

OVSE

124. Voor Nederland is de 'menselijke dimensie' van de OVSE nog steeds prioriteit. Nederland drong daarom in 2012 in OVSE-verband aan op een betere naleving van toezeggingen op het gebied van democratie, mensenrechten en vrijheid van meningsuiting. Nederland heeft dit tijdens de ministeriële Raad in Dublin in december 2012 nog eens herhaald en heeft daarbij bijzondere aandacht gevraagd voor de situatie van LHBT en mensenrechtenverdedigers.
125. In de voorbereidingen voor de ministeriële Raad heeft Nederland ervoor gepleit dat het internet vrij en ongecensureerd toegankelijk is, een ruimte waarin vrije meningsuiting mogelijk is, en dat eventuele beperkingen slechts onder strenge voorwaarden zijn toegestaan. De goede werking van de democratische rechtsstaat is daarmee gediend. Nederland vindt dat dit streven onderdeel moet vormen van een OVSE-besluit over nieuwe media. Nederland heeft als lid van de FOC een coördinerende rol gespeeld in het OVSE-netwerk in Wenen om dit streven te realiseren.
126. Het Ierse OVSE-voorzitterschap heeft zich ingespannen voor een besluit over nieuwe media, inclusief internetvrijheid, conform Nederlands standpunt. Het resultaat van de bijeenkomst in Dublin viel echter tegen. Voor de tweede keer is er geen enkel besluit genomen in de menselijke dimensie. Het verzet van een aantal landen tegen onderwerpen die voor de EU belangrijk zijn (zoals media- en internetvrijheid, vrijheid van vergadering en vereniging) en concept-besluiten over onderwerpen die weer voor de EU gevoelig liggen (zoals Russische initiatieven ten aanzien nazisme, fascisme) hebben geleid tot moeilijke onderhandelingen onder het Ierse voorzitterschap.

127. Nederland streefde er in 2012 tevens naar om discriminatie op grond van seksuele oriëntatie een plaats te geven in het OVSE-*acqui*. De grote weerstand van een aantal OVSE-leden, waaronder Rusland en het Vaticaan, verhinderde dit echter. In EU-verband en daarbuiten heeft Nederland zich daarnaast actief ingezet voor toegang van ngo's tot de OVSE. Voorafgaand aan de ministeriële Raad in Dublin heeft een ngo-conferentie plaatsgevonden, goeddeels georganiseerd door het Nederlandse Helsinki Comité. Deelname van ngo's aan deze conferentie heeft Nederland net als voorgaande jaren uit het mensenrechtenfonds bekostigd. De aanbevelingen van de ngo-conferentie zijn aangeboden aan de Ierse minister van Buitenlandse Zaken en werden o.a. door minister Timmermans en Secretary of State Clinton expliciet gesteund in hun interventies in de ministeriële Raad.

128. Tot slot, heeft Nederland in 2012 met middelen uit het mensenrechtenfonds verschillende projecten ondersteund die er op zijn gericht de mensenrechtensituatie in de OVSE-regio te verbeteren. Hierbij is bijzondere aandacht gegeven aan de Nederlandse prioriteiten en aan participatie van ngo's aan relevante OVSE bijeenkomsten.

2.4 Versterking regionale organisaties buiten Europa

OAS

129. Het Koninkrijk was in 2012 de grootste donator onder de permanente waarnemers van de Inter-American Commission on Human Rights (IACHR) van de Organization of American States. Het Koninkrijk hecht waarde aan de normstellende en controlerende rol van de IACHR op het Westelijk Halfrond en heeft voortzetting van de steun toegezegd voor de periode 2013-2015. De financiële steun zal ten goede komen aan het strategische plan van de IACHR voor de periode 2011-2015, waarbij het Koninkrijk bijzonder belang hecht aan de activiteiten van de IACHR m.b.t. LHBT's en mensenrechtenverdedigers.

ASEAN

130. In 2012 heeft de ASEAN Intergouvernementele Mensenrechten Commissie (AICHR) de *ASEAN Human Rights Declaration* aangenomen. De EU en Nederland verwelkomden deze mensenrechtenverklaring. Het mandaat (geen behandeling van individuele klachten) en instrumentarium blijven beperkt, maar er is groeiende aandacht voor AICHR en de mensenrechten in de Zuidoost-Aziatische landen. Nederland ondersteunde via The Asia Foundation mensenrechtenverdedigers van het Aziatische Human Rights Network. Dit is een samenwerkingsverband van ngo's, waar de Indonesische mensenrechtencommissaris van AICHR voorzitter van is.

Afrikaanse Unie

131. Nederland tracht respect voor mensenrechten in Afrika onder meer via de Afrikaanse Unie (AU) te bevorderen. Met de inwerkingtreding van het *AU Charter on Democracy, Elections and Human Rights* (2007) heeft de AU een belangrijke stap gezet om de eigen doelstellingen op deze gebieden te halen. Ook het African Court on Human and Peoples' Rights is instrumenteel daartoe.

132. Mensenrechten worden binnen de AU geadresseerd via de pijler 'gedeelde waarden'. Nederland neemt in de AU Partner Group, waarin de verschillende donoren samenwerken, actief deel aan deze pijler. Daarnaast financiert Nederland momenteel de beginfase van het *African Union Human*

Rights Memorial. Hiermee wordt beoogd een aantal flagrante historische schendingen van mensenrechten in Afrika onder de aandacht te brengen en te houden. De rond dit monument in te richten organisatie heeft als doel de mensenrechtencultuur in Afrika te verbeteren, door het organiseren van evenementen het ontsluiten van informatie en het inrichten van een brede Afrikaanse netwerkorganisatie rond het thema mensenrechten.

Arabische Liga

133. De Arabische Liga (AL) kent een Commissie voor de Rechten van de Mens. Deze is echter nog weinig actief. Nederland is positief over de actieve rol die de AL 2012 speelde bij de veroordeling van mensenrechtenschendingen in Syrië. De politieke betrokkenheid blijkt o.m. uit de aanstelling in 2012 van Lakhdar Brahimi als Gezamenlijk Speciaal Vertegenwoordiger van de VN en de AL voor Syrië. De wens om nauwer samen te werken heeft geleid tot een Top van de EU met de AL in Cairo in november 2012. Minister Timmermans onderstreepte tijdens die Top het belang van samenwerking om tot een oplossing te komen voor de problemen in het Midden-Oosten. Nederland heeft in 2012 waarnemersstatus bij de AL verkregen. In het voorjaar van 2012 organiseerden een Egyptische en een internationale ngo gezamenlijk een seminar over het potentieel van de Mensenrechtencommissie van de AL. Dit seminar krijgt in 2013 een vervolg. Nederland is positief over de betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld en zal bezien op welke wijze het kan bijdragen aan versterking van de Mensenrechtencommissie.

3. Mensenrechtenontwikkelingen en – beleid per regio

3.1 Noord-Afrika en Midden-Oosten

134. De ontwikkelingen in de Arabische regio werden getekend door de nasleep van de protesten die in 2011 plaatsvonden of in gang zijn gezet. In enkele landen, zoals Tunesië, Egypte, Libië en Jemen, vonden democratische verkiezingen plaats, terwijl in Syrië de strijd gedurende het jaar slechts grimmiger werd en nog steeds gaande is. De Nederlandse inzet in de regio was gericht op het ondersteunen van de democratiseringsprocessen en respect voor de mensenrechten. Daarbij ging de aandacht vooral uit naar de vrijheid van meningsuiting en de bescherming van mensenrechtenverdedigers. In enkele landen hebben de omwentelingen gezorgd voor een grotere invloed van radicaal islamitische groepen. Dit heeft de nationale en internationale aandacht voor vrouwenrechten en rechten van religieuze minderheden versterkt. Discriminatie van vrouwen en LHBTs blijft een punt van zorg in de hele regio.

135. Enerzijds bestaat er bij de overheid in **Algerije** de politieke wil te voldoen aan de internationale mensenrechtenstandaarden, anderzijds is er de binnenlandse spanning tussen seculiere en islamitische stromingen die de overheid wil controleren. Een voorbeeld hiervan betreffen de grondwettelijke bepalingen voor de vrijheid van godsdienst, maar die ook samengaan met een strakke overheidscontrole op religie. Tegelijkertijd is er, vooral in de geschreven pers, de nodige openheid en discussie over mensenrechten. Verschillende VN-rapporteurs zijn in Algerije te gast geweest, waarbij kritische kanttekeningen breed in de pers zijn uitgemeten. Andere kwesties, zoals de gedwongen verdwijningen, marteling en straffeloosheid als gevolg van het Handvest voor de Vrede en Nationale Verzoening, zijn pijnlijker voor de Algerijnse autoriteiten en raken de legitimiteit van de huidige regering. Nederland heeft in 2012 projecten ondersteund op het gebied van vluchtelingen en LHBT.

136. De nieuwe regering in **Tunesië** is er voornamelijk te weinig in geslaagd de verbetering van het mensenrechtenklimaat na de omwenteling voort te zetten. De vrijheid van meningsuiting staat nog steeds onder druk: critici van de overheid werden lastiggevallen onder het mom van handhaving van de publieke orde en de moraal. Daarnaast werd de noodtoestand, die sinds januari 2011 van kracht is, gehandhaafd. Tevens was er sprake van geweld tegen vreedzame demonstranten en journalisten. Wel is er sprake van sterk verbeterde internetvrijheid in Tunesië. Het land is in 2012 lid geworden van de FOC en speelt in de regio een belangrijke voortrekkersrol als het gaat om een open internet.
137. Hoewel de doodstraf strafrechtelijk nog bestaat, wordt deze niet langer ten uitvoer gebracht. De EU heeft met regelmaat op hoog niveau met Tunesië gesproken over de mensenrechten en de doodstraf. In 2011 trad Tunesië als eerste land in Noord-Afrika toe tot het Statuut van Rome. In februari 2012 bracht de Vaste Kamercommissie Buitenlandse Zaken een bezoek aan Tunesië. Ook toen kwam het belang van het handhaven van de mensenrechten ter sprake.
138. Nederland ondersteunt in Tunesië vooral projecten op het gebied van vrijheid van meningsuiting, bescherming van journalisten, democratisering en vrouwenrechten. Zo heeft Free Press Unlimited, met steun van Nederland, een groot aantal trainingen gegeven aan diverse media, met name aan radiostations. De trainingen betroffen o.a. het opzetten van een redactielijn. De journalisten die hebben deelgenomen aan de trainingen waren zeer positief en zouden graag vervolgentraining ontvangen. Daarnaast was de ambassade in Tunis actief op het gebied van MVO. Zo ondersteunde de ambassade bedrijven in de ICT- en textielsector bij maatschappelijke kwesties en bij het ontwikkelen van een MVO brochure in het Arabisch.
139. Sinds de omwenteling in 2011 hebben de problemen in **Libië** op mensenrechtengebied vooral betrekking op de veiligheid: de overheid kan de veiligheid van burgers niet garanderen. Daarnaast is de situatie in detentiecentra een punt van zorg. In EU-verband wordt de mensenrechtensituatie in Libië regelmatig besproken met de Libische overheid. De Nederlandse inzet gerelateerd aan mensenrechten is uit het programma Matra-Zuid gefinancierd en richtte zich vooral op democratisering, inclusief vrouwenrechten, en mediavrijheid. In 2011 verwees de VN-Veiligheidsraad unaniem de situatie in Libië door naar het ICC. De aanklager vaardigde aanhoudingsbevelen uit tegen toenmalig president Qadaffi, zijn zoon Saif al-Islam en het hoofd van de veiligheidsdiensten Abdullah al-Senussi. Qadaffi overleed tijdens de gewapende strijd, al-Islam werd aangehouden en vastgezet door de Zintan-militie en al-Senussi werd door Mauritanië uitgeleverd aan Libië. Libië wil al-Islam zelf berechten en heeft daarom de rechtsmacht van het ICC betwist. De rechters van het ICC zullen waarschijnlijk in 2013 oordelen over zijn berechting. Mogelijk zal Libië ook voor al-Senussi de rechtsmacht van het ICC betwisten.
140. In **Egypte** heeft het democratiseringsproces geleid tot een democratisch gekozen president, een burgerregering en het afschaffen van de algehele noodtoestand die al decennia van kracht was. De nieuwe grondwet biedt enerzijds meer grondrechten, maar bevat ook tegenstrijdige of onduidelijke teksten met betrekking tot fundamentele vrijheden. Vrijheid van meningsuiting, religie en persvrijheid enerzijds botsen in sommige gevallen met bepalingen over blasfemie. Ngo's staan in Egypte onder grote druk. Ook marteling blijven plaatsvinden. Geweld tegen vrouwen blijft daarnaast een punt van zorg, evenals de straffeloosheid, in het bijzonder van de politie. Nederland steunt programma's tegen marteling, ter verbetering van de vrijheid van meningsuiting en ter bescherming van mensenrechtenverdedigers. In het kader van de pilot godsdienstvrijheid

engageerde de ambassade actief met autoriteiten, parlementariërs en het maatschappelijk middenveld om de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging te bevorderen.

141. De algemene situatie in **Syrië** is in 2012 verder verslechterd. Het regime voert een bloedige repressiecampagne tegen iedereen die zich uitspreekt tegen het regime. Het conflict heeft inmiddels al aan meer dan 60.000 mensen het leven gekost, is de inschatting van OHCHR. Organisaties als Human Rights Watch en Amnesty International, maar ook de Commission of Inquiry van de MRR, berichtten over marteling en andere grove schendingen van de mensenrechten en oorlogsmisdaden. Deze worden voornamelijk gepleegd door het regime, maar sinds 2012 ook, weliswaar in mindere mate, door gewapende rebellengroepen.
142. De Raad Buitenlandse Zaken van de Europese Unie heeft in 2012 bij iedere bijeenkomst de situatie in Syrië aan de kaak gesteld. Daarnaast heeft de Minister in 2012 in verschillende fora, zoals de MRR en de AVVN, de mensenrechtenproblematiek in Syrië onder de aandacht gebracht. In februari 2012 heeft Nederland in EU-kader aandacht gevraagd voor de arrestatie van mensenrechtenverdediger Mazen Darwish, hetgeen leidde tot een verklaring van HV Ashton op 17 februari 2012. Daarnaast hecht Nederland er belang aan dat de Syrische oppositie zich blijft inspannen voor inclusiviteit. Minister Timmermans onderstreepte dit onder meer tijdens de Europese Raad Buitenlandse Zaken in november 2012.
143. Nederland ondersteunt vanuit het mensenrechtenfonds projecten op het gebied van internetvrijheid, religieuze tolerantie en de positie van de vrouw. Daarnaast steunt Nederland projecten die bijdragen aan zorgvuldige documentatie van mensenrechtenschendingen met het oog op toekomstige verantwoordingsprocessen. Deze ernstige mensenrechtenschendingen mogen niet onbestraft blijven.
144. De mensenrechtensituatie in **Israël** en de **Palestijnse Gebieden** bleef in 2012 sterk bepaald door het conflict tussen beide. Nederland maakt zich zorgen over de mensenrechtenschendingen die intrinsiek verbonden zijn aan dit conflict. Daarbij valt, onder andere, te denken aan administratieve detentie en het toegenomen geweld van kolonisten tegen Palestijnen en tegen Palestijnse belangen. Daarnaast waren mensenrechten in het geding bij gewapend treffen, zoals bij de geweldsescalatie in en rondom Gaza in november 2012. Zoals u gemeld in de brief over de situatie inzake Gaza ¹ heeft Nederland de raketaanvallen vanuit de Gazastreek op Israël veroordeeld. Nederland erkent het recht van Israël de eigen bevolking te beschermen binnen de grenzen van het internationale recht. Nederland steunt het streven in het kader van het staakt-het-vuren om te komen tot opheffing of –in ieder geval- versoepeling van de geldende beperkingen met betrekking tot personen- en goederenverkeer van en naar Gaza.
145. **Israël** heeft in 2012 de banden met de OHCHR verbroken. Het is de eerste lidstaat die tot een dergelijke stap heeft besloten. Nederland dringt er met andere EU-lidstaten bij Israël op aan de banden te herstellen. Een ander punt van zorg is dat het afgelopen jaar het publieke klimaat ten aanzien van Afrikaanse migranten (legaal en illegaal) in Israël verder is verslechterd. Dit ging gepaard met toegenomen agressie tegen deze groep. Een aandachtspunt blijft dat er op gezette tijden wetsvoorstellen worden ingediend, vooral door parlementsleden van Likud en Israël Beitenu,

¹ Kamerbrief 23 432 Nr. 337 d.d. 27 november 2012 over de situatie inzake Gaza.

die de rechten aantasten van de (reeds achtergestelde) Arabische minderheid in Israël en de werkruimte van ngo's beteugelen. Vooralsnog zijn de meeste van deze wetsvoorstellen, mede door druk vanuit de internationale gemeenschap, verworpen, zodanig aangepast dat de uiteindelijke versie acceptabel is of 'bevroren'.

146. Nederland heeft in december een seminar georganiseerd om kennis uit te wisselen op het gebied van immigratie en asielzoekersbeleid. De ambassade heeft zich eveneens ingezet voor de verbetering van de economische positie van kansarme Joodse en Arabische jongeren en de positie van de Arabische vrouw op de arbeidsmarkt. Daarnaast financierde Nederland de ngo Yesh Din dat een rapport opstelde dat duidelijk maakt dat er een verband is tussen geweldsdelicten rond niet-geautoriseerde nederzettingen, de daarmee samenhangende beperking van toegang van Palestijnen tot hun landbouwgronden en uiteindelijk het uitbreiden van nederzettingen. Zowel de EU als Nederland hebben zich met enige regelmaat uitgesproken tegen het Israëlische nederzettingenbeleid.
147. In afwezigheid van een **Palestijns** parlement speelt het Palestijns maatschappelijk middenveld een belangrijke controlerende rol ten aanzien van mensenrechten, met name op de Westbank. Ook in Gaza zijn mensenrechtenorganisaties actief, maar zij genieten minder vrijheid. Nederland maakt zich zorgen over de inachtneming van mensenrechten bij arrestatie en detentie van Palestijnen door zowel Palestijnse als Israëlische autoriteiten. In Gaza is in 2012 zesmaal de doodstraf uitgevoerd en zijn tijdens de 8-daagse oorlog zes vermeende informanten geëxecuteerd. De EU *Heads of Mission* in Jeruzalem en Ramallah hebben op 2 oktober 2012 de executies veroordeeld en de Hamas-regering in Gaza opgeroepen om het *de facto* moratorium op de doodstraf van de Palestijnse Autoriteit te respecteren.
148. Nederland maakt deel uit van een donorconsortium Mensenrechten. Gezamenlijk worden Israëlische en Palestijnse mensenrechtenorganisaties actief in de Palestijnse Gebieden gefinancierd. Daarnaast ondersteunt Nederland de Independent Commission for Human Rights (ICHR). De Commissie ziet toe op de naleving van internationale en nationale mensenrechtenverplichtingen door de Palestijnse Autoriteit in de Westbank en Gaza. In 2012 heeft ICHR een belangrijke rol gespeeld in een rechtszaak voor het Palestijnse Hooggerechtshof die heeft geleid tot annulering van een beslissing genomen door het ministerie van Onderwijs om docenten te onderwerpen aan een "veiligheidsscreening". Deze procedure komt voort uit de interne politieke verdeeldheid tussen de West Bank en de Gazastrook (Fatah vs. Hamas). Het Hof heeft op 4 september 2012 geoordeeld dat een dergelijke screening van docenten niet gerechtvaardigd is en in strijd is met nationale wetgeving. Daarnaast dienen de docenten die eerder op basis van een screening zijn ontslagen of op andere wijze zijn benadeeld, in hun rechten te worden hersteld. Deze beslissing is een belangrijke stap voor de integriteit en onafhankelijkheid van het Palestijnse nationale rechtssysteem.
149. Politieke hervormingen en de slechte economische situatie stonden in 2012 centraal in het publieke debat in **Jordanië**. In de in 2011 aangepaste grondwet zijn mensenrechten op punten steviger verankerd; op basis van deze grondwet werden in 2012 ook een Constitutioneel Hof en een Onafhankelijke Kiescommissie opgericht. Daarnaast zijn de Kieswet en de Wet op Politieke Partijen aangepast. De aanpassingen worden echter door velen onvoldoende geacht om te kunnen leiden tot grotere politieke participatie. Het politieke hervormingsproces was onderwerp van gesprek tijdens het bezoek van minister Rosenthal aan Jordanië in juni 2012. Er was minder

zelfcensuur in het publieke debat, met name in de online media. Tegelijkertijd vond intimidatie plaats tegen media en hervormingsgroeperingen en werd in 2012 de Pers- en Publicatiewet verscherpt. De vrijheid van vereniging en vergadering wordt door de grondwet gegarandeerd en over het algemeen gerespecteerd. Jordanië handhaaft het moratorium op de doodstraf en heeft het aantal misdaden waar de doodstraf op staat verminderd. Vrijheid van godsdienst wordt gegarandeerd in de grondwet. Nederland ondersteunt in Jordanië projecten op het gebied van vrijheid van meningsuiting en media en internetvrijheid, vrouwenrechten en kinderrechten. De ambassade organiseerde samen met de Amman Chamber of Commerce in mei 2012 een workshop over MVO. Zowel Nederlandse als internationale bedrijven gaven presentaties waarbij onderwerpen als steun aan jongeren, vrouwen en het bevorderen van hun rol in de maatschappij aan de orde kwamen.

Discriminatie tegen vrouwen

Het project *Strengthening Jordanian ngo's to Face all Kinds of Discrimination against Women*, wordt uitgevoerd door de Jordanian Women Union. Het project traint medewerkers van maatschappelijke organisaties en mensenrechtenactivisten (vrouwen en mannen) in het succesvol lobbyen voor gelijke rechten voor vrouwen. Er wordt een campagne opgezet om gelijke rechten te promoten, waarbij onder meer beleidsmakers, parlementariërs en rechters worden betrokken. Belangrijk onderdeel van het project is om in discussie te treden met religieuze leiders om de hinderpalen te bespreken die veelvuldig worden opgeworpen als zouden gelijke rechten in strijd zijn met de Islam.

150. De mensenrechtensituatie in **Iran** is onverminderd zorgwekkend met een hoog aantal executies, een groot aantal gevallen van marteling, stelselmatige repressie van minderheden en een zeer sterke beperking van persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting. Door middel van demarches en verklaringen van HV Ashton heeft de EU meermaals haar zorgen geuit en protest aangetekend ten aanzien van de mensenrechtensituatie in Iran. Nederland heeft hierbij een actieve rol gespeeld en de Nederlandse ambassade in Iran agendeert regelmatig de mensensituatie in overleg met andere, voornamelijk Westerse, landen. In maart 2012 zijn de EU-sancties t.a.v. Iran uitgebreid voor een fors aantal Iraanse mensenrechtenschenders die de EU niet meer in mogen en wiens eventuele tegoeden in de EU bevroren zijn. Op Nederlands initiatief is ook een exportverbod op internetmonitoringstechnologieën toegevoegd. Tenslotte zet Nederland zich ook in voor mediadiversiteit en internetvrijheid door bij te dragen aan projecten die zich richten op de Iraanse bevolking.

151. De mensenrechtensituatie in **Irak** blijft kwetsbaar. De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, bescherming van minderheden en vrijheid van meningsuiting staan in deze samenleving met scherpe sektarische en gepolitiseerde tegenstellingen onder druk. Daarnaast is de uitvoering van de doodstraf toegenomen. De EU heeft opgeroepen de uitvoering van de doodstraf op te schorten met uitzicht op het volledig afschaffen. In afwachting van een moratorium dringt de EU aan het aantal misdrijven waarop de doodstraf staat terug te brengen. Nederland heeft naast actieve ondersteuning van het brede EU- en VN-mensenrechtenprogramma bilateraal ingezet op de bescherming van religieuze en seksuele minderheden, verstevigen van de media door trainingen en mensenrechtenonderwijs.

152. De mensenrechtensituatie in de **Golfstaten** is het afgelopen jaar meer onder druk komen te staan. Geïnspireerd door de Arabische lente is de kritiek vanuit de oppositie, mensenrechtenactivisten en internationale mensenrechtenorganisaties op de autoriteiten en machthebbers in de Golf toegenomen. De groeiende onvrede onder de bevolking in deze landen wordt door conservatieve groepen in de samenleving als bedreigend ervaren. De toegenomen beperkingen van de vrijheid van meningsuiting en het recht op vereniging en vergadering moeten tegen deze achtergrond worden geduid. Tegelijkertijd is er wel degelijk sprake van een publiek debat over de noodzaak tot hervormingen, waarbij sociale media een belangrijke rol spelen. In dat debat worden overigens vaak duidelijke rode lijnen in acht genomen die worden ingegeven door de sociaal en religieus conservatieve signatuur van invloedrijke partijen binnen de eigen samenleving.
153. Nederland streeft er naar positieve ontwikkelingen op het gebied van mensenrechten te faciliteren. Zowel bilateraal als in EU-verband wordt hiervoor een actieve dialoog gevoerd met nationale overheden, het maatschappelijk middenveld en mensenrechtenverdedigers. Projecten in de Golflanden waren vooral gericht op media- en internetvrijheid, arbeidsrecht (inclusief de positie van migranten) en vrouwenrechten.

Bezoek Mensenrechtenambassadeur aan Saoedi-Arabië

De Mensenrechtenambassadeur bezocht in februari 2012 Saoedi-Arabië. Het bezoek vond plaats in het kader van de dialoog die Nederland, bilateraal en in EU verband, met Saoedi-Arabië voert over mensenrechten. Tijdens zijn verblijf werd een breed beeld verkregen van de ontwikkelingen op mensenrechtengebied in het land, dankzij de gevarieerdheid aan gesprekspartners: overheid, maatschappelijk middenveld en minderheidsgroeperingen. De belangrijkste gespreksonderwerpen waren vrijheid van meningsuiting, de positie van arbeidsmigranten, justitiële hervormingen, vrouwenrechten, de doodstraf, politieke vrijheden en de rechten van (religieuze) minderheden. De Mensenrechtenambassadeur heeft tijdens zijn bezoek ook zorgen uitgesproken over een aantal individuele situaties, zoals die van blogger Hamza Khasgari en de inmiddels ter dood gebrachte Sri Lankaanse Rizana Nafeek. De gesprekken waren opmerkelijk open en er werd veel ruimte geboden om over alle, ook gevoelige, onderwerpen van gedachten te wisselen.

154. In **Jemen** stond het afgelopen jaar in het teken van de democratische transitie. De mensenrechtensituatie blijft een punt van zorg, maar de interim-regering toont goede wil om verbeteringen door te voeren. Het ministerie van Mensenrechten heeft eind 2012 in samenwerking met de VN een *human rights public awareness survey in Yemen* gepubliceerd als handvat voor beleidsvorming en -planning. Nederland ondersteunt het ministerie van Mensenrechten, zodat het beter in staat is de verbetering van de mensenrechtensituatie in Jemen ter hand te nemen en uitvoering te geven aan de aanbevelingen van de Hoge Commissaris van de Mensenrechten. Op 9 en 10 december heeft het Ministerie de eerste mensenrechtenconferentie in Jemen georganiseerd met meer dan 1800 deelnemers, waaronder lokale en nationale autoriteiten, ngo's, politici en vertegenwoordigers uit de onderwijswereld en het bedrijfsleven. Nederland ondersteunde deze conferentie financieel en was een van de sprekers in de openingsceremonie.
155. Nederland was in de MRR instrumenteel bij het tot stand brengen van de resoluties die Jemen oproepen de mensenrechten te respecteren en eerdere schendingen te onderzoeken. Staatssecretaris

Knapen heeft tijdens zijn bezoek in maart 2012 bij de premier en bij de ministers van Mensenrechten en Juridische Zaken het belang onderstreept van vrijheid van religie en zorg voor religieuze minderheden. De EU heeft eind december bij de premier geprotesteerd tegen het opleggen en tenuitvoerleggen van de doodstraf aan (ten tijde van de gepleegde misdaad) minderjarige delinquenten.

3.2 Azië

- 156. Door de hoge economische groeicijfers in Azië zijn veel mensen uit de armoede gehaald. Het zelfvertrouwen en de assertiviteit van een groot aantal Aziatische landen namen daarmee verder toe en de roep werd luider om meer aandacht voor de sociale en economische rechten, voor collectieve rechten en voor het belang van de gemeenschap boven het individu. Dit bleek ook uit de nieuwe aangenomen ASEAN Verklaring van de Rechten van de Mens. Geweld tegen vrouwen en religieuze minderheden blijft een groot probleem in dit deel van de wereld. Ook is een trend waarneembaar dat overheden internetvrijheid meer aan banden leggen, en dat er sprake is van toenemende censuur en het vastzetten van bloggers, journalisten en mensenrechtenverdedigers.**
157. Mensenrechten zijn formeel verankerd in de grondwet van **Afghanistan** en de vooruitgang ten opzichte van de periode voor 2001 is significant, vooral op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg. Op veel terreinen is de situatie echter nog steeds zorgwekkend. Zo voltrok de Afghaanse regering eind 2012 de doodstraf voor 14 veroordeelde gevangenen. Ook waren er pogingen de overheidscontrole op de vrijheid van media en meningsuiting te vergroten (concept mediawet). Afghaanse maatschappelijke organisaties maken zich zorgen over mensenrechten, met name vrouwenrechten. Zij vrezen de mogelijke verzoening tussen de Afghaanse regering en de Taliban en zijn bezorgd over het gebrek aan interesse van de overheid in *transitional justice*. De gelijkheid tussen mannen en vrouwen en geloofsvrijheid zijn vastgelegd in de grondwet, maar de toepassing daarvan is mede door de zwakke rechtsstaat gebrekkig. Ook zijn er zorgen over de mate waarin de Afghaanse regering invloed probeert uit te oefenen op de *Afghan Independent Human Rights Commission*, die een belangrijke rol op terrein van mensenrechten in Afghanistan speelt. Nederland draagt in Afghanistan bij aan een aantal projecten ter bescherming en bevordering van vrouwenrechten en aan de versterking van de Afghaanse mensenrechtencommissie en aan de opbouw van de rechtsstaat.
158. De mensenrechtensituatie in **Bangladesh** gaf op een aantal punten reden tot zorg. Hierover vonden zowel bilateraal, o.a. tijdens het bezoek van Staatssecretaris Knapen in mei 2012, als in EU-verband gesprekken met de regering van Bangladesh plaats. Ondanks *zero tolerance*-beleid van de regering, bleven buitengerechtigde executies plaatsvinden. Ook vonden het afgelopen jaar (politieke) moorden (o.a. op vakbondsleider Aminul Islam) en verdwijningen plaats. De moslimmeerderheid in Bangladesh is redelijk tolerant ten opzichte van andere religies. Desondanks was er sprake van geweld tegen religieuze minderheden, zoals tijdens de straatprotesten tegen de anti-islamfilm *Innocence of Muslims* en het in brandsteken van tientallen boeddhistische tempels in zuidoost Bangladesh. Tot slot hebben de OHCHR en de EU de regering van Bangladesh aangesproken op het terugsturen van Rohingya vluchtelingen uit Birma en aangedrongen op het toelaten van humanitaire hulp. De mediavrijheid is relatief groot, maar afnemend. Mediavrijheid

wordt incidenteel aan banden gelegd, bijvoorbeeld door het tijdelijk uit de lucht halen van Facebook of Youtube in gevallen van blasfemie.

159. De positieve ontwikkelingen in **Birma** sinds de tweede helft van 2011 zetten in 2012 door. In april vonden relatief vrije en eerlijke deelverkiezingen plaats. De partij van Aung San Suu Kyi, *National League for Democracy*, won een overweldigende meerderheid van zetels en Aung San Suu Kyi heeft zitting genomen in het parlement. Daarnaast is een nationaal mensenrechteninstituut opgericht, is een nieuwe groep politieke gevangenen vrijgelaten en is de mediacensuur afgeschaft. Desondanks is er nog veel ruimte voor verbetering van de politieke en mensenrechtensituatie in Birma. In het parlement blijft de positie van de strijdkrachten sterk. Etnisch geweld tussen de Rohingya-minderheid en de Boeddhistische meerderheid in *Rakhine state* zijn punt van zorg. De etnische conflicten in de grensgebieden zijn complex en behalve staakt-het-vuren-overeenkomsten zullen politieke onderhandelingen nodig zijn over de positie van etnische minderheden in het Birmese staatsbestel en de mate van autonomie daarbij. Nederland draagt bij aan projecten op het gebied van persvrijheid, versterking van ngo's en het versterken van bewustwording van etnische groepen. In december bezocht een hoog ambtelijke delegatie Birma. De delegatie wisselde met het *Institute of Human Rights and Business* van gedachten over de wijze waarop internationale bedrijven op maatschappelijk verantwoorde manier kunnen ondernemen in Birma.
160. De mensenrechtensituatie in **China** blijft zorgelijk. Aanhoudende economische marginalisatie van minderheden in combinatie met religieuze en culturele repressie in Tibet en Xinjiang leiden tot grote onvrede en protest. In 2012 vond een groot aantal zelfverbrandingen plaats. Op het gebied van wetgeving is op enkele terreinen vooruitgang geboekt, zoals de geamendeerde strafproceswet die in betere bescherming biedt voor de verdachten. Dezelfde strafproceswet bevat echter ook bepalingen die 'gedwongen verdwijningen' legaliseren. De Chinese regelgeving ten aanzien van internetgebruik is verder aangescherpt. Tegelijkertijd groeide het aantal internetgebruikers en klachten die via sociale media naar buiten worden gebracht. China bleef daarnaast wereldwijd de grootste tenuitvoerlegger van de doodstraf. De winnares van de Mensenrechtentulp in 2011, Ni Yulan, is in april 2012 veroordeeld voor het 'bewust vernietigen van particuliere en publieke eigendommen'. In 2010 werd zij opgepakt bij een grote actie van de autoriteiten tegen dissidenten. De rechtbank legde haar een celstraf van 2 jaar en 8 maanden op. Ze ontving in 2011 de prijs voor haar inzet voor de belangen van burgers van Peking en zat tijdens de uitreiking van de Tulp al in de gevangenis in afwachting van haar proces. Haar lot is door Nederland diverse keren aan de orde gesteld bij de Chinese autoriteiten.
161. De minister van Buitenlandse Zaken sprak tijdens zijn bezoek in oktober met de Chinese minister van Buitenlandse Zaken over het belang van de bescherming van de mensenrechten en vroeg aandacht voor de EU-lijst met individuele gevallen. De Mensenrechtenambassadeur heeft tijdens zijn bezoek aan China in december gesproken met de Tibetaanse gemeenschap in de provincie Sichuan, maar kreeg geen toestemming om Tibet te bezoeken. Aan zijn verzoek voor bilaterale consultaties werd geen gehoor gegeven. De Mensenrechtenambassadeur nam daarnaast deel aan het Beijing Human Rights Forum en onderstreepte het belang van internetvrijheid voor sociale en economische vooruitgang.
162. Nederland heeft in China een breed aantal activiteiten gesteund, waarbij de positie van mensenrechtenverdedigers, MVO en gelijke rechten voor iedereen aandacht kregen. Aandacht voor godsdienstvrijheid in het kader van de pilot is een vast onderdeel van het mensenrechtenwerk van

de ambassade. De organisatie van een internationale conferentie in Peking over religie en sociale cohesie in samenwerking met Chinese partners, komt voort uit de pilot. Daarnaast steunde Nederland *A Brighter Future: Promoting Justice for Children in China* met Save the Children. Een eerdere pilot in de provincie Yunnan was zo succesvol dat de lokale autoriteiten de door het project geïntroduceerde alternatieve behandeling van jeugdige delinquenten voortzette. Nu is de succesvolle methode ook elders geïntroduceerd, en zijn er beleidsaanbevelingen gedaan. Dit heeft er mede toe geleid dat in de per 1 januari 2013 herziene strafproceswet van China voor het eerst een apart hoofdstuk over behandeling van minderjarigen is opgenomen.

163. Op 25 oktober vond een Algemeen Overleg plaats over de receptorbenadering tussen de minister van Buitenlandse Zaken en de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken. In het kader van de pilot receptorbenadering, die in 2014 wordt geëvalueerd, wordt een academische uitwisseling met China opgezet met als doel het bevorderen van discussie over receptoren voor mensenrechten. Daarnaast gaan drie PhD-studenten onderzoek doen naar de receptorbenadering.

Motie femicide

Uitvoering motie Van der Staaij over tegengaan van het doden of aborteren op grond van geslacht:

In China is het bepalen van het geslacht van een ongeboren kind om andere dan medische redenen bij wet verboden, evenals het op basis van geslacht (laten) uitvoeren van een abortus. Overtreders worden strafrechtelijk vervolgd. Er vinden regelmatig nationale campagnes plaats waarbij extra streng wordt gecontroleerd op misstanden. In ruraal China (waar femicide vooral voorkomt) zijn in het straatbeeld vaak slogans te zien met teksten als “meisjes zijn ook kinderen”, en “selectief aborteren van meisjes is strafbaar”. Nederland zal de situatie nauwlettend blijven volgen en bij de Chinese autoriteiten bij gelegenheid onder de aandacht brengen. Daarnaast heeft Nederland de afgelopen jaren in India projecten gefinancierd die zich specifiek richten op de zogeheten *traditional harmful practices* (zoals female infanticide).

164. De **Indiase** regering zet zich in voor verbetering van de mensenrechtensituatie in het land. Problemen zijn mede het gevolg van diepgewortelde sociale en culturele factoren en de omvangrijke armoede. Een van de grootste uitdagingen blijft de beperkte handhaving van de wetgeving, bijvoorbeeld op het gebied van arbeidsomstandigheden en sociale kwesties. Ook corruptie en straffeloosheid vormen een probleem. India doorbrak eind 2012 het zelf opgelegde moratorium op de doodstraf door de enige overlevende dader van de terroristische aanslagen in Mumbai (26 november 2008) te executeren. De EU protesteerde hiertegen in een demarche. Vanaf eind 2012 ontstond een publieke discussie over de verbetering van vrouwenrechten en is er door grote groepen geprotesteerd na de gewelddadige groepsverkrachting en de daaropvolgende dood van een 23 jarige studente in Delhi. Nederland voert al sinds 2008 een aantal projecten uit gefinancierd vanuit het mensenrechtenfonds die de positie van vrouwen in India proberen te verbeteren. In 2012 kende de onafhankelijke jury van de Nederlandse Mensenrechtentulp de prijs toe aan de Indiase mensenrechtenactivist Marimuthu Bharathan. Bharathan zet zich in voor de positie van Dalits.

165. De gerenommeerde Indiase ngo *Human Rights Law Network* ontving financiële ondersteuning van Nederland voor een programma tegen geweld en discriminatie jegens vrouwen. Dit programma is er o.a. op gericht om vrouwen van pro-bono juridisch advies te voorzien, om rechtszaken te voeren namens slachtoffers van huiselijk geweld en om door middel van *Know-Your-Rights* foldermateriaal Indiase vrouwen bewust te maken van hun rechten. Ook is een bijdrage gegeven aan trainingen ten behoeve van de Indiase 'Right to Information Act' (vergelijkbaar met de Wet Openbaarheid Bestuur). India maakt deel uit van de pilot godsdienstvrijheid. In dat kader steunde de ambassade projecten die (religieuze) minderheden meer bewust maken van hun rechten. Voor alle projecten geldt dat extra aandacht uitgaat naar zogenaamde dubbele achtergestelde groepen zoals Dalit-vrouwen.

Bevorderen van religieuze harmonie

Nederland steunt het Forum voor Religieuze Harmonie, een belangrijk overheidsorgaan dat verdraagzaamheid tussen religies bevordert via lokale afdelingen, waarin vertegenwoordigers van alle religies zitting hebben. In 2012 ondersteunde Nederland het Forum in zes provincies (o.a. Centraal Sualawesi en Papua) met trainingen op het terrein van interreligieuze dialoog en conflictmanagement. Hierdoor zijn de lokale fora beter in staat om sociale spanningen tijdig te doen verminderen. Een voorbeeld hiervan is de wijze waarop Hindu's en Moslims op Bali zijn omgegaan met het feit dat Nyepi, de dag van de Stilte voor Hindu's, in 2012 op de voor moslims belangrijke gebedsdag vrijdag viel. Dankzij de interreligieuze dialoog zijn moslims deze dag niet opgeroepen voor het gebed en zijn zij direct na het gebed naar huis gegaan, uit respect voor de Stiltedag van de Hindu bevolking.

166. In de mensenrechtensituatie in **Indonesië** deden zich geen grote veranderingen voor. Respect voor mensenrechten vormt een prioriteit voor de Indonesische regering en is vastgelegd in wetgeving. Alhoewel het overgrote deel van de Indonesische bevolking verdraagzaam is jegens andere religieuze groepen, bleven zich incidenten voordoen tegen religieuze minderheden. Meest in het oog springend waren de sluiting van kerken en tempels in Aceh en de voortdurende impasse rondom de sluiting van de Yasminkerk in Bogor. De Indonesische autoriteiten hebben hier aandacht voor, maar dit leidde vooralsnog niet tot een oplossing.
167. De situatie in de provincies Papua en West Papua bleef in 2012 onrustig en er vonden diverse incidenten plaats waarbij dodelijke slachtoffers vielen. Hierbij was sprake van geweld door veiligheidstroepen, gewapende opstandelingen en tussen stammen onderling. Tijdens de EU-Indonesië Mensenrechtendialoog, het bezoek van de Mensenrechtenambassadeur aan Jakarta en in contacten op politiek niveau is aandacht gevraagd voor de bescherming van religieuze minderheden, grotere toegang voor internationale media en ngo's tot Papua en West Papua en onafhankelijk onderzoek naar beschuldiging van mensenrechtenschendingen door leger en politie in deze provincies.
168. De mensenrechtensituatie in **Pakistan** blijft zorgelijk. Vooral religieuze minderheden, vrouwen en meisjes waren hiervan slachtoffer. Religieuze minderheden ondervinden in Pakistan onverminderd problemen. Geweld, bedreiging en sociaaleconomische achterstelling zijn aan de orde van de dag. In 2012 hebben verschillende aanslagen tegen Sjiieten en Ahmadi's

plaatsgevonden. Ook misbruik van de beruchte blasfemiewetgeving duurt nog steeds voort. Nederland heeft het afgelopen jaar herhaaldelijk, in zowel bilateraal als multilateraal verband, de blasfemiewetgeving bij de Pakistaanse autoriteiten aan de orde gesteld. Sinds 2012 maakt Pakistan onderdeel uit van het Nederlandse pilotprogramma voor de bevordering van de godsdienstvrijheid. Tot slot heeft Nederland PODA gesteund, een ngo actief op het gebied van vrouwenrechten. PODA geeft training aan vrouwen voor het ontplooiën van economische activiteit. Daarnaast leren zij lezen en schrijven en krijgen toelichting over recente wetgeving ter bescherming van vrouwen in Pakistan. Het project richt zich op de allerarmste vrouwen, vaak afkomstig uit christelijke bevolkingsgroepen, *internally displaced persons* en landarbeiders zonder land.

3.3 Sub-Sahara Afrika

169. De mensenrechtensituatie in de Hoorn van Afrika en het Grote Merengebied blijft zorgelijk. Regionale en interne conflicten leidden ook in het afgelopen jaar tot geweld en vluchtelingenstromen. In andere delen van Afrika waren positieve ontwikkelingen waarneembaar ten aanzien van democratiseringsprocessen en bestrijding van straffeloosheid. Zorgelijk blijft de criminalisering van homoseksualiteit in verschillende landen.

170. De politieke en veiligheidssituatie in **Somalië** eiste veel slachtoffers. Nederland oefent in EU-verband druk uit op de Somalische autoriteiten om mensenrechten te respecteren en steunt de EU-mensenrechtenstrategie voor Somalië. Daarnaast maakt de Nederlandse ambassade in Kenia deel uit van een werkgroep voor mensenrechten The Human Rights Working Group for Somalia, bestaand uit EU-lidstaten, Noorwegen, Zwitserland en de VS. Nederland nam in december 2012 deel aan donormissies naar Mogadishu, Puntland en Somaliland, specifiek gericht op mensenrechten en vrijheid van meningsuiting. Door de recente politieke ontwikkelingen en de verbeterde veiligheidssituatie in Somalië is er meer ruimte voor discussie met de Somalische autoriteiten en kan beter gemonitord worden op mensenrechtenschendingen.

171. Er is blijvende aandacht voor de mensenrechtensituatie in **Ethiopië**. Ook in 2012 vonden rechtszaken onder de antiterrorismewetgeving tegen oppositieleiden en journalisten onverminderd doorgang. Het is nog onduidelijk of Ethiopië's verkiezing in de MRR een impuls kan geven aan verbetering van het mensenrechtenklimaat. Ingevolge nationale ngo-wetgeving mogen ngo's werkzaam op het gebied van mensenrechten maximaal 10% van hun budget uit buitenlandse bronnen halen. Dat beperkt de mate waarin met Ethiopische ngo's gewerkt kan worden. Enkele prominente ngo's hebben vrijstelling van de bewuste regelgeving verkregen en een enkele daarvan wordt door Nederland ondersteund. Nederland voert samen met andere internationale partners een dialoog met de Ethiopische autoriteiten over mogelijkheden om de interpretatie van de ngo-wet te versoepelen. Voorts draagt Nederland bij aan de verbetering van de mensenrechten via een aantal staatsorganen, waarbij gedacht moet worden aan verbetering van de rechtspleging, bewustmaking op mensenrechtengebied bij staatsorganen zoals de politie, verbetering van het gevangeniswezen alsook rechtshulp aan kwetsbare groepen en de bestrijding van geweld tegen vrouwen.

172. De nieuwe **Keniaanse** grondwet uit 2010 bevat vooruitstrevende mensenrechtenclausules en -richtlijnen met betrekking tot leiderschap en integriteit. Ook internetvrijheid is in Kenia goed gewaarborgd. Als lid van de FOC organiseerde het land in 2012 met ondersteuning van Nederland een succesvolle Freedom Online II Conferentie over internetvrijheid in Afrika. De implementatie

van de grondwet verhoogt de transparantie en politieke verantwoording en gaat de straffeloosheid tegen in het land. Veel positieve hervormingen zijn al doorgevoerd, maar met de naderende verkiezingen valt de implementatie stil. De *Chief Justice* is een sterk voorvechter van deze hervormingen. De politie staat juist bekend om het tegenwerken van hervormingen en regelmatige mensenrechtenschendingen. Een groot probleem is het tot op heden uitblijven van veroordelingen in verband met het verkiezingsgeweld in 2007/2008. In 2013 start het ICC de processen tegen vier verdachten van betrokkenheid bij dit geweld. Twee van de vier verdachten zijn presidentskandidaten bij de verkiezingen op 4 maart 2013. Het is van belang dat de Keniaanse autoriteiten en de vier verdachten blijven samenwerken met het ICC. Nederland steunde onder meer projecten ter bevordering van de implementatie van de grondwet, de bestrijding van straffeloosheid (ICC) en ten behoeve van de vrijheid van meningsuiting.

173. De mensenrechtensituatie in **Sudan** is zeer weerbarstig en staat in toenemende mate onder druk. Verschillende nationale en internationale ngo's hebben activiteiten opgeschort of zijn het land uitgezet. Nederland werkt nauw samen met o.a. de EU om de mensenrechtensituatie te monitoren, rechtszaken bij te wonen en mensenrechtenverdedigers te steunen. De druk op de geloofsvrijheid in het land is geanalyseerd in het kader van de pilot godsdienstvrijheid waar Sudan sinds voorjaar 2012 deel van uitmaakt. Nederland steunt nationale vrouwenorganisaties die erop gericht zijn de bewustwording te vergroten om wijdverbreide vrouwenbesnijdenis in Sudan tegen te gaan. De mensenrechtensituatie is het meest nijpend in de verschillende conflictgebieden, waaronder Darfur, South Kordofan en Blue Nile. Rapporten spreken over o.a. lukraak bombarderen van civiele doelen. Nederland pleit internationaal voor humanitaire toegang en onafhankelijk onderzoek naar de mensenrechtenschendingen in deze gebieden. Nederland blijft internationaal pleiten voor de overlevering van personen tegen wie een aanhoudingsbevel door het ICC is uitgevaardigd in verband met de situatie in Darfur. Het gaat hierbij onder meer om president Bashir. Nederland roept Sudan en alle landen die het Statuut van Rome hebben geratificeerd op om, conform hun verplichtingen onder Veiligheidsresolutie 1593 en het Statuut van Rome, volledig met het ICC samen te werken.
174. In de jonge staat **Zuid-Sudan** blijven veel mensenrechtenschendingen (o.a. door leger en veiligheidsdiensten) nog onbestraft. Versterking van de rechtsketen en het overheidsapparaat moet hierin verandering brengen. Nederland draagt hier aan bij via het veiligheid- en rechtsordeprogramma. In december 2012 werd een mensenrechtenmedewerker van de VN-missie in Zuid-Sudan (UNMISS) het land uitgezet. De Nederlandse regering vond dit een bijzonder slecht signaal en dringt er bij de Zuid-Sudanese autoriteiten op aan om VN-medewerkers alle ruimte te geven om het UNMISS-mandaat uit te voeren. Ook is de regering bezorgd over de behandeling van journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld die zich kritisch uitlaten over het overheidsbeleid of het optreden van de veiligheidsdiensten. In 2012 was er in dit kader sprake van een aantal zorgwekkende incidenten. Op 31 juni 2012 werd de voorzitter van de South Sudan Civil Society Alliance door een groep niet geïdentificeerde mannen gekidnapt, mishandeld en hardhandig ondervraagd over het werk van zijn organisatie en zijn strijd tegen corruptie. De EU voerde hierop een demarche uit bij de Zuid-Sudanese autoriteiten. Op 8 oktober 2012 werd blogger en politiek commentator Isaiah Diing Abraham Chan Awol vermoord, vermoedelijk vanwege zijn kritische artikelen. Het is van groot belang dat degenen die verantwoordelijk zijn voor deze daden worden opgespoord en voor de rechter worden gebracht.

175. In 2012 zijn de mensenrechten in de **Democratische Republiek Congo** (DRC) verder onder druk komen te staan door verergering van de crisis in het oosten van de DRC. In april 2012 is munitie binnen het leger ontstaan en de daaruit ontstane groep M23 heeft grote gebieden van Noord-Kivu in handen gekregen. De gevechten die zijn ontstaan tussen het regeringsleger en M23, maar ook andere rebelligroepen, hebben geleid tot grote mensenrechtenschendingen, plunderingen en verkrachtingen. Ook zijn verschillende mensenrechtenverdedigers doelwit geworden van bedreigingen. Nederland ondersteunt diverse projecten ter verbetering van de vrijheid van meningsuiting, van de positie van mensenrechtenverdedigers en ter bestrijding van seksueel geweld tegen vrouwen. Daarnaast heeft Nederland succes geboekt met het bestrijden van straffeloosheid. Het *Profiling Team* van MONUSCO, op Nederlands initiatief opgericht en deels door Nederland gefinancierd, monitort mensenrechtenschendingen en schendingen van internationaal humanitair recht door Congolese officieren – in het bijzonder in oost-DRC. Dit heeft grove schendingen aan het licht gebracht en geleid tot de vervolging van hooggeplaatste officieren. Een dergelijk *Profiling Team* zal nu ook standaard onderdeel gaan vormen van veel andere VN-vredesmissies.
176. De mensenrechtensituatie in **Burundi** is sinds 2005 wel verbeterd, maar blijft delicaat. Politiek gemotiveerd geweld gericht tegen oppositiepartijen en intimidatie van mensenrechtenverdedigers komen geregeld voor. Lokale mensenrechtenorganisaties maakten melding van ruim 600 gevallen van moord waarbij politieke en economische belangen en rol speelden. Ook de positie van vrouwen is onverminderd zwak. Nederland ondersteunt o.m. trainingen over mensenrechten voor leden van politie en leger als onderdeel van het Security Sector Development (SSD) programma. Samen met andere donoren voerde Nederland dialoog met de overheid over vier specifieke gevallen van buitengerechtelijke executies waar de politie bij betrokken was. Staatssecretaris Knapen heeft tijdens zijn bezoek in 2012 aangegeven dat het onacceptabel is dat geen strafmaatregelen worden genomen tegen leden van de politie en het leger die zijn betrokken bij ernstige mensenrechtenschendingen. Na het uitblijven van actie door de Burundese overheid kondigde Nederland in december 2012 de bevrozing aan van een onderdeel van het SSD-programma. De overheid introduceerde in 2012 beperkende wetgeving ten aanzien van de vrijheid van meningsuiting. Nederland zal de gevolgen hiervan nauwgezet volgen en hiervoor steeds aandacht vragen in de politieke dialoog met Burundi.
177. In **Rwanda** blijft mensenrechten een gevoelig onderwerp, ook in de gesprekken met de autoriteiten. Sommige terreinen lieten positieve ontwikkeling zien in 2012. Zo is verbeterde wetgeving aangenomen ten aanzien van ontkenning van genocide-ideologie en mediavrijheid. Nederland ondersteunt de Rwandese overheid op het gebied van mediavrijheid met een project gericht op wetgeving en regulering. Daarnaast organiseert de ambassade in Kigali een platform voor mensenrechtenverdedigers. Doel van het platform is informatiedeling en onderhouden van nauw contact met mensenrechtenverdedigers, zodat zij zich gesterkt voelen in hun werk.
178. Ook in 2012 was er veel aandacht voor het omstreden wetsvoorstel in **Uganda** over het strafbaar stellen van homoseksualiteit. In december 2012 dreigde het parlement opnieuw het wetsvoorstel te agenderen en het is waarschijnlijk dat de meerderheid het wetsvoorstel zal ondersteunen. De Ugandese regering heeft herhaaldelijk laten weten het wetsvoorstel af te keuren. Momenteel wordt, op verzoek van de lokale LHBT-organisaties, stille diplomatie uitgeoefend. Tevens wordt bekeken welke bescherming de verschillende EU-lidstaten kunnen bieden (hervestiging en asielerlening).

LHBT-organisaties worden aangemoedigd alle papieren voor een dergelijke procedure op orde te hebben, dit betreft o.a. documenteren van bedreigingen en laster en voorbereiden van geldige reisdocumenten.

179. 2012 laat ook enkele positieve ontwikkelingen zien. Zo werd de *Anti Torture Bill* door president Museveni ondertekend. Als gevolg hiervan zijn overheidsfunctionarissen nu persoonlijk aansprakelijk voor martelingen. Het maatschappelijk middenveld in Uganda kent, in vergelijking met omringende landen, een relatief grote mate van vrijheid. In 2012 is echter sprake geweest van groeiende overheidsbemoeienis met ngo-activiteiten. In mei 2012 is de blanco amnestieregeling, de *Amnesty Act*, die gold voor (Lord's Resistance Army) rebellen, afgeschaft. Dit markeert een belangrijke stap in de strijd tegen straffeloosheid van oorlogsmisdrijven. Nederland bleef ook in 2012 aandringen op een inclusief *transitional justice*-beleid dat een einde moet maken aan rechtsonzekerheid.
180. In Zuidelijk Afrika was de mensenrechtensituatie in 2012 vergelijkbaar met die in 2011. In de regio is sprake van geleidelijke vooruitgang. Mensenrechtenschendingen in **Zimbabwe** zijn in 2012 per saldo niet toegenomen, maar in het licht van het komende referendum en de verkiezingen die in 2013 zullen worden gehouden is de laatste maanden een stijgende tendens waar te nemen daar waar het gaat om intimidatie en lastig vallen van mensenrechtenactivisten en ngo's. Nederland continueerde mede daarom de programma's gericht op bescherming van mensenrechtenverdedigers, bestrijding van seksueel geweld tegen vrouwen, LHBT-rechten en documentatie van mensenrechtenschendingen.

Tegengaan marteling in Uganda

Het African Centre for Treatment and Rehabilitation of Torture Victims (ACTV), leidt in samenwerking met de Uganda Human Rights Commission, de *Coalition Against Torture*. ACTV speelde een leidende rol bij het opstellen van antimartelingswetgeving en oefende jarenlang druk uit op overheid en parlement. Dit heeft in 2012 geleid tot aanneming door het parlement van de *Anti-Torture Bill*.

ACTV zet zich in om slachtoffers van martelingen en mishandelingen op een holistische manier te behandelen en te rehabiliteren. Daarnaast wil ACTV het bewustzijn vergroten bij gemeenschapsleiders en veiligheidsdiensten over martelingen en illegale detentie. Het initiatief geldt ondertussen als zo succesvol dat er niet alleen aan slachtoffers van Ugandese nationaliteit, maar ook aan slachtoffers uit buurlanden als Somalië, Sudan, Ethiopië, Kenia en DRC behandeling geboden wordt. Sinds 2004 wordt ACTV gesteund door de Nederlandse ambassade. ACTV heeft zich ontwikkeld van een kleine, onbekende organisatie werkzaam op een riskant terrein naar een effectieve, gerespecteerde organisatie met als meest recente succesverhaal de invoer van de *Anti-Torture Bill*.

181. In West- Afrika blijft de mensenrechtensituatie in bepaalde landen zorgelijk, zoals in Gambia, Ivoorkust en Mali. Positief waren de ontwikkelingen in **Benin** waar de doodstraf werd afgeschaft en het moratorium op de doodstraf in **Sierra Leone**. De doodstraf is echter zowel in **Gambia** als **Liberia** nog steeds van kracht. Dieptepunt in Gambia was de buitengerechtelijke executie van

gevangen, wat mede heeft geresulteerd in de opschorting van de EU-dialoog met het land. De mensenrechtensituatie in **Ivoorkust** blijft delicaat. Het proces van verzoening en de strijd tegen straffeloosheid verdienen nog altijd prioriteit.

182. Voor de staatsgreep van 22 maart 2012 in **Mali** en de bezetting van het noorden door rebellen en terroristische groeperingen was de mensenrechtensituatie in Mali redelijk goed. Er heerste een grote mate van persvrijheid en de rechtspraak gold als onafhankelijk. Sinds de bezetting van het noorden door gewapende groepen zijn mensenrechtenschendingen fors in aantal toegenomen. Vooral de rechten van vrouwen en meisjes worden met voeten getreden. In het zuiden hebben zich vooral ten tijde van de staatsgreep en de poging tot tegenstaatsgreep op 30 april 2012 mensenrechtenschendingen voorgedaan in de vorm van arbitraire arrestaties, detenties en verdwijningen. In de eerste maanden na de staatsgreep heeft ook de pers te maken gehad met intimidatie. Minister Ploumen heeft tijdens haar bezoek in december 2012 aandacht gevraagd voor de situatie in het noorden. Zij heeft o.m. gewezen op het respecteren van mensenrechten en de noodzaak van eerlijke rechtelijke behandeling van gevangen genomen burgers en militairen tijdens de staatsgreep. De huidige minister van Justitie hecht aan mensenrechten en heeft in positieve zin bijgedragen aan het imago van de rechterlijke macht. Op verzoek van de regering van Mali is de aanklager van het ICC een onderzoek begonnen naar mogelijke oorlogsmisdrijven in Mali.

183. Ondanks politieke vrijheden en naleving van democratische rechten blijft de mensenrechtensituatie in **Nigeria** op tal van terreinen zorgelijk. De omstreden *Same Sex Marriage Bill* ligt momenteel ter goedkeuring in het parlement en is reeds aangenomen in de Senaat. Nederland vraagt in EU-verband aandacht voor de juridische aspecten van criminalisering van homoseksualiteit, waarbij gewezen wordt op universele mensenrechten en internationale verplichtingen. In een aantal deelstaten is de doodstraf nog steeds van kracht en is sprake van straffeloosheid. In de Nigerdelta blijft de situatie rond milieuvervuiling en mensenrechtenschendingen zorgwekkend. Ook in 2012 ondersteunde Nederland diverse activiteiten voor het terugdringen van vrouwenbesnijdenis. In mei 2012 bezocht de Mensenrechtenambassadeur Nigeria. Tijdens dit bezoek is aandacht besteed aan de situatie in de Niger Delta, de rechten van LHBT en godsdienstvrijheid. Nigeria maakt sinds de voorjaar van 2012 deel uit van de pilot en de ambassade heeft een eerste analyse van geloofsvrijheid in het land afgerond.

3.4 Westelijk Halfrond

184. **De mensenrechtensituatie in Latijns-Amerika laat een gemengd beeld zien. Er is sprake van een steeds zelfverzekerder continent dat er niet voor schroomt zijn mening te laten horen in internationale fora. Het wordt daarbij gesteund door een gezonde economische groei die het in staat stelt de armoede te verminderen en die het ontstaan van een middenklasse heeft bevorderd. Deze zelfverzekerdheid gaat in sommige landen gepaard met populistische regeringen die zich afzetten tegen het (Amerikaans) mensenrechtensysteem, omdat dat een instrument zou zijn ter bevordering van de Westerse invloed in de regio. Het meest vocaal is Venezuela, dat heeft aangekondigd de Amerikaanse mensenrechtenconventie op te zeggen en de rechtsmacht van het Inter-Amerikaanse Hof niet meer te erkennen. Andere landen (Bolivia, Ecuador maar ook grootmacht Brazilië) zijn nog niet zo ver gegaan, maar hebben zich zeer kritisch uitgelaten. Een ander probleem in de regio is het structurele geweld als gevolg van grootschalige en grensoverschrijdende criminaliteit, veelal drugsgelateerd. Dit**

geweld wordt gepleegd door (para) militaire organisaties en criminele bendes tegen journalisten, burgers, boeren en iedereen die in woord of daad de criminaliteit aan de kaak stelt. Aangezien de politie en de rechtelijke macht vaak te zwak of corrupt zijn, bestaat er een grote mate van straffeloosheid voor de plegers van misdrijven.

185. De **Verenigde Staten** blijven een belangrijke partner op mensenrechtengebied, onder meer binnen de VN. Tijdens het bezoek van de Mensenrechtenambassadeur aan de Verenigde Staten in november 2012 bleek er veel waardering te zijn voor de voortrekkersrol van Nederland op gebieden als internetvrijheid, vrouwenrechten, mensenrechtenverdedigers en LHBT. Deze onderwerpen zullen ook tijdens de tweede termijn van de Obama-administratie hoog op de agenda blijven staan. In 2012 is de VS herkozen in de MRR. Nederland werkt tevens nauw met de VS samen in het kader van Lifeline en op het gebied van de *Responsibility to Protect*.
186. Nederland onderstreept zijn betrokkenheid bij het afschaffen van de doodstraf in de VS door financiering van een project van de National Coalition to Abolish the Death Penalty (NCADP), waarin doodstrafadvocaten worden getraind zo effectief mogelijk te interveniëren in doodstrafzaken. Naast de projectfinanciering onderhoudt de ambassade regelmatig contacten met ngo's op het terrein van de doodstraf, zowel in Washington als daarbuiten. Tijdens zijn bezoek aan Washington heeft de Mensenrechtenambassadeur uitgebreid gesproken met de NCADP.
187. Het aantal staten in de VS waar executies werden uitgevoerd is gedaald (van 13 in 2011 naar 9 in 2012). In 2012 werden 43 mensen geëxecuteerd, evenveel als in 2011. Met uitzondering van het diepe Zuiden, waar de doodstraf diep ingebed is, ontstaat er in het Westen en Midden-Westen steeds meer steun voor afschaffing. In Connecticut werd 25 april 2012 de doodstraf afgeschaft. In Alabama, Florida, Georgia, Kansas, Kentucky, Missouri, Nebraska, Ohio en Washington zijn initiatieven om de doodstraf af te schaffen in 2012 gestrand in de volksvertegenwoordigende organen. In Californië vond op 6 november, tegelijk met de Presidentsverkiezingen, een referendum plaats over de afschaffing van doodstraf. Uiteindelijk stemde een kleine meerderheid van 53% tegen het afschaffen van de doodstraf, maar anti-doodstrafactivisten noemden het resultaat "hoopvol" en "beter dan verwacht". Er zijn in 2012 geen nieuwe moratoria van kracht geworden.
188. Onder de leiding van president Chávez van **Venezuela** gaat het land voort op het pad van de Bolivariaanse revolutie waarbij ontegenzeggelijk resultaten worden geboekt op het gebied van het bestrijden van de armoede. Zorgelijk is echter dat vanuit deze optiek individuele mensenrechten ondergeschikt worden geacht aan het welzijn van het volk en de doelstellingen van de revolutie. Zorgwekkend is voorts het besluit van Chávez dat Venezuela zich terugtrekt uit het Inter-Amerikaanse mensenrechtensysteem, omdat het in zijn ogen slechts de belangen dient van de VS. Latijns-Amerika moet een eigen systeem opbouwen, zo meent Chavez, dat mensenrechten die zijn gebaseerd op eigen traditie moet beschermen en garanderen. De huidige onduidelijke politieke situatie als gevolg van de gezondheidssituatie van de president maakt het moeilijk te voorspellen op welke wijze de mensenrechtensituatie zich in Venezuela zal ontwikkelen. Gezien de politieke situatie heeft Nederland zich gericht op het financieren van een tweetal projecten ter bevordering van eerlijke en transparante verkiezingen en de rol van de media daarbij. Ook steunt Nederland een project dat beoogt het recruterende van kindsoldaten in de grensregio met Colombia tegen te gaan.
189. De mensenrechtensituatie in **Brazilië** blijft om aandacht vragen. Brazilië lijkt zich daar wel

degelijk bewust van te zijn en neemt een constructieve houding aan. De strijd om grond tussen indianen en boeren gaat onverminderd door en duikt regelmatig op in de (internationale) media. Deze kwestie zal de komende jaren, net als de bouw van grote stuwdammen, de situatie in de Braziliaanse gevangenissen en de ontwikkelingen in aanloop naar de grote sportevenementen de nodige aandacht van de Braziliaanse overheid blijven vragen. Daarnaast staat een groot aantal mensenrechtenverdedigers in Brazilië onder permanente bescherming van de overheid en zijn er nog grote stappen te zetten op het gebied van straffeloosheid. Ook de waarborging van LHBT-rechten moet verbeterd worden. De ontwikkeling van het MVO bevindt zich in een pril stadium. Nederland vroeg aandacht voor deze problemen door Brazilië te betrekken in verschillende initiatieven, zoals een publicatie over mensenrechtenverdedigers in Brasília en een internationale conferentie over LHBT in Nederland. In 2012 heeft Nederland een aantal MVO-activiteiten gefinancierd in samenwerking met het Instituto Ethos, de belangrijkste koepelorganisatie voor bedrijven op het gebied van MVO.

190. De mensenrechtensituatie in **Colombia** geeft een wisselend beeld. Er waren positieve ontwikkelingen zoals de start van de onderhandelingen tussen de regering en de FARC. Nederland en de EU verwelkomen dit initiatief en gaven blijk van hun bereidheid om activiteiten te ondersteunen voor vrede, waarheid, rechtvaardigheid, reparatie en verzoening. Toch is blijvende aandacht voor de mensenrechtensituatie in Colombia van belang. Zo kwamen schendingen van mensenrechten en internationaal humanitair recht door illegale gewapende groepen veelvuldig voor. Daarnaast is nog op grote schaal sprake van ontheemding. Hoewel minder dan eerst, zijn vakbondsleiders relatief vaak doelwit van moordaanslagen. Mensenrechtenverdedigers in Colombia worden bedreigd door criminele bendes. Ook straffeloosheid is een blijvend probleem. Daders van seksueel geweld blijven in veel gevallen onbestraft. Daarnaast zijn er zorgen over de grondwetsherziening die moet leiden tot hervorming van het Colombiaanse militair strafrecht. Militaire rechtbanken zouden meer bevoegdheden krijgen, waarbij de vrees is dat door het leger gepleegde schendingen onbestraft zullen blijven. De Colombiaanse regering heeft verzekerd dat deze vrees ongegrond is. In de uitvoering van de hervorming zal Colombia dit moeten bewijzen. Nederland heeft in Colombia daarnaast bijgedragen aan de fysieke bescherming van mensenrechtenverdedigers waardoor deze hun werk konden blijven doen. Voorts heeft Nederland ter bestrijding van straffeloosheid financiële steun verleend aan Corporación Colectivo de Abogados, wiens inspanningen hebben geleid tot verschillende veroordelingen in toonaangevende zaken. Tot slot zijn er verscheidene activiteiten gefinancierd die beogen geweld tegen vrouwen en discriminatie van LHTB tegen te gaan en was Nederland actief op het gebied van MVO.
191. De mensenrechtensituatie op **Cuba** is zorgelijk, maar kent lichte verbeteringen sinds 2010. Er wordt momenteel één door Amnesty International erkende gewetensbezwaarde gevangen gehouden. De afgelopen tijd is sprake van een grotere vrijheid van godsdienst. Het bezoek van de paus in maart 2012 leidde tot meer ruimte voor de Rooms-Katholieke kerk op het gebied van opleiding, publicaties en debatten. Op het gebied van LHTB heeft Cuba een voortrekkersrol in de regio. Het recht op gratis onderwijs en gezondheidszorg blijft gehandhaafd, ondanks afnemende kwaliteit van de dienstverlening. De economische hervormingsagenda van President Raul Castro leidt tot nieuwe economische vrijheden.
192. Het blijft slecht gesteld met de politieke en civiele rechten. De vrijheid van meningsuiting en toegang tot internet zijn zeer beperkt. Dissidenten worden geïntimideerd, bedreigd, tijdelijk

vastgezet en hebben geen stem, noch mogelijkheid om draagvlak onder de bevolking te creëren. In 2012 vonden 6602 vooral korte detenties plaats (2.074 in 2010 en 4.123 in 2011). Er is geen sprake van een onafhankelijke rechtspraak, noch van onafhankelijke advocaten. Het afgelopen jaar heeft Nederland veel aandacht besteed aan projecten die beogen de vrijheid van meningsuiting te bevorderen. Zo is een training georganiseerd voor jonge journalisten over internationale standaarden bij berichtgeving. Ook zijn activiteiten gefinancierd die het onafhankelijk gebruik van de nieuwe media bevorderen.

193. In 2012 is in **Mexico** een wetsvoorstel van uitgaand president Calderón, dat bescherming van mensenrechtenverdedigers en journalisten vastlegt, unaniem door het Congres aangenomen. De wet duidt, evenals het door Calderón ingestelde beschermingsmechanisme voor mensenrechtenverdedigers, op een groeiende bewustwording van de kwetsbare positie van journalisten, mensenrechtenverdedigers en vrouwen in Mexico. Bezien moet worden of de nieuwe president Peña Nieto de door zijn voorganger ingevoerde wetten weet te handhaven. Onder de nieuwe president zullen in de strijd tegen drugs naar verwachting andere accenten worden gelegd, waarbij terugdringen van het geweld prioriteit zal krijgen. Nederland speelde in de EU een actieve rol bij het aandacht vragen voor mensenrechtenschendingen en sprak – in EU verband – de Mexicaanse autoriteiten hier op aan. Projecten die in 2012 uit het mensenrechtenfonds zijn gefinancierd concentreren zich op de bescherming van mensenrechtenverdedigers en journalisten en op het bevorderen van gelijke rechten voor iedereen (LHTB). Zo steunt Nederland een netwerk dat door middel van documentatie en lobby, aandacht vraagt voor geweld tegen vrouwen. In Mexico is het algemene geweldsniveau bijzonder hoog en vrouwen zijn vaak slachtoffer. Geweld tegen vrouwen is onderbelicht en betrouwbare statistieken ontbreken. De straffeloosheid in het algemeen is groot (slechts een beperkt percentage van de misdaden komt uiteindelijk voor een rechter). In het geval van geweld tegen vrouwen is de straffeloosheid nog groter. Geweld tegen vrouwen neemt toe, terwijl de aandacht hiervoor lijkt af te nemen. De rol van het netwerk is belangrijk om bestrijding op de agenda te houden en straffeloosheid te bestrijden.
194. **Midden-Amerika** is sinds enige jaren het toneel van een hevige strijd tegen internationale drugskartels die hun routes hebben op weg naar de grote consumentenmarkt in de VS. Sommige staten zoals Honduras, El Salvador en Guatemala kennen een te zwakke en corrupte staatsstructuur en voeren daardoor een ongelijke strijd tegen de misdaadkartels. Vanwege de straffeloosheid en de corruptie is het oplossingspercentage van misdrijven zeer laag en kent de regio één van de hoogste moordcijfers ter wereld. Mensenrechtenschendingen worden niet alleen door de kartels gepleegd, maar ook door (para)militaire groeperingen die nauwelijks gecontroleerd worden. Vrouwen, kinderen en *indigenas* blijven extra kwetsbaar. Mensenrechtenverdedigers en journalisten doen hun werk onder moeilijke en gevaarlijke omstandigheden. In 2012 is het Nederlandse regionale Midden-Amerika Programma van start gegaan dat zich met name richt op de bevordering van veiligheid, rechtsorde (*access to justice*) en mensenrechten.
195. In **Nicaragua** is de mensenrechtensituatie redelijk stabiel. Er is geen sprake van grote mensenrechtenschendingen. Wel worden reproductieve rechten van vrouwen onvoldoende gerespecteerd met wetgeving die elke vorm van abortus verbiedt, zelfs als het leven van de vrouw in gevaar is. Het ministerie van Gezondheid doet er wel alles aan om moedersterfte terug te dringen, met positief resultaat.
196. In **Guatemala** is de mensenrechtensituatie gemengd. Guatemala ratificeerde in 2012 het Statuut

van Rome voor het ICC. Er zijn positieve stappen gezet in de strijd tegen straffeloosheid. De Internationale Commissie tegen Straffeloosheid in Guatemala (CICIG), die Nederland actief steunt, speelt hierin een belangrijke rol. Samen met CICIG, OHCHR en het Nederlandse Guatemala Platform organiseerde de ambassade een bijeenkomst over geleerde lessen in de aanpak van de straffeloosheid en de betekenis daarvan voor de regio. De Guatemalteekse regering heeft de bestrijding van geweld tegen vrouwen als prioriteit aangemerkt. Nederland zette zich in een aantal specifieke zaken in om de straffeloosheid van geweld tegen vrouwen aan te pakken. Er is blijvende internationale zorg over de hoge mate van onveiligheid (hoge moordcijfers), over de zwakke rechtsstaat en over de situatie van mensenrechtenverdedigers en journalisten, die onder moeilijke en gevaarlijke omstandigheden opereren. De EU sprak bij gelegenheid de overheid hierop aan. Nederland was ook in 2012 een van de grootste donoren voor activiteiten gericht op gerechtigheid van misdaden begaan tijdens de burgeroorlog. De recente aanname van een gouvernementeel besluit ter beperking van de competentie van het Inter-Amerikaanse hof voor de mensenrechten tot gebeurtenissen na 1987 stemt in dit verband tot zorg. Ook de waarborg van andere mensenrechten zoals recht op voedsel, arbeidsrechten, kinderrechten, LHBT-rechten en de bescherming van inheemse volkeren blijft aandacht vragen. De ambassadeur liep mee in de optocht voor IDAHO 2012 en vroeg zo aandacht voor LHBT-rechten in het land.

Duurzame ananassen uit Costa Rica

Het grootste deel van de ananassen in de Nederlandse supermarkt is afkomstig uit Costa Rica: maar liefst 80%. De ananasteelt in Costa Rica heeft de laatste jaren een sterke groei gekend. De plantages gebruikten bij de teelt veel pesticiden en andere chemische middelen die in Nederland en Europa verboden zijn. Daarnaast waren de arbeidsomstandigheden in de sector slecht. Nederland heeft besloten de teelt van milieuvriendelijke ananassen te ondersteunen. Costa Rica heeft in datzelfde kader de vervuiling van water en de slechte arbeidsomstandigheden aangepakt.

In 2012 vond een bijeenkomst plaats met het Platform voor Duurzame Ananasproductie. Deze bijeenkomst stond in het teken van het verhogen van de competitiviteit van deze sector door middel van MVO. Het platform onderneemt projecten ter verbetering van arbeidsomstandigheden, het hergebruik van oogstafval, het terugdringen van het gebruik van pesticiden en het reduceren van watergebruik. Tijdens de bijeenkomst werd uitvoerig gesproken over een mogelijke samenwerking met het Nederlandse Initiatief Duurzame Handel, een initiatief van een aantal grote supermarkten in Nederland, dat heeft afgesproken in 2020 alleen duurzaam geproduceerde tropische producten te zullen verkopen.

197. In **Costa Rica** en **Panama** is de mensenrechtensituatie stabiel. Er vinden geen noemenswaardige schendingen plaats. Mensenrechtenverdedigers kunnen hun werk in het algemeen ongestoord doen. Sinds het leger in Costa Rica in 1948 afgeschaft werd, is sprake van een langdurige, bestendige, en vreedzame democratie. In Panama en Costa Rica zijn activiteiten gefinancierd op het terrein van MVO, o.a. een project van de Panamese werkgeversorganisatie CoNEP dat zich richt op het bestrijden van kinderarbeid. In november ondersteunde de ambassade een internationale MVO-conferentie in San José. De presentatie van Nederland over trends op het gebied van transparantie en ketenverantwoordelijkheid werd zeer goed ontvangen. Meer dan 350 vertegenwoordigers van de overheid, het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld bezochten de conferentie. Daarnaast werd Costa Rica in 2012 ook lid van de FOC.

198. **El Salvador** is een extreem gewelddadig land. Na een vredesbestand tussen de twee voornaamste jeugdbendes daalden het afgelopen jaar de hoge moordcijfers (64/100.000) spectaculair met 50%. De huidige regering tracht mensenrechten te respecteren, maar heeft onvoldoende capaciteit om alle problemen daadwerkelijk aan te pakken.
199. In **Honduras** is sprake van verbetering van de mensenrechtensituatie. De geweldsituatie blijft extreem met een zeer hoog moordpercentage (82/100.000). De corruptie en de invloed van de georganiseerde misdaad op het openbare leven is zeer zorgelijk. Mensenrechtenverdedigers en journalisten doen ook in Honduras hun werk niet zonder gevaar. Nederland steunde in Honduras activiteiten die gericht zijn op de bestrijding van jeugdcriminaliteit. Samen met ondernemers en maatschappelijk middenveld wordt getracht een alternatief te bieden aan werkloze jongeren die anders tot criminaliteit zouden vervallen.

3.5 Europa en Centraal- Azië

200. **Hoewel Europese landen veel mensenrechtenverdragen hebben geratificeerd, worden deze niet altijd goed uitgevoerd. Er bestaan grote verschillen tussen de afzonderlijke landen in de regio met betrekking tot het respect voor en het waarborgen van mensenrechten. Onder meer de mate van respect voor de mensenrechten van LHBT loopt uiteen. De omstrede lokale wetten op het gebied van LHBT-propaganda in de Russische Federatie, die inmiddels ook in de Doema voorliggen, baren grote zorgen. Daarnaast is in de omliggende landen de collectieve homofobie groeiende. Naast de positie van LHBT, biedt de mensenrechtensituatie van mensenrechtenverdedigers in enkele Europese landen reden tot zorg. Ook in 2012 zette Nederland zich in de regio in voor het waarborgen van de mensenrechten.**
201. **Hongarije** heeft de omstrede grondwetwijzigingen op gebied van de rechterlijke macht en media grotendeels aangepast onder druk van Nederland, andere EU-lidstaten, de Europese Commissie en op basis van een advies van de Venetië Commissie van de Raad van Europa. Niet alle adviezen zijn overgenomen, maar de grootste angsten zijn uit de voorstellen. De Nederlandse ambassade in Hongarije heeft – naast een financiële bijdrage – de jaarlijkse, lokaal omstrede, Boedapest *Pride* gesteund door de parade bij te wonen. Voorafgaand aan de *Pride* werden dit jaar in Boedapest de Eurogames georganiseerd. Samen met enkele andere ambassades werd met een persbericht steun aan deze spelen betuigd.
202. In **Griekenland** blijven aanzienlijke problemen met asiel en migratie bestaan. De Griekse autoriteiten hebben mede op verzoek van de Europese Commissie een herzien en concreter Actieplan Asiel en Migratie gemaakt. Hoewel de situatie nog steeds zorgelijk is, wordt er grote vooruitgang geboekt bij het verbeteren van de grensbewaking. Ook is vooruitgang te melden op het gebied van het terugkeerbeleid, het wegwerken van achterstanden bij de behandeling van asiolverzoeken, het opzetten van een nieuwe asiendienst en het bouwen van nieuwe opvangcentra. De geboekte vooruitgang is nog niet voldoende, maar toont wel de wil van de regering de problemen aan te pakken. Nederland verleent steun hierbij, o.a. via FRONTEX en het Europees Asiel Ondersteuningsbureau.
203. De mensenrechtensituatie in **Georgië** is in 2012 weinig veranderd. Punten van zorg blijven onder meer de rechten van gedetineerden en de situatie van LHBT. Homofobische gevoelens zijn nog steeds wijdverspreid in de Georgische maatschappij. Dit wordt aangewakkerd door de dominante

positie van de invloedrijke Georgische-orthodoxe kerk en het anti-homo discours en de haat gepredikt door haar priesters. Op 17 mei 2012, de internationale dag tegen homofobie, hield een kleine groep LHBT-activisten met vergunning van de autoriteiten een mars in het centrum van de hoofdstad. Dit leidde tot een rel met Orthodoxe priesters en hun parochianen. De politie greep niet in. De Nederlandse ambassadeur uitte, samen met zijn Franse en Britse collega's, de dag na de rel zijn steun voor de strijd voor gelijken rechten voor LHBT's door deel te nemen aan een vreedzame demonstratie van de LHBT-gemeenschap.

Ondersteuning LHBT-gemeenschap in Georgië

In 2012 steunde Nederland een LHBT *Sensitization Program* van de lokale ngo "Identoba" ter bevordering van LHBT-rechten in Georgië. Deze ngo organiseert programma's die het bewustzijn van LHBT-rechten en bestrijding van homofobie onder studenten in Georgische universiteiten moet stimuleren. Daarnaast organiseerden de lokale ngo Public Movement Multinational Georgia en LGBT-Georgia met steun van Nederland een conferentie over nationale minderheden en een forum over LHBT-kwesties. De conferentie leverde enkele beleidsaanbevelingen voor de overheid op.

204. De rechten van gedetineerden kregen in 2012 internationale aandacht, onder meer vanwege een internetfilmpje waarin gevangenen werden mishandeld voorafgaand aan de parlementsverkiezingen van 1 oktober. Nederland steunt via Matra een project van de Georgian Young Lawyers' Association *Fight against Torture in Penitentiary Establishments*. Het project monitort de mensenrechtensituatie in gevangenissen en onderzoekt de aan het licht gekomen misstanden. In september 2012 heeft de EU-delegatie een verklaring uitgegeven over het misbruik van gevangenen in Georgische gevangenissen met een oproep om misstanden te onderzoeken. In juni 2012 was er een EU-verklaring naar aanleiding van de EU-Georgië mensenrechtendialoog over (problemen in) het strafrechtelijk systeem, wethandhavingsinstanties, vrijheid van meningsuiting en informatie, vrijheid van vergadering en vereniging en minderhedenrechten.
205. Ook in **Armenië** waren er in 2012 significante problemen met betrekking tot de positie van LHBT's. Het afgelopen jaar werd tweemaal een EU-verklaring uitgegeven naar aanleiding van concrete mensenrechtenschendingen van LHBT's. In mei wegens de gewelddadige verstoring van een *Diversity March* en de aanslag door een ultrarechtse beweging op een kroeg die een lesbische eigenaresse heeft. In oktober sprak de EU-delegatie zijn bezorgdheid uit over het afzeggen van de voorstelling van de Servische LHBT film *Parada* door verschillende theaters in Yerevan.
206. De situatie in Armeense gevangenissen blijft zorgwekkend. Over-populatie en slechte behandeling leidden in 2012 tot hongerstakingen of zelfmutilatie van gevangenen. Het huidige beleid voor dienstweigeraars kent positieve ontwikkelingen. Momenteel zitten er enige tientallen gewetensbezwaarden vast, omdat Armenië niet beschikt over een geschikte alternatieve dienstplicht. Aan het einde van het jaar kwam – na recente uitspraken en opgelegde dwangsommen door het EHRM – bericht over overheidshervormingen op dit vlak.
207. Armenië maakt deel uit van de pilot godsdienstvrijheid. De ambassade in Georgië heeft een eerste analyse afgerond. De Eurasia Partnership Foundation Armenia is in 2012 gestart met een project waarin een onderzoek plaatsvindt naar de perceptie en attitudes omtrent religieuze vrijheid

in de Armeense maatschappij en media. Daarnaast vormde de productie en uitzending van een serie korte films en TV-debatten over godsdienst- en religieuze tolerantie ook onderdeel van het project.

208. Het Eurovisie songfestival in Bakoe in mei 2012 en het Internet Governance Forum van november 2012 genereerden meer internationale aandacht voor **Azerbeidzjan**, inclusief voor de mensenrechtensituatie. Dit heeft echter niet geleid tot verbetering. Mediavrijheid en vrijheid van vereniging en vergadering zijn nog steeds aan beperkingen onderhevig. Politieke opposanten, critici van de regering, journalisten, jeugdactivisten en demonstranten ondervonden het afgelopen jaar problemen, in een aantal gevallen in de vorm van arrestatie en detentie. Het maatschappelijk middenveld stond onder druk. De EU, de Raad van Europa en de OVSE brachten diverse malen verklaringen uit waarin zij hun zorg uitspraken. Nederland sprak ook zijn bezorgdheid uit tijdens het bezoek van Vice-premier Verhagen aan Bakoe in september 2012. Nederland steunde in 2012 – via het mensenrechtenfonds en het MATRA-programma - activiteiten in Azerbeidzjan op het gebied van mediavrijheid, LHBT-rechten en capaciteitsopbouw van het maatschappelijk middenveld.
209. In 2012 is er nauwelijks verbetering in de mensenrechtensituatie in **Turkije** opgetreden. Het EU-voortgangsrapport constateert een achteruitgang op terreinen als de vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid. De scores van Turkije op enkele indexen onderstrepen dit beeld. Zo bezet Turkije de 148ste plaats van de 179 onderzochte landen in de *Press Freedom Index* van Reporters without Borders. Ook op vrouwenrechten en geweld tegen vrouwen blijft, ondanks positieve initiatieven van de Turkse overheid, het nodige werk te verrichten. In de *Gender Gap Index* scoort Turkije een 124ste plaats van 135 onderzochte landen. In 2012 zette Nederland zich in voor de bevordering van vrouwenrechten in Turkije. Het afgelopen jaar ondersteunde de Nederlandse ambassade onder meer de leden van de Orde van Advocaten van Sanliurfa (Zuidoost Turkije) bij trainingen over de juridische ondersteuning van slachtoffers van huiselijk geweld.
210. Op juridisch terrein waren er in 2012 enkele positieve ontwikkelingen. Een Nationaal Mensenrechteninstituut zag in 2012 het licht en de eerste Turkse Ombudsman werd benoemd. Daarnaast kunnen burgers sinds 2012 een zaak voorleggen aan het Constitutionele Hof.
211. Tijdens het bezoek van Premier Rutte en minister Ploumen in november onderstreepten beide bewindslieden de aandacht voor MVO tijdens een seminar over dit onderwerp. In het kader van dit project is een handboek uitgebracht over het respecteren van mensenrechten in de zakenwereld en een gids *International Trade and Sustainability*. Verder heeft minister Ploumen het startsein gegeven voor een door Nederland gesteund project van de ILO in de hazelnootsector.
212. Minister Rosenthal besprak in september de algemene ontwikkelingen op mensenrechtengebied met zijn Turkse ambtgenoot Davutoglu en in het bijzonder de situatie rond de religieuze minderheden en het Syrisch Orthodoxe Mor Gabriel klooster. Nederland faciliteerde daarnaast verschillende mensenrechteninitiatieven in Turkije. De ambassade subsidieerde onder meer een documentaire over de bezittingen van de Armeense bevolkingsgroep (christelijke minderheid) die door de staat in beslag zijn genomen. Tijdens het mensenrechtendocumentaire-festival in Istanbul, tussen 8-12 december, werd de 'Dutch Chapel' op het terrein van het consulaat gebruikt voor filmvertoningen. Nederland financierde daarnaast een gezamenlijk project van Amnesty International en het Turks ministerie voor Onderwijs, waarbij 150 leraren in het middelbaar

onderwijs een opleiding over het belang van de vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid kregen. Nederland was in Turkije actief op gebied van LHBT-rechten. In afstemming met de EU-delegatie bezoeken de ambassade en het Consulaat-generaal tot slot regelmatig rechtszaken waar mensenrechten in het geding zijn.

213. De protesten van oppositiebewegingen na de Doema-verkiezingen in **Rusland** in december 2011 leken aanvankelijk te leiden tot nieuwe democratische hervormingen. Na de inauguratie van president Poetin in mei 2012 zijn echter verschillende wetten aangenomen die de vrijheid van meningsuiting verder inperken. Zo is de definitie van hoogverraad verruimd, is smaad opnieuw opgenomen in het wetboek van strafrecht, zijn de boetes op deelname aan niet-toegestane demonstraties aanzienlijk verhoogd en is een restrictieve internetwet aangenomen. Tevens zijn aanzienlijke beperkingen opgeworpen voor ngo's die buitenlandse financiering ontvangen en politieke activiteiten ontplooiën. In januari 2013 lag een voorstel voor aan de Doema om een verbod op 'LHBT-propaganda' (in diverse steden al van kracht) ook federaal in te voeren. Dit voorstel is in eerste lezing door de Doema; een tweede lezing moet nog volgen. In St. Petersburg wordt deze wetgeving al in de praktijk geïmplementeerd, hetgeen tot internationale politieke en media-aandacht heeft geleid. Nederland stelt in alle bilaterale gesprekken de anti-LHBT-wetgeving aan de orde. Tevens maakt Nederland zich in multilateraal verband sterk voor gezamenlijke uiting van zorgen hierover bij Russische autoriteiten. Zo heeft bijvoorbeeld HV Ashton mede op verzoek van Nederland een verklaring afgegeven inzake de anti-LHBT-propaganda wetgeving.
214. Het uitblijven van een diepgaand onderzoek naar de dood van advocaat Sergey Magnitsky in een Russisch detentiecentrum, de strafvervolging van enkele oppositieleiders en de buitenproportionele veroordeling van twee leden van de band Pussy Riot zijn zorgwekkend. De Nederlandse regering heeft zich het afgelopen jaar op verschillende momenten uitgesproken over de mensenrechtensituatie in Rusland, onder meer bij de ontmoetingen tussen minister Rosenthal en minister Lavrov in februari en tussen premier Rutte en de vicepremier Dvorkovich in juli. Nederland onderstreepte daarbij ook het belang van een transparante rechtsstaat. Deze problemen zijn ook aangekaart door de Mensenrechtenambassadeur die tijdens zijn bezoek aan Moskou en St. Petersburg in oktober heeft gesproken met mensenrechtenorganisaties en met nationale en regionale autoriteiten. Minister Timmermans heeft een gesprek gevoerd met mensenrechtenorganisaties en marge van de ministeriële OVSE-Raad in Dublin. Minister Timmermans heeft tijdens dat gesprek als ook in de Kamer aangegeven de mensenrechtendialoog met Rusland te zullen intensiveren. Daarnaast heeft hij tijdens de Europese Raad Buitenlandse Zaken in december ook de EU opgeroepen aandacht te besteden aan mensenrechtenverdedigers tijdens de EU-Rusland Top. Nederland zal vooral in EU-verband aandacht blijven vragen voor de zorgelijke ontwikkelingen in Rusland en zal bij HV Ashton insisteren dit thema op de agenda te houden van de halfjaarlijkse EU-Rusland Topontmoetingen.
215. In Rusland draagt Nederland bij aan de bescherming en training van leden van Public Observing Committees die de situatie in gevangenis monitoreren. Daarnaast draagt Nederland bij aan de Caucasian Knot, een nieuwswebsite die publiceert over de noordelijke en zuidelijke Kaukasus en inmiddels 2 miljoen bezoekers per maand trekt. De website is een gerenommeerde nieuwsbron over de regio en bericht m.n. over onderwerpen op het gebied van politiek en mensenrechten. Hoofdredacteur Gregory Shvedov heeft in maart 2012 de Geuzenpenning ontvangen. Op het

gebied van LHBT-rechten steunt Nederland *Side by Side*. Ondanks de vigerende lokale anti-homo propaganda wetgeving in Sint-Petersburg is *Side by Side* erin geslaagd om een goed georganiseerd filmfestival neer te zetten op een prominente plaats in de stad voor een breed publiek en daarmee in de media aandacht te krijgen.

216. In **Kazakhstan** zijn er op 15 januari 2012 parlementaire verkiezingen gehouden, waarbij de meerderheid van de zetels in handen kwam van de Nurotan. De huidige president is voorzitter van de Nurotan. De twee andere partijen zijn openlijk loyaal aan de president. In 2011 werden in Zhanaozen honderden werknemers in de olie-industrie ontslagen, nadat zij hadden gestaakt voor loonsverhoging. In december 2011 leidden deze ontslagen tot protesten die met geweld werden neergeslagen en waarbij vele doden en gewonden vielen. Dit dramatische incident leidde in 2012 tot een repressieve reactie van de overheid om herhaling te voorkomen. De onderliggende oorzaken (instabiele economie, niet-transparante en ongelijke verdeling van de olie-inkomsten, sociale ongelijkheid en gebrek aan oppositie) worden echter niet aangepakt
217. De regering wil iedereen die een rol heeft gespeeld bij staking in de olie-industrie straffen. Rechtszaken worden vaak beoordeeld als bevooroordeeld en oneerlijk. Natalya Sokolova, een vakbondsjurist die de stakers adviezen gaf, kreeg een gevangenisstraf van 6 jaar. Later werd zij in ruil voor een bekentenis vrijgelaten. Vladimir Kozlov, leider van de niet-geregistreerde Alga partij, kreeg een gevangenisstraf van 7 jaar vanwege het toespreken van de stakers. Dit zou hebben geleid tot geweld en bedreiging van de constitutie van het land. Enkele weken later vroegen de openbare aanklagers om tientallen media van de oppositie in de ban te doen vanwege extremisme. Rechtszaken leidden vervolgens tot sluiting van internetsites en kranten. Zorgelijk is ook de tendens om leden van de oppositie als extremist te bestempelen. Publiek debat over de monolithische regering en haar beleid worden steeds meer ingeperkt. Met name nu de National Security Service (KNB) actief informanten werft binnen de ngo's om meer grip te krijgen op activiteiten die gerelateerd zijn aan mensenrechten. De KNB ontmoedigt de deelname van studenten aan mensenrechtenactiviteiten binnen opleidingsinstituten. Ngo's en activisten worden steeds vaker als spion of buitenlands informant bestempeld.
218. Nederland steunt op diverse manieren de bevordering van mensenrechten in Kazachstan. Samenwerking bestaat met verschillende ngo's en met de overheid, op het gebied van vrijheid van meningsuiting, hervorming van strafrecht, opvang van ex-gedetineerden, vrijheid van godsdienst (het land maakt deel uit van de pilot godsdienstvrijheid) en MVO. De ambassade organiseerde een LHBT-forum, waaraan de nationale televisie aandacht besteedde.
219. De politieke- en mensenrechtensituatie in **Wit-Rusland** is in 2012 verder verslechterd. Het jaar werd gekenmerkt door politieke en diplomatieke conflicten tussen het regime van president Lukashenko en de EU-landen. De parlementsverkiezingen van 23 september zijn niet vrij en eerlijk verlopen. De democratische rechten van de Wit-Russische burgers zijn niet gerespecteerd en er was geen noemenswaardige verbetering vergeleken met voorgaande verkiezingen. Intimidatie van het maatschappelijk middenveld, de politieke oppositie, journalisten, mensenrechtenverdedigers en andere activisten ging onverminderd door. Hoewel drie politieke gevangenen na een verzoek om amnestie in de loop van het jaar zijn vrijgelaten, zaten aan het eind van het jaar nog altijd tien politieke gevangenen vast. De Nederlandse regering maakt zich ernstig zorgen over intimidatie, bedreiging en slechte behandeling van deze politieke gevangenen. De minister van Buitenlandse Zaken heeft het regime van president Lukashenko meermaals

opgeroepen om alle politieke gevangenen onvoorwaardelijk vrij te laten en volledig te rehabiliteren. Ook in EU-verband is hier, mede op voorspraak van Nederland, herhaaldelijk op gehamerd, echter nog zonder resultaat. De Nederlandse regering was ook zeer verontwaardigd over de executie in maart van twee verdachten van een bomaanslag op de metro van Minsk in 2011, na een weinig overtuigend proces. In EU-verband zijn deze executies eensgezind en met kracht veroordeeld. De EU heeft Wit-Rusland herhaaldelijk opgeroepen om zich aan te sluiten bij een mondiaal moratorium op de doodstraf. Nederland stelt met grote regelmaat de doodstraf aan de orde in bilaterale gesprekken met de Wit-Russische overheid.

220. Nederland behoort sinds jaar en dag tot de meest kritische kopgroep van EU-landen, wanneer het gaat om inzet op de mensenrechten en handhaving van een strikt (sanctie)beleid richting Wit-Rusland. Het sanctieregime bestaat uit een EU-inreisverbod en bevrozing van financiële tegoeden van mensenrechtenschenders en personen of entiteiten (bedrijven) die het regime steunen of daarvan profiteren. Mede op aandringen van Nederland heeft de EU besloten de sanctielijst uit te breiden. In reactie hierop heeft Wit-Rusland de ambassadeur van Polen en het hoofd van de EU-delegatie in Minsk verzocht het land te verlaten, waarna de EU besloot uit solidariteit alle EU-ambassadeurs in Wit-Rusland voor overleg terug te halen. De Wit-Russische ambassadeurs zijn in alle EU-landen ontboden, ook in Nederland. Eind april zijn de EU-ambassadeurs weer naar Minsk teruggekeerd. Op 1 augustus heeft Wit-Rusland de Zweedse ambassadeur uitgewezen, o.a. vanwege contact met oppositiegroepen en steun aan initiatieven voor mensenrechten en meer democratie. Formeel heeft Wit-Rusland geen verband gelegd met het zogenaamde teddybeer-incident, waarbij een Zweeds PR-bureau op 4 juli met een gecharterd vliegtuigje vanuit Litouwen ongemerkt de grens is overgevlogen en meer dan 800 teddyberen met leuzen voor vrijheid van meningsuiting en mensenrechten boven Wit-Rusland heeft gedropt. Zweden en Wit-Rusland hebben vervolgens over en weer diplomaten uitgewezen. Nederland en de EU hebben zich achter Zweden geschaard en de Wit-Russische ambassadeurs zijn opnieuw op het matje geroepen. In oktober heeft de EU bij een jaarlijkse evaluatie besloten het sanctieregime voor Wit-Rusland met een jaar te verlengen.
221. Nederland heeft zich ten aanzien van Wit-Rusland nadrukkelijk ingezet voor respect voor de mensenrechten, democratische instituties en de rechtsstaat. Het maatschappelijk middenveld en mensenrechtenverdedigers zijn ondersteund vanuit MATRA en het mensenrechtenfonds. Tevens opende de Nederlandse ambassade met de organisatoren de Minsk *Gay Pride* en stak Nederland in zijn toespraak de LHBT-gemeenschap in Wit-Rusland een hart onder de riem toe.
222. In de **Oekraïne** blijft de situatie zorgelijk vanwege het gebrek aan voortgang op het gebied van de rechtsstaat. De EU blijft voortgang eisen op drie essentiële terreinen voordat kan worden overgegaan tot ondertekening van het Associatieakkoord: (1) de naleving van de aanbevelingen van de ODIHR-waarneming van de parlementsverkiezingen en de opvolging inclusief aanpassingen van de kieswet naar internationale standaarden, (2) aanpak van de selectieve rechtspraak en (3) de hervormingsagenda.
223. In 2012 was er sprake van veel initiatief- of conceptwetgeving in strijd met mensenrechten. Soms leek deze wetgeving symbolisch en strandde (vooralsnog) tijdens behandeling in het parlement. Eind 2012 is echter op instigatie van de Presidentiële Administratie plotseling en in strijd met eerdere verzekeringen dat er niets zou veranderen, een wijziging in de Wet op de Gewetensvrijheid en Religieuze Organisaties voorgesteld. De wijziging is zonder discussie door het (oude)

Parlement, in een enkele lezing, aangenomen. De wijziging verleent een aantal staatsorganen, waaronder de Procureur-generaal en de veiligheidsdiensten, nieuwe en vergaande bevoegdheden tot inmenging in zaken die tot nu toe als uitsluitend intern-kerkelijke aangelegenheden werden beschouwd.

224. Nieuwe wetgeving zoals de anti-discriminatiewetgeving en *Criminal Procedures Code* lijkt een stap in de goede richting op het gebied van rechtsspraak en mensenrechten. De Oekraïense ombudsvrouw, Valriya Loetkovska, toont een kritische opstelling tegenover Oekraïense autoriteiten, maar kan niet altijd onafhankelijk (van de Partij van de Regio's) opereren. De westerse internationale gemeenschap, de EU en de VS voorop, hebben in 2012 veelvuldig kritiek geuit op de selectieve rechtsspraak in Oekraïne en in het bijzonder op de politiek gemotiveerde rechtszaken tegen oud-premier Timosjenko en oud-ministers Loetsenko en Ivasjtsjenko.

225. De Kyiv Pride 2012, die op zondag 19 mei voor het eerst zou plaatsvinden, werd op het laatste moment afgezegd omdat tegen-demonstranten talrijk en gewelddadig bleken en politie de veiligheid van de deelnemers aan de parade niet kon garanderen. Met steun van de ambassade werkt COC Nederland samen de Oekraïense ngo Mykolajiv Association for Gays, Lesbians and Bisexuals "Liga" in het programma *Empowerment of LHB community in response to HIV epidemic spread in the South of Ukraine*. Onderdelen van dit programma in Mikolajiv zijn een training van politieagenten in omgang met LHB (het zogenaamde 'Roze in Blauw' programma), het ontwikkelen van curriculum over homoseksualiteit en genderidentiteit en training van psychologen en andere hulpverleners. Deze trainingen en ondersteuning vanuit de gemeente hebben bijgedragen aan het succesvol verlopen van de jaarlijkse algemene vergadering van de International Gay, Lesbian, Bisexual, Transgender, Queer Youth and Student Organization begin december 2012 in Mikolajiv.

226. In **Moldavië** is de situatie in 2012 ten positieve veranderd en eerbiedigt de hervormingsgezinde regering mensenrechten over het algemeen. De nieuwe anti-discriminatiewetgeving lijkt een stap vooruit. De positie van specifieke minderheden of groepen zoals LHTB blijft echter een heikel punt. Gebruik van geweld en marteling tijdens detentie blijft aandachtspunt. In maart 2012 hebben de EU-ambassadeurs in Chişinău in een gezamenlijke verklaring hun zorg uitgesproken in reactie op uitingen van intolerantie jegens LHB. Gemeenteraden besloten om het 'opdringerig uiten van onconventionele seksuele oriëntaties' te verbieden, daartoe geïnspireerd en aangemoedigd door de Orthodoxe Kerk en de (communistische) oppositie.

Bijlage: Overzicht activiteiten ambassades 10 december 2012

Land	Ambassade	Activiteit(en) 10 december
Algerije	Algiers	De ambassade heeft samen met de Zweedse ambassade de film <i>Justice for Sale</i> vertoond. Na bezichtiging volgde discussie met de gasten: een twintigtal mensenrechtenactivisten en vertegenwoordigers van ambassades die zich op dit terrein in Algerije inzetten.
Benin	Cotonou	De ambassade was aanwezig bij een debat over kinderrechten waarbij het rapport van de Universal Periodic Review over Benin centraal stond. Dit twee uur durende debat werd georganiseerd door Frankrijk. Het evenement telde vijftig deelnemers, voornamelijk ngo's, diplomatieke vertegenwoordigers en lokaal overheidspersoneel. Het debat werd tevens bijgewoond door de directeur Mensenrechten van het Ministerie van Justitie, mevrouw Marie-Gbèle Zinkpe, die meerdere kritische vragen van het publiek en andere panelleden beantwoordde.
Brazilië	Brasilia	De ambassade heeft zich aangesloten EU-initiatief om van 3 tot 14 december een mensenrechtenweek te organiseren, waaronder de vertoning van een groot aantal films. Nederland heeft <i>Raising Resistance</i> vertoond; een film over de strijd van kleine, Paraguayaanse boeren. Daarnaast is een tentoonstelling, een seminar, een debat en een 'concert voor de vrede' georganiseerd. Verder is op initiatief van Nederland een publicatie in de mensenrechtenweek uitgebracht waar tien mensenrechtenverdedigers centraal zijn gesteld. Deze publicatie, <i>Tien gezichten van mensenrechtenverdedigers in Brazilië</i> , is tot stand gekomen in samenwerking met de VN én het Braziliaanse ministerie voor Mensenrechten.
Bulgarije	Sofia	De ambassade heeft een film vertoond uit de filmreeks <i>Movies that Matter</i> . Op 10 december was ambassadeur een van de officiële gasten bij de jaarlijkse prijsuitreiking <i>Human of the Year Award</i> , georganiseerd door het Bulgaarse Helsinki Comité ter ere van personen en organisaties die hebben bijgedragen aan de verdediging van mensenrechten in Bulgarije. Het initiatief is gestart in 2008 met de financiële steun van de ambassade (http://humanoftheyear.org).
China	Peking	Van 11 tot en met 18 december bezocht de Mensenrechtenambassadeur China. Hij sprak daar op uitnodiging van de Chinese Society for Human Rights op het Beijing Human Rights Forum in aanwezigheid van Chinese overheid, academici en diplomaten over internetvrijheid en het belang hiervan voor economische ontwikkeling en vrijheid van meningsuiting. In het kader van de Mensenrechtendag sloot de ambassade zich aan bij de EU-activiteiten.

Colombia	Bogota	De ambassadeur ontving op 10 december de mensenrechtenpartner-ngo's. Daarnaast organiseerde de ambassade een bijeenkomst voor breder publiek: de vertoning van de <i>Movies that Matter</i> -film <i>Justice for Sale</i> .
Cuba	Havana	De ambassade organiseerde op 28 november 2012 een literaire avond met een onafhankelijke schrijversclub. Dit bood de door het regime verguisde schrijvers, kunstenaars en journalisten een platform om zich onderling te uiten.
Cyprus	Nicosia	Ter gelegenheid van de mensenrechtendag vond een bijeenkomst plaats in Nicosia met als focus de LHBT gemeenschap op Cyprus. Het evenement werd georganiseerd door Accept LGBT Cyprus (Grieks-Cypriotische organisatie), Queer Cyprus (Turks-Cypriotische organisatie) en de Cyprus Family Planning Association en werd mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van de ambassade. Daarnaast werd de film <i>The Invisible Men</i> vertoond.
Georgië	Tbilisi	De post organiseerde op 10 december een ronde-tafel-gesprek over arbeidsrecht, voorgezeten door de ambassadeur en bijgewoond door twee relevante staatssecretarissen (Justitie en Economische Zaken) en vertegenwoordigers uit het maatschappelijk middenveld. De ronde-tafel was onderdeel van een dag gewijd aan mensenrechtenaangelegenheden, met onderwerpen als mensenrechtenschendingen in Georgische gevangenissen, de rol van het maatschappelijk middenveld en mediavrijheid. De dag werd georganiseerd met diverse andere ambassades en internationale organisaties (VN, RvE).
Griekenland	Athene	In Athene heeft in het kader van de mensenrechtendag een besloten discussie plaatsgevonden die in het teken stond van racisme en xenofobie. De gasten stelden de belangstelling van Nederland voor dit onderwerp erg op prijs.
Honduras	San José	De ambassade organiseerde twee activiteiten in het kader van 10 december: een bijeenkomst over maatschappelijk verantwoord ondernemen en een cultureel dagprogramma voor jongeren in samenwerking met de Stichting Anne Frank Huis.
India	New Delhi	Op 10 december organiseerden de EU-lidstaten onder leiding van de EU-delegatie samen met de Noorse ambassade een evenement rondom de uitreiking van de Nobelprijs van de Vrede aan de EU.
Indonesië	Jakarta	In samenwerking met de ILO en Terre des Hommes organiseerde de ambassade een bijeenkomst over kinderarbeid, bestaande uit een vertoning van drie documentaires over kinderarbeid in Jakarta gevolgd door een debat over het onderwerp. Bij dit evenement waren de kinderen uit de films aanwezig.

Israël	Tel Aviv	De ambassade organiseerde het seminar <i>The Context and Attitudes shaping Israel's current policies towards Refugees, Asylum Seekers and Migrant workers</i> , gevolgd door een receptie voor de vertegenwoordigers van mensenrechtenorganisaties in Israël, de Israëlische overheid en de diplomatieke gemeenschap. Het seminar diende als een podium voor kennisuitwisseling op het gebied van immigratie- en asielzoekersbeleid.
Jemen	Sana'a	De ambassade ondersteunde financieel de <i>First Human Rights Conference</i> in Yemen van het Ministry of Human Rights en UNDP. Talloze ngo's leverden een inhoudelijke bijdrage aan deze tweedaagse conferentie. Nederland was onder andere spreker tijdens de opening. De beoogde resultaten waren het in kaart brengen van de mensenrechtensituatie, hiaten op gebied mensenrechten oplossingsgericht benaderen, een basis leggen voor een nationale mensenrechtenstrategie en het bevorderen van beschermingsmechanismen.
Jordanië	Amman	De ambassadeur heeft een speech gehouden tijdens de <i>Conference on the Referral System for Female Victims of Violence</i> , georganiseerd door de Jordanian National Commission for Women (JNCW). Daarnaast werd van 10 tot 15 december in Amman het Karama Human Rights Film Festival georganiseerd. In dat kader werden twee Nederlandse films getoond, <i>Silent Snow</i> (11 december) en <i>Mum</i> (12 december).
Kazachstan	Astana	De ambassade heeft diverse activiteiten georganiseerd in het kader van de mensenrechtendag. De voornaamste activiteit, een lezing en panel op de Nazarbayev Universiteit in Astana, de meest prestigieuze universiteit van het land, werd helaas op de dag zelf door de universiteit geannuleerd. Verder organiseerde de ambassade nog enkele andere projecten: <ul style="list-style-type: none"> • In samenwerking met een nationale ngo en andere ambassades vonden in bijna elke provincie vertoningen van mensenrechtenfilms plaats; • Een muziek en dansfestiviteit in het meest opvallende winkelcentrum, Khan Shatyr, om aandacht te vragen voor de problematiek van <i>human trafficking</i>. • Bij de Astana Toast Masters Club, een discussieforum voor jonge professionals, verzorgde de ambassade een inleiding over het spanningsveld tussen het recht op privacy en de uitdagingen die de moderne technologie stelt. • De ambassade heeft medewerking verleend aan een fototentoonstelling over Nelson Mandela, die door de Zuid-Afrikaanse ambassade werd georganiseerd in Almaty. De ambassade was verder aanwezig bij een bijeenkomst die georganiseerd werd door de Nationale Mensenrechtencommissie.
Kenia	Nairobi	De ambassade nam op 10 december in Nairobi deel aan een seminar over veiligheid van journalisten georganiseerd door ngo's. De ambassadeur moedigde actief andere EU-lidstaten aan om deel te nemen, met een

		goede opkomst als gevolg. De ambassade was ook op 10 december in Mombasa aanwezig bij de opening van een regionaal kantoor van de Kenya National Commission Human Rights. Eveneens was Nederland vertegenwoordigd bij de uitreiking van mensenrechtenprijzen door de ngo Muslims for Human Rights. Daarnaast zat de ambassade een bijeenkomst voor met mensenrechtenverdedigers en de diplomatieke gemeenschap over scenario's voor mensenrechtenverdedigers rond verkiezingen en ICC en het beschermingsnetwerk.
Marokko	Rabat	De ambassade organiseerde, in samenwerking met het Nederlands Instituut in Marokko (NIMAR) en Global Rights Morocco, een filmavond met de film <i>La Source des Femmes</i> , gevolgd door een toelichting van een expert op het gebied van internationale mensenrechten.
Mexico	Mexico	De ambassade heeft een discussiebijeenkomst over vrouwenrechten en inheemse culturen (deelstaat Oaxaca) georganiseerd.
Nigeria	Abuja	De ambassadeur heeft, samen met de EU-delegatie en andere leden van de diplomatieke gemeenschap, een mensenrechtenconferentie en persconferentie bijgewoond met de Nigeriaanse Human Rights Commission.
Oekraïne	Kiev	De ambassade organiseerde op 7 december de jaarlijkse mensenrechtenlunch in de residentie.
Pakistan	Islamabad	De ambassadeur woonde op uitnodiging van de Pakistaanse MP Raja Pervaiz Ashraf in Islamabad de viering bij van mensenrechtendag 2012. Daarnaast werd de film <i>Love Crimes of Kabul</i> getoond.
Peru	Lima	De ambassade heeft een financiële bijdrage geleverd aan, en de opening verzorgd van, een gezamenlijk seminar van de Pontificia Universidad Catolica del Peru en RU Utrecht over "goed bestuur en mensenrechten". Dit seminar betekende de start van de formele academische relatie en uitwisseling tussen beide universiteiten. De ambassade heeft een bijeenkomst geopend ter presentatie van een ngo-rapport over mensenhandel in Peru. Verder heeft de ambassade deelgenomen aan een door de EU georganiseerd debat over de Nobelprijs voor de Vrede in relatie tot de bescherming van mensenrechten. Daarnaast heeft de ambassade een bijeenkomst bijgewoond waar het concept voor het Peruaanse mensenrechtenplan 2013-2016 werd gepresenteerd. Tenslotte heeft de ambassade enkele andere mensenrechtenbijeenkomsten op en rond 10 december bijgewoond, waaronder de uitreiking van de Mensenrechtenprijs 2012 door het Landelijk Platform Mensenrechten Organisaties.
Polen	Warschau	In Warschau en Lublin werd, met behulp van de ambassade, de 12 ^e editie van <i>WatchDocs Human Rights in Film</i> georganiseerd

		(http://watchdocs.pl/index-home-en.html). Het festival stond volledig in het teken van mensenrechten. En marge van het mensenrechtenfilmfestival organiseerde de ambassade een tentoonstelling over nationale en etnische minderheden in Polen.
Roemenië	Boekarest	De ambassade vierde de mensenrechtendag samen met de ngo ACCEPT, die opkomt voor de rechten van de LHBT-gemeenschap in Roemenië. Tijdens een evenement dat werd bijgewoond door vertegenwoordigers van ngo's en de politie werd het online platform <i>raportaza.ro</i> gelanceerd. Hier kunnen slachtoffers van <i>hate crime</i> o.b.v. seksuele gearardheid of etniciteit zich melden. ACCEPT analyseert de klachten en zoekt met de politie en andere leden van de ngo-coalitie voor tolerantie naar de beste aanpak voor individuele gevallen en structurele trends. Dit project wordt door Nederland gesteund vanuit het mensenrechtenfonds en loopt tot medio 2013. 's Avonds werd de film <i>The Invisible Men</i> vertoond.
Rusland	Moskou	De ambassade steunde het International Human Rights Filmfestival Stalker. In drie bioscopen verdeeld over Moskou werden documentaires en speelfilms vertoond gerelateerd aan het thema mensenrechten. Opening van het festival in Moskou vond plaats op 10 december. De ambassadeur verzorgde de openingstoespraak. Daarnaast organiseerde de ambassade op verzoek van COC Nederland een filmevent waarbij de documentaire <i>I am a woman now</i> van de Nederlandse filmmaker Michiel van Erp werd vertoond.
Rwanda	Kigali	De ambassade organiseerde dit jaar een diner bij de ambassadeur thuis, voor 10 vooraanstaande Rwandese mensenrechtenverdedigers.
Saudi-Arabië	Riyad	De ambassade heeft een lunch voor mensenrechtenverdedigers en diplomaten georganiseerd.
Senegal	Dakar	De ambassade heeft, in samenwerking met de EU en lokale LHBT-activisten, een workshop over het recht van (seksuele) minderheden op hun eigen seksuele oriëntatie georganiseerd.
Soedan	Khartoum	De ambassade organiseerde op 12 december de vertoning van de films <i>Love Crimes of Kabul</i> en <i>Article 149 – An Obstacle to Justice</i> in de tuin van de residentie. Het thema van de films was de bescherming van vrouwen tegen seksueel en huiselijk geweld door de wet.
Sri Lanka	Colombo	Op 5 december werd door de ambassade een bijeenkomst voor mensenrechtenverdedigers georganiseerd onder EU-vlag. De EU-vertegenwoordiging gaf een presentatie over de instrumenten die voorhanden zijn om financiële steun te verlenen aan organisaties die zich inzetten voor mensenrechten.
Thailand	Bangkok	De ambassade was op 12 december aanwezig bij een seminar over de

		doodstraf. Deze dag werd georganiseerd door de EU en de Franse ambassade. Behalve op Thailand richtte de bijeenkomst zich ook op andere landen in Zuid-Oost Azië.
Trinidad en Tobago	Port of Spain	De ambassade heeft in Port of Spain, Trinidad en in Bridgetown, Barbados mensenrechtenlezingen met aansluitende paneldiscussies georganiseerd. In partnerschap met universiteiten en anderen werden onder de titel <i>UN, Human Rights and Human Rights Defenders</i> lezingen gehouden, met als voornaamste gastspreker Professor Dr. Ernst Hirsch Ballin.
Tsjechië	Praag	De ambassade vertoonde de Nederlandse film <i>Justice for Sale</i> in het kader van de mensenrechtendag. De succesvolle activiteit werd georganiseerd in samenwerking met de ngo People in Need (Člověk v tísni). Aansluitend op de vertoning van de korte versie van de film werd er een paneldiscussie gehouden met een viertal ervaringsdeskundigen die de film in een bredere context plaatsten. Na afloop was een receptie waarbij de genodigden de discussie, aangewakkerd door de film en het panel, konden voortzetten.
Tunesië	Tunis	De ambassade ondersteunde de eerste editie van het mensenrechtenfilmfestival in Tunesië door actieve deelname van twee Nederlandse filmmakers, de financiering van de website alsmede van een fototentoonstelling. Daarnaast vertoonde de Nederlandse ambassade de film <i>Love Crimes of Kabul</i> .
Turkije	Ankara	De ambassade leverde een bijdrage aan de tweede editie van het EU film festival over mensenrechten, dat door de EU-delegatie in Ankara wordt georganiseerd. Het festival loopt van 10 tot 12 december, 11 lidstaten hebben een film aangedragen voor het programma en deze films werden gelijktijdig in 10 Turkse steden getoond, te weten Ankara, Antalya, Diyarbakir, Eskisehir, Gaziantep, Istanbul, Izmir, Kayseri, Konya en Trabzon.
Turkije	Istanbul	Tussen 8-12 december heeft het mensenrechten documentaire-festival plaatsgevonden in Istanbul. Tijdens het festival werd de 'Dutch Chapel' op het terrein van het consulaat gebruikt voor film- vertoningen. Ook zijn er op 3 andere locaties in Istanbul activiteiten georganiseerd. Naast documentaires, werden er diverse nevenactiviteiten zoals panels en workshops gehouden met de participatie van mensenrechtenactivisten en regisseurs van de films. De opening van het festival vond plaats op het Zweedse Consulaat op 8 december. Een deel van het festival heeft ook in Diyarbakir en in verschillende gevangenissen plaatsgevonden.
Uganda	Kampala	De Uganda Human Rights Commission, het overheidsorgaan dat toeziet op naleving van de mensenrechten binnen de overheid, organiseert elk jaar in samenwerking met verschillende mensenrechtenorganisaties een week lang activiteiten in het kader van de internationale dag van de mensenrechten. De mensenrechtenweek 2012 werd door Nederland

		gesteund in de vorm van een financiële bijdrage.
Venezuela	Caracas	Op de ambassade vond een seminar plaats over de bewustmaking van de fundamentele burgerwaarden (waaronder eerlijkheid, tolerantie en respect voor anderen, solidariteit met anderen die zich in een moeilijker economische positie bevinden en het nemen van verantwoordelijkheid voor anderen). De ambassade steunt het project van de ngo Propuesta Ciudadana, dat gericht is op het versterken van de belangrijke sturende en modererende rol die de lokale gemeenschappen zélf kunnen spelen bij het oplossen van deze problematiek, m.n. door het bevorderen van de gemeenschapszin.
Verenigde Staten	New York	In het kader van de mensenrechtendag vond op 11 december een groots opgezet en door Nederland georganiseerd LHBT-event plaats in de VN in New York, genaamd <i>Leadership in the fight against homophobia</i> . Aanwezigheid van internationale beroemdheden genereerde enorme aandacht: de SGVN, Ricky Martin en Yvonne Chaka-Chaka zorgde dat delegaties die niets op hebben met LHBT-rechten nu wel kwamen en daardoor een relatief simpele boodschap hoorden: LHBT-rechten zijn mensenrechten.
Verenigde Staten	Washington	In het kader van de mensenrechtendag organiseerde de ambassade samen met de American Bar Association en de American University een filmvertoning en debat.
Wit Rusland	Minsk	De ambassade in Warschau steunde de World Press Photo tentoonstelling die voor het eerst naar Minsk, Wit Rusland werd gebracht. Het doel van de tentoonstelling was het creëren van een platform en impuls voor discussie over nationale en internationale standaarden voor fotojournalistiek en de laatste ontwikkelingen in het vakgebied.
Zimbabwe	Harare	Voorafgaande aan de mensenrechtendag vond er een tweedaagse <i>Women and Peace conference: An end to sexual violence</i> conferentie plaats in Harare. Voorafgaand aan de conferentie had een workshop plaatsgevonden. In deze workshop kwamen slachtoffers en verschillende overheidsorganisaties bij elkaar. Hier werden getuigenissen gegeven door slachtoffers van (politiek) seksueel geweld. De conferentie trok 150 tot 200 bezoekers. Aan de workshop nam een kleinere groep van 40 personen deel om zo de anonimiteit te bewaken van de slachtoffers. De conferentie werd georganiseerd door de ambassade met steun van een lokale ngo Musasa, Hivos en UN Women. De Marga Klompé leerstoel van de Universiteit Tilburg was betrokken bij de opzet van de conferentie.
Zuid-Afrika	Pretoria	De ambassade heeft op 5 december 2012 met de EU-delegatie een mensenrechtenseminar met paneldiscussie georganiseerd rond het thema <i>socio-economic rights</i> . De keynote speech werd verzorgd door zittend rechter van Zuid-Afrika's constitutionele hof, Zak Yacoob. Centraal

		onderdeel vormde een paneldiscussie met drie ngo's over hoe socio-economische rechten kunnen worden bevorderd.
Zuid-Korea	Seoul	De ambassade organiseerde een prijsuitreiking voor een tekenwedstrijd met als thema <i>Leven van Noord-Koreaanse kinderen door de ogen van het VN-verdrag over de rechten van het kind</i> . Deelnemers van de tekenwedstrijd zijn studenten en bij de prijsuitreiking waren de ouders en leerkrachten van deze studenten en enkele journalisten aanwezig.
Zwitserland	Geneve	De mensenrechtendag in Genève werd gevierd met een bijzondere zitting van de MRR en een filmvertoning uit het <i>Movies that Matter</i> -programma. Aung San Suu Kyi en president Jimmy Carter spraken de Raad toe via een video boodschap. Uit het <i>Movies that Matter</i> programma vertoonde de Permanente Vertegenwoordiging de film <i>Justice for Sale</i> . De filmvertoning werd gevolgd door een paneldiscussie.